

Den norske kirke – et samfunnsøkonomisk bidrag til kultur og kulturarv

En samfunnsøkonomisk analyse

Foto: Marte Næss Thomassen / Rambøll

[Rambøll Management Consulting](#)

2024

Forord

Den norske kirke spiller en sentral rolle i Norges kunst- og kulturliv. Gjennom sine aktiviteter og kirkebygg bidrar kirken til å bevare og utvikle en kulturarv som strekker seg over tusen år.

Som folkekirke er Den norske kirke mer enn et trossamfunn; kirken er en viktig kulturaktør. Hvert år deltar rundt 1,5 millioner mennesker på konserter og kulturarrangementer i kirker over hele landet. Mange av disse arrangementene er gratis eller rimelige, noe som gjør kulturlivet tilgjengelig for et bredt publikum.

Flere av dagens fremste musikere og artister har også tatt sine første steg i vårt mangfoldige kulturarbeid for barn og unge.

Fra nasjonsbyggingen i 1814 til dagens omfattende kulturtilbud, har kirken vært en drivkraft i utviklingen av norsk musikkliv og kulturarv. Kirkens salmeskatt og korbevegelse har lagt grunnlaget for et rikt musikalsk landskap, og i mange lokalsamfunn er kirkemusikeren fortsatt den eneste kulturarbeideren i fast stilling. Kirkens innsats gir arbeidsplasser og muligheter for komponister, kirkemusikere, artister, kunstnere, tekstilkunstnere og håndverkere over hele landet.

Kirkebyggene har en unik plass i norsk arkitektur- og kunsthistorie. Med høy arkitektonisk kvalitet, er de viktige kulturminner som gir rom for et bredt spekter av tro, tradisjon og kulturelle aktiviteter. Fra konserter og kunstutstillinger til teater og filmvisninger, er kirkene levende kulturarenaer som gjør kunst og kultur tilgjengelig for alle.

Kirken forvalter en tusenårig kulturarv, og det er vår oppgave å både bevare og fornye denne arven i møte med fremtidens utfordringer og muligheter. På oppdrag for Den norske kirke har Rambøll Management Consulting utarbeidet en rapport som dokumenterer kirkens samfunnsnyttige bidrag på kulturfeltet. Rapporten viser at kunst og kultur er en kjerneoppgave i Den norske kirke, og at kirkens bidrag er uvurderlig for det norske kulturlivet.

Den norske kirke ser frem til å fortsette sitt viktige arbeid i samarbeid med aktører fra kulturarvsektoren og kulturlivet, til glede og nytte for hele landet.

Ole Edvard Wold-Reitan
direktør i Kirkerådet, Den norske kirke

Foto: Den norske kirke, Kirkerådet

Innhold

Sammendrag	4
1. Kirkens bidrag til kultur og kulturarv.....	12
1.1 Kirken er en bidragsyter og arena for lokal kultur.....	28
1.2 Kirken er en aktiv forvalter av kulturarv.....	30
1.3 Kirken bidrar til nye kunst- og kulturopplevelser.....	32
2. Bakgrunn og metode.....	34
2.1 Den norske kirke	34
2.2 Den norske kirke som kulturarena og kulturaktør.....	36
2.3 Metode.....	37
2.4 Sammenligningsscenario.....	38
2.5 Samfunnsøkonomiske verdier	39
2.6 Verdsetting av samfunnsøkonomiske verdier	40
2.7 Kultur og kulturarv i samfunnsøkonomien	42
2.8 Datainnsamling	44
3. Kirkens samfunnsøkonomiske bidrag til kultur og kulturarv	47
3.1 Samlet samfunnsøkonomisk bidrag	47
3.2 Kirken bidrar til et rikere musikk- og kulturtilbud.....	52
3.3 Kirken bidrar til utvikling av litteratur og språk	64
3.4 Kirken bidrar til samisk kultur og kulturarv	69
3.5 Kirken bidrar til å stimulere visuell og temporær kunst	72
3.6 Kirken bidrar til å ivareta og utvikle bygg og arkitektur.....	77
3.7 Kulturfrivilligheten er sterk i Den norske kirke	80
3.8 Samarbeid med lokale samfunnsaktører.....	83
3.9 Turisme og pilegrimsledene.....	85
3.10 Øvrige kulturelle aktiviteter.....	87
3.11 Fordelingsvirkninger av kirkens kulturarbeid	89
4. Andre kulturelle verdier som kirken forvalter	91
4.1 Kirkebygg	91
4.2 Orgler og instrumenter.....	913
5. Oppsummerende vurdering	96
6. Litteraturliste	99

Sammendrag

Den norske kirke er en landsdekkende folkekirke og en sentral kulturarena i det norske samfunnet. Kirkene utgjør noen av de arkitektonisk viktigste byggene i Norge, og fungerer samlet sett som ett av Norges største kunstgallerier. Kirkerommene brukes ofte til konserter og andre kulturarrangement, med i snitt halvannen million publikummere hvert år. Utover kirkens egne arrangementer og bidragsyttere, inviterer kirken utøvende kunstnere, artister og produsenter til å bruke rommene og instrumentene som kirken forvalter. Ikke minst er kirken en viktig aktør i mange lokalsamfunn, som kulturarena, øvingslokale, oppdragsgiver for kunstnere, turistmål og som samarbeidspartner for en rekke kulturelle aktører.

Rambøll har på oppdrag fra Den norske kirke gjennomført en kartlegging og beregning av kirkens samfunnsøkonomiske bidrag til kultur og kulturarv. Beregningene baserer seg på tilgjengelige data og seks casestudier fordelt på tre bispedømmer.

Den norske kirke bidrar årlig med nesten 4,3 milliarder kroner til kultur og kulturarv

Rambøll har beregnet Den norske kirkes samfunnsøkonomiske bidrag til kultur og kulturarv til like under 4,3 milliarder kroner årlig. Verdien er et konservativt estimat, begrenset til direkte og verifiserbare prissatte bidrag. Utover dette vil det også være ikke-prissatte kulturelle bidrag og forvaltning av kulturelle og historiske verdier. Disse verdiene er beskrevet og verdsatt kvalitativt og inngår ikke i de 4,3 milliardene. Til sammenligning var i det i statsbudsjettet for 2022 satt av i underkant av 10 milliarder kroner til kulturformål generelt (Kultur- og likestillingsdepartementet, 2021).

Den norske kirke er en viktig kulturaktør og -arena i Norge, ikke minst i de mindre lokalsamfunnene som utgjør store deler av landet. Flere sentrale aspekter av kirkens samfunnsøkonomiske bidrag til kultur og kulturarv kan ikke måles i kroner og øre. Rambøll har derfor gjennomført kvalitative casebesøk ved seks av Den norske kirkes menigheter, på ulike steder i Norge.

Domkirkemenighetene er ikke valgt som sokn i casestudiene da de har en særegen synlighet i landets største byer. Casestudiene er med å belyse kirkenes kulturelle og forvaltende rolle, og gir viktig kontekst til deres sosioøkonomiske bidrag til norsk kultur og kulturarv. En oppsummering av casestudiene fremkommer i kapittel 1 i denne rapporten.

Tabellen under oppsummerer de beregnede samfunnsøkonomiske verdiene av Den norske kirkes bidrag på de ulike kulturelle feltene som inngår i kartleggingen. Under tabellen følger en mer utfyllende oppsummering av beregningene, fordelt på tema.

Tabell 0.1 Oversikt over beregnede samfunnsøkonomiske bidrag på ulike områder

Kategori	Verdi (i MNOK)
Musikk- og kulturarrangementer	627
Litteratur og språk	10
Samisk kultur og kulturarv	Middels positiv
Bygg og arkitektur	3 227
Visuell temporær kunst	2,4
Turisme	37
Kulturfrivillighet	194
Øvrige kulturelle aktiviteter	168
Totalt	4 266

Musikk- og kulturarrangementer

Vi har beregnet den samlede verdien av Den norske kirkes musikk- og kulturaktiviteter til 627 millioner kroner årlig. Kirken arrangerer et bredt spekter av konserter hvert år, enten i regi av menighetene selv eller av eksterne aktører som benytter kirkens lokaler. Kirken arrangerer også en rekke andre kulturelle arrangementer, som for eksempel teater, opera, kor og babysang. Ifølge tall fra SSB, ble det i 2022 arrangert til sammen over 12 400 konserter og andre kulturelle arrangement i kirken (SSB, 2023a).

Den direkte samfunnsøkonomiske verdien av kirkens konserter og kulturarrangementer er beregnet til 198 millioner kroner årlig, hvorav kirkens egne arrangementer står for 64 millioner kroner og eksterne arrangementer i kirkens lokaler står for 134 millioner kroner. Dette baserer seg på en beregning av antall konserter, publikummere og gjennomsnittlig, forventet billettpris.

Det var til sammen omkring 1,3 millioner publikummere i 2022. Dette er en nedgang fra årene før koronapandemien, 2017-2019, hvor antallet publikummere lå mellom 1,7 og 1,8 millioner. På samme måte som for mange andre kulturaktører, var smittevernstiltakene i 2020 og 2021 en utfordring for kirkens publikumsaktiviteter. Publikumstallene var lave i løpet av de årene vi har målt, og har altså ikke kommet tilbake til den tidligere normalen i 2022.

I tillegg til ovennevnte musikk- og kulturarrangementer, organiserer kirken koraktiviteter for barn og voksne og arrangerer baby- og småbarnesang. I 2022 deltok 15 593 barn og 12 764 voksne i ulike korgrupper i Den norske kirke. Den direkte samfunnsøkonomiske verdien av Den norske kirkes kor- og babysangaktiviteter er estimert til 55 millioner kroner årlig.

Gjennom musikk og kulturarrangementene i Den norske kirke, sysselsetter kirken mange musikere. Rambøll har estimert verdien av dette til 374,3 millioner kroner årlig. Beregningene er basert på antall årsverk knyttet til musikk og kulturarrangementer i kirken og gjennomsnittlig lønn innhentet fra SSB.

Litteratur og språk

Vi har beregnet den samlede samfunnsøkonomiske verdien av Den norske kirkes bidrag til norsk litteratur til 10 millioner kroner årlig. Beregningen er basert på vederlagsinntekter fra forlag og Kopinor. Fordi kirken både konsumerer og produserer litteratur, er trolig den totale verdien på bidraget høyere.

Kirken bidrar også med å ivareta språklig mangfold og kulturarv, gjennom bruk av nynorsk, samisk og kvensk i tekstproduksjon, liturgi, gudstjenester og andre kirkelige og/eller kulturelle aktiviteter. Dette er bidrag som vi ikke har prissatt, men som er vurdert å ha en ikke-prissatt verdi, tilsvarende middels positiv, basert på informasjon fra casestudiene. Døvekirken tilbyr kirkelige handlinger, trosopplæring og menighetsliv på tegnspråk og punktskrift for blinde og svaksynte. Tegnspråkpoesi og andre estetiske uttrykk tilgjengelig for blinde og svaksynte er en del av Døvekirkens kunstneriske og kulturelle tilbud. Dette illustrerer mangfoldet av språklige uttrykk og kunstformer som er tilgjengelig i kirken.

Samisk kultur og kulturarv

Den norske kirke har et mål om å bevare, synliggjøre og fremme samisk kultur og kulturarv (Den norske kirke, 2020a). Kirken har nylig igangsatt flere initiativer for å fremme samisk kultur. Kirken har også utarbeidet en målrettet kulturarvstrategi som tar sikte på å synliggjøre det nasjonale, regionale og lokale aspektet ved kulturelle uttrykksformer (Den norske kirke, 2020b). Denne strategien er et viktig skritt i å styrke samisk kirkelig kulturarv, og et viktig bidrag i det pågående forsoningsarbeidet.

Kirkens bidrag til samisk kultur og kulturarv treffer flere områder som inngår i vår analyse og verdsetting, som verdsettingen av konserter og tekstilkunst. Det ytterligere arbeidet om å fremme

og synliggjøre samisk kultur og kulturarv har vi valgt å ikke prissette fordi det ikke finnes nok data til å estimere effekten eller verdien av tiltakene. Vi har vurdert bidragene kvalitativt basert på intervjuer og dokumentstudier i forbindelse med casestudiene. På bakgrunn av disse, vurderer vi at kirkens bidrag til samisk språk og kultur har middels positiv påvirkning på samfunnet som helhet.

Bygg og arkitektur

Vi har beregnet den samlede samfunnsøkonomiske verdien av Den norske kirkes bidrag til bygg og arkitektur til 3 227 millioner kroner årlig. Dette omfatter verdier skapt gjennom bygging av nye kirker, drift av eksisterende bygg og sysselsetting av byggeteknisk personell.

I perioden 2019-2022 bygget Den norske kirke seks nye kirker, tilsvarende 1,5 kirke per år. Ved å beregne gjennomsnittskostnaden av bygging av disse kirkene, har vi estimert verdien av dette til 78 millioner kroner i året. I tillegg til verdien som har blitt skapt direkte gjennom byggingen, er det en ytterligere verdi i kirkenes monumentale og stedsdefinerende kvaliteter. Flere av de nye kirkene har mottatt både nasjonale og internasjonale priser for arkitektur og byggeteknisk konstruksjon. Vi har ikke inkludert kirkenes verdiskapning utover konstruksjonen i selve beregningene.

Drift utgjør den største økonomiske andelen av kirkens bidrag til bygg og arkitektur. Basert på tall fra SSB var summen av innrapporterte driftsutgifter fra fellesrådene 2 879 millioner kroner i snitt for 2019 og 2022 (Statistisk Sentralbyrå, 2024). Dette er netto driftsutgifter som er rapportert på post 390 hos SSB for årene 2019 og 2022, minus lønnskostnader. Driftsutgiftene inkluderer inntekter og utgifter knyttet til presteboliger, kommunens overføringer til kirken og kommunes utgifter knyttet til tjenesteytingsavtaler. Merverdiavgift og lønnsutgifter er trukket fra dette beløpet. Utgifter til gravplasser er heller ikke en del av beløpet. Fordi det ikke finnes et detaljert tallgrunnlag om hva midlene brukes til, har vi ikke et grunnlag for å si hvor mye av den totale summen som går til vedlikehold av kulturarv og vanlig drift.

Hvert år sysselsetter kirken flere eksterne håndverkere til vedlikehold av eksteriør og inventar i kirkene. Basert på antall sysselsatte og lønnskostnader har vi beregnet verdien av sysselsettingen til 270 millioner kroner årlig.

Fast og temporær kunst

Den samlede samfunnsøkonomiske verdien av Den norske kirkes bidrag til visuell kunst har vi beregnet til 2,4 millioner kroner årlig. Visuell kunst har en lang og betydningsfull historie i kirken. I

kraft av kirkens interiør, utsmykking, materiale og kunst i ulike former og funksjoner, blir kirkene ofte omtalt som noen de viktigste kunstgalleriene i Norge. I beregningen av kirkens bidrag til visuell kunst, er ikke eksisterende verk tatt med. Kunstverkene som allerede er i kirkene er ikke en verdi som skapes årlig, og denne verdsettelsen er derfor tatt med i kapittel 3 *Andre kulturelle verdier som kirken forvalter*. Dette gjelder eksempelvis glasskunst og historiske inventarobjekter som kan ha kulturhistorisk verdi. Våre beregninger omfatter verdien skapt fra å arrangere temporære kunstutstillinger og kjøp av ny tekstilkunst.

Turisme

Den samlede samfunnsøkonomiske verdien av Den norske kirkes bidrag til turisme har vi beregnet til 37 millioner kroner årlig. Flere av byggene som kirken forvalter er attraktive turistmål, både for religiøse og ikke-religiøse turister. Det mest direkte bidraget kirken har til turisme, utover kirkene i seg selv, kommer gjennom pilegrimsledene. Det er tall fra pilegrimsleden som danner grunnlaget for beregningene. Vi har valgt å kun inkludere pilegrimsledene som beregning for turisme, ettersom dette er den eneste formen for turisme til kirkene det er mulig å verdsette isolert. Det er utvilsomt flere enn de som går pilegrimsledene som velger å dra til et sted på grunn av en kirke, men det finnes ikke tall som gir en god oversikt over omfanget av denne typen turisme. Kirkens totale bidrag til turisme vil derfor være høyere enn beregningene som beskrives her.

Kulturfrivillighet

Kirken engasjerer til enhver tid et betydelig antall frivillige. Samlet sett opplyser kirken at det er mellom 75 000 og 100 000 frivillige i kirken, hvorav mellom 12 000 og 17 000 er engasjerte innen kirkens kulturarrangementer og konserter. Basert på forventet timebruk og timelønn, tilsvarer dette 324 årsverk innen kulturfrivillighet. Vi har beregnet den samlede samfunnsøkonomiske verdien av Den norske kirkes bidrag til kulturfrivillighet til 194 millioner kroner årlig. Dette tallet baserer seg kun på de frivillige som bidrar til kirkens kulturelle aktiviteter. På grunn av store variasjoner i tidsbruk og oppgaver blant de kulturfrivillige, er beregningene av verdien av frivillighet heftet med usikkerhet. Estimater er imidlertid basert på andre frivillighetsberegninger fra kultursektoren, noe som gjør at antakelsene som er tatt knyttet til timebruk og lønnsnivå i stor grad samsvarer med tidligere forskning.

Øvrige kulturelle aktiviteter

Øvrige kulturelle aktiviteter omfatter i denne sammenheng kulturrådgivere ansatt i kirken, samarbeid med lokale samfunnsaktører, domkirkemidlene og representasjonsmidler til Nidaros

og Oslo domkirke. Vi har beregnet den samlede samfunnsøkonomiske verdien av Den norske kirkes bidrag til øvrige kulturelle aktiviteter til 468,3 millioner kroner årlig.

Om å verdsette kultur og kulturarv

Den samfunnsøkonomiske verdsettingen av kultur skiller seg fra andre typer verdsettinger. Dette fordi kultur (som et gode) ikke er begrenset til verdiene av verkene i seg selv, men inkluderer også verdien av å oppleve dem. Videre vil verdien mennesker får av å oppleve kunst og kultur variere ut fra en rekke faktorer. Dette kan for eksempel være sosioøkonomisk og kulturell bakgrunn, bosted, eller rene personlige preferanser, som hvilken type musikk man foretrekker.

Flere samfunnsøkonomiske studier av kultur har først og fremst satt søkelys på det som kan kalles «høykultur». Denne typen kultur kan mange ganger operere i markedet uten noen form for støtte fra offentlige myndigheter eller andre aktører, som økonomisk støtte. Likevel er det uklart hvem som definerer hva som er «høykultur» og hvorvidt verdsettelsen av dette er overførbart til andre former for kulturuttrykk (Snowball, 2007).

Kirkens kulturelle bidrag til samfunnet omfatter både det som vil falle inn under kategorien «høykultur», men også andre former for kultur, som kan være like viktig for mottakeren som «høykultur». Bidraget til kirken omfatter mange ulike kunstuttrykk og har et betydelig kulturhistorisk perspektiv. Gitt den store bredden, antall involverte mennesker og mottakere, fremstår kirkens samfunnsøkonomiske kulturbidrag som betydelig.

Det er likevel viktig å kunne verdsette hvert enkelt bidrag, både ut fra kostnaden som legges inn i å produsere det, men også verdien som mottakeren får av det. For å gi en bredere forståelse for kirkens kulturbidrag har vi derfor tatt med ulike kvalitative eksempler.

Det finnes mange kulturelle verdier som ikke kan kvantifiseres på grunn av deres immaterielle karakter. Dette innebærer at de kvantifiserte verdiene i denne rapporten kun representerer en liten del av de reelle kulturelle verdiene som skapes og opprettholdes av Den norske kirke. Verdsetting av immaterielle verdier krever flere forenklete antakelser. Denne analysen baserer seg på estimater utledet fra både sikre og usikre datagrunnlag, samt funn fra kvalitativt datamateriale. Dette fører til at noen av beregningene er beheftet med ulik grad av usikkerhet. Dette diskuterer vi kontinuerlig i rapporten. Verdier som går utenfor våre kvantitative beregninger, kommer frem ved kvalitative verdissettinger, samt dypdykk i det kvalitative materialet fra casebesøk.

Leserveiledning

I denne rapporten beskriver og vurderer vi det samfunnsøkonomiske bidraget som Den norske kirkes kulturelle aktiviteter gir det norske samfunnet som helhet. For å belyse dette er rapporten konstruert av både kvantitativ og kvalitativ verdsetting, i tillegg til kvalitative dypdykk for å eksemplifisere de verdsatte funnene. Rapporten inkluderer også de økonomiske verdiene av kirkebyggene som er utenfor det årlige samfunnsøkonomiske bidraget. På denne måten gir rapporten et helhetlig bilde av de samlede kulturverdiene kirken både gir og forvalter for samfunnet. Rapporten er bygget opp på følgende måte:

I **Kapittel 1** presenterer vi og redegjør for kvalitative funn fra casebesøk i seks menigheter og oppsummerer overordnet om kirkens bidrag til kultur og kulturarv med et kvalitativt utgangspunkt.

I **Kapittel 2** redegjør vi for den metodiske tilnærmingen for vår analyse.

I **Kapittel 3** beskriver og verdsetter kirkens kulturelle bidrag for innenfor følgende områder:

- Musikk
- Litteratur og språk
- Samisk kunst og kulturliv
- Bygg og arkitektur
- Visuell kunst
- Turisme
- Kulturfrivillighet
- Øvrige kulturelle aktiviteter

I **Kapittel 4** beskriver vi andre kulturelle verdier kirken forvalter. Dette er verdier som ikke skapes årlig, men som kirken likevel forvalter. I dette kapitlet retter vi fokus mot kirkebyggene og orgler.

I **kapittel 5** gir vi en samlet og oppsummerende vurdering av kirkens kulturelle samfunnsøkonomiske bidrag.

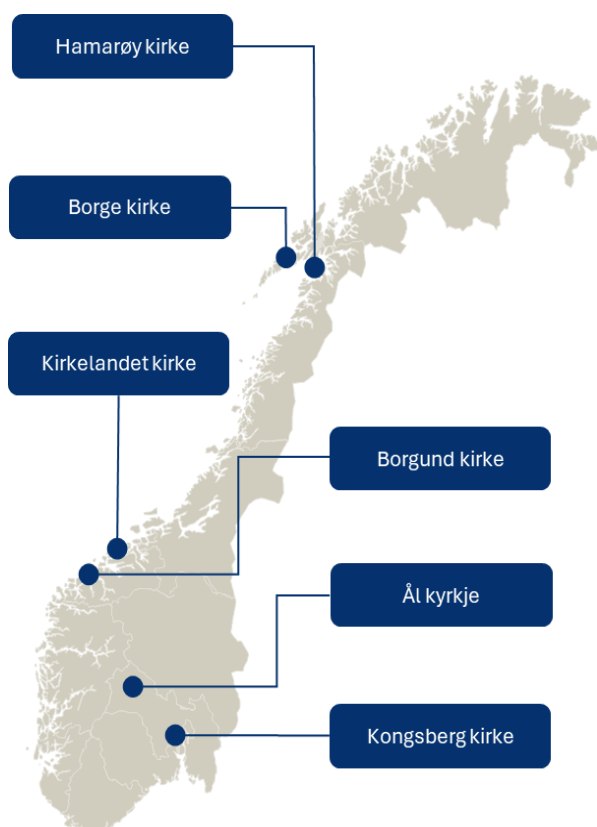
Dette er første gang det har blitt gjort en samfunnsøkonomisk verdsetting av Den norske kirkes kulturbidrag, og det finnes derfor ikke noe direkte sammenligningsgrunnlag. Det har imidlertid blitt gjennomført lignende analyser i Sverige og Storbritannia. Analysen i Sverige ble gjennomført av Rambøll for Svenske kyrkan, og omfatter en del av de samme momentene som vår analyse (Rambøll, 2019). Analysen i Storbritannia omfatter derimot både kulturelle og sosiale bidrag

(National Churches Trust, 2020). Vi har bygget på rammeverkene som har blitt brukt i Sverige og Storbritannia, men med et større fokus på kulturarv. Det er ulik tilgang på data og ulike forhold omkring kulturarv og økonomisk støtte på tvers av landene, noe som gjør det utfordrende å sammenligne direkte. Denne rapporten må derfor leses i lys av norske forhold.

Rapporten baserer seg på datagrunnlag fra 2019 og 2022. Koronapandemien hadde store innvirkninger på kultursektoren i 2020 og 2021 og er ikke i seg selv representative år for kirkens ordinære drift. Beregningene baserer seg derfor på et *konstruert år* med utgangspunkt i gjennomsnitt mellom 2019 og 2022. I rapporten benytter vi tilgjengelige data til å belyse utviklingen av kulturaktiviteten gjennom koronapandemien flere steder.

1. Kirkens bidrag til kultur og kulturarv

Som en del av den samfunnsøkonomiske analysen har Rambøll gjennomført casebesøk i seks kirker/menigheter, fordelt på bispedømmene Tunsberg, Møre og Sør-Hålogaland. Formålet med casebesøkene var å få et dypere innblikk i kirkelige kulturaktiviteter, som underbygger den samfunnsøkonomiske analysen. Domkirkemenighetene har ikke blitt valgt som case fordi de skiller seg ut ved at de har mer midler og annerledes aktivitet.

Figur 1.1 Oversikt over casebesøk. Kartet er hentet fra Kartverket

Kirkene og menighetene vi har besøkt varierer når det gjelder geografi, demografi og kulturuttrykk. I Tunsberg har vi besøkt Ål og Kongsberg, som begge har viktige kulturhistoriske kirkebygg og et nært samarbeid med lokalbefolkningen, spesielt knyttet til musikkmiljøet. I Møre bispedømme besøkte vi Borgund og Kristiansund. Menighetene der har viktige roller i lokalsamfunnet og en tydelig bevissthet knyttet til kirken som «annerledesrom». I Sør-Hålogaland besøkte Rambøll Hamarøy og Borge. Kirkene der er i likhet med de ovennevnte viktige for lokalmiljøet. Begge menighetene er også preget av samisk kultur, spesielt i Hamarøy, hvor mye av den kirkelige virksomheten skjer på samisk og i tråd med samiske tradisjoner.

Først i kapitlet presenterer vi hvordan disse seks menighetene representerer ulike måter Den norske kirke bidrar til kultur og kulturarv på. Sist i kapitlet oppsummerer vi noen gjennomgående trekk og momenter på tvers av casene. Figuren på neste side gir en oversikt over aktivitetsnivået i casene for noen kulturaktiviteter.

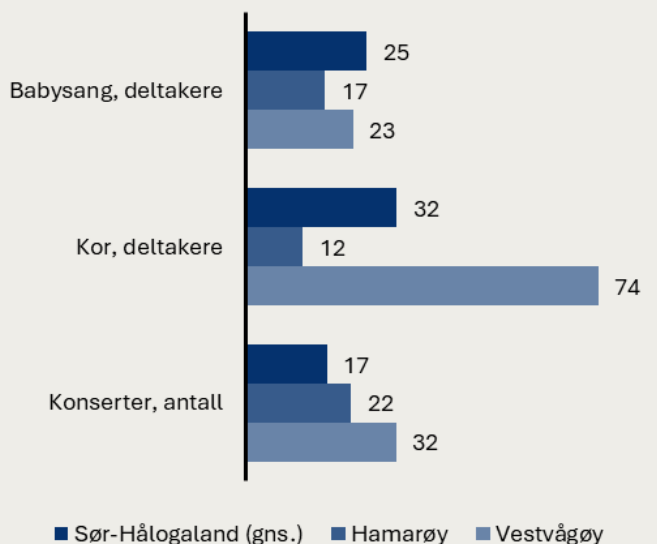
Sør-Hålogaland

Hamarøy kommune

Kroner brukt på kultur pr. innbygger
2022: NOK 4 839
2019: NOK 4 363

Vestvågøy kommune

Kroner brukt på kultur pr. innbygger
2022: NOK 2 727
2019: NOK 2 772

Gjennomsnitt 2019 og 2022

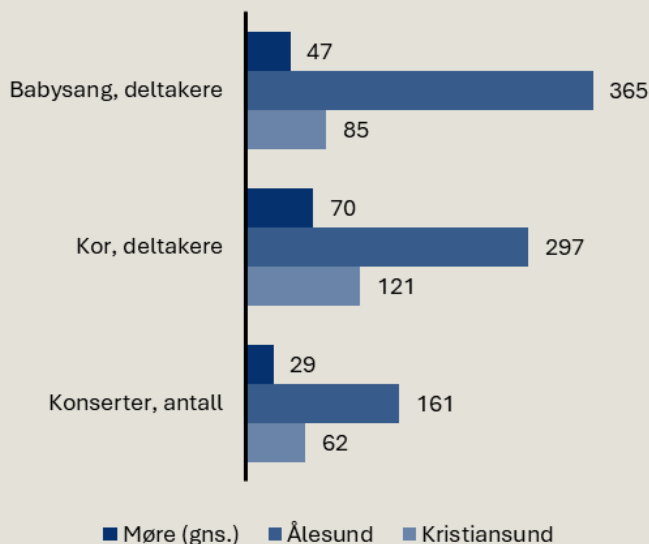
Møre

Ålesund kommune

Kroner brukt på kultur pr. innbygger
2022: NOK 1 868
2019: NOK 1 713

Kristiansund kommune

Kroner brukt på kultur pr. innbygger
2022: NOK 3 647
2019: NOK 2 499

Gjennomsnitt 2019 og 2022

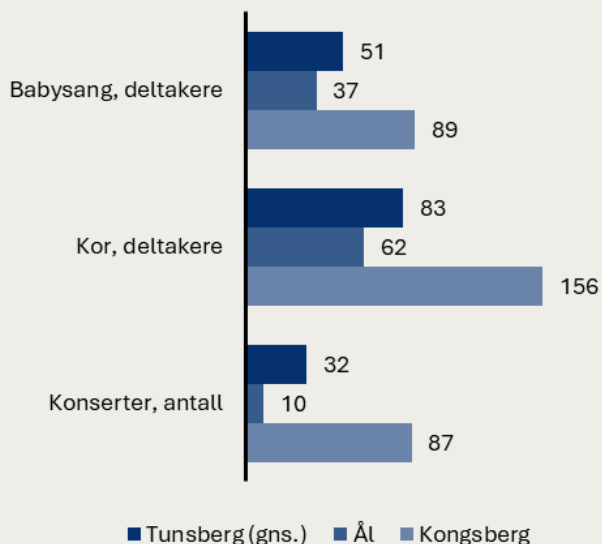
Tunsberg

Ål kommune

Kroner brukt på kultur pr. innbygger
2022: NOK 4 386
2019: NOK 4 141

Kongsberg kommune

Kroner brukt på kultur pr. innbygger
2022: NOK 3 718
2019: NOK 2 951

Gjennomsnitt 2019 og 2022

Ål kyrkje

Ål kyrkje er et viktig kulturlokale og kirken har et etablert samarbeid med lokale aktører. Ål kommune fikk i 2021 prisen for «årets kulturkommune». Dette er mye knyttet til det lokale folkemusikkmiljøet. Ål kyrkje og kyrkjelyd har vært en viktig bidragsyter for å utvikle og utvide dette miljøet.

Informanter: Audun Flaen (organist), Kjellfred Dekko (kirkeverge), Trond Augunset (ny kirkeverge)

Dato: 9. juni 2023

Kommune: Ål, med 4.909 innbyggere per tredje kvartal 2023 (kommunefakta, SSB)

Foto: Interiør Ål kyrkje, Rambøll/Marte Næss Thomassen.

Kirkebygget: Bygget i 1880 og bygget om i 1950, ledet av arkitektene Lippe og Konow-Lund. Da ble kirken utvidet og deler fra den gamle kirken bevart. I dag er det 300 sitteplasser i kirken. Over midtre del av koret er det montert en kopi av det middelalderske tønnekvilvet fra den gamle stavkirka på Torpo, som nå er på kulturhistorisk museum. Kirken har vernestatus. I tillegg er altertavla laget på tidlig 1700-tallet.

I Ål blir uerstattelig kulturarv ivaretatt og videreført

Ål kyrkje og kyrkjelyd jobber med både materiell og immateriell kulturarv. Dette foregår blant annet gjennom folkemusikk og ivaretagelsen av de historiske kirkebyggene og elementer fra stavkirken i kommunen.

I 1976 startet festivalen Folkemusikkdagene i Ål, som det første store forumet utover kappleiker for å vise frem folkemusikk i Norge. Fra 1979 deltok kirken ved å avholde konserter i sine lokaler, der kulturskatter som ikke kom frem på kappleiker kunne få en arena. Tidlig på 2000-tallet begynte kirken å samarbeide med det lokale folkemusikkmiljøet i Ål. Dette har bidratt til at Ål har blitt et senter for folkemusikk i Hallingdal. Kirken brukes i dag aktivt som arena for fremføring av folkemusikk - både gjennom fremføringer av eksterne aktører, inkludering av skoleelever og folkemusikk spilt på orgel av kirkemusikere.

Ål kyrke og kyrkjelyd gjennomfører en månedlig folkemusikk gudstjeneste. Her hyres det inn musikere som deltar i gudstjenesten. Kantor og musiker lager en ramme rundt liturgien med sine kunstneriske uttrykk. Under folkemusikkfestivalen har det etablert seg en praksis med fast konsert og messe i kirken. Det tas betalte billetter for konserten, mens messen er gratis.

Musikerne opplever folkemusikk-messen som noe helt annet enn en konsert, og folkemusikkinitiativet har ført til en videreutvikling av samspillet mellom

kirkemusikk og folkemusikk. Svært mange folketoner er ivaretatt og i aktiv bruk gjennom salmeskatten i Den norske kirke. Det fornyede samarbeidet mellom kirken og folkemusikkmiljøet har ført til en *crossover*, hvor miljøene henter energi og inspirasjon fra hverandre. Det har i tillegg utviklet seg en bredde i uttrykk der også dans, eksempelvis hallingdans, har fått plass i gudstjenesten «som svar på liturgien». Konseptet har utover sin rolle i det norske folkemusikkmiljøet blitt til en eksportvare, til blant annet Tyskland og i Kina.

Kulturlivet er viktig for Ål og Hallingdal, og folkemusikken er for mange en årsak til at de velger å bosette seg i Ål.

Menigheten har også bidratt til den lokale kaféen og landhandleren, TID, som startet som et språkpraksis- og arbeidstreningsprosjekt. Diakonen i Ål var prosjektansvarlig, og kirken eier. Prosjektet ble populært og slo seg etter hvert sammen med den lokale landhandleren, og har i ettertid gått inn i samarbeid med andre lokale aktører, bl.a. NAV og Ål kulturhus. Kaféen har også en scene med godt teknisk utstyr og tilgjengelige instrumenter. Kaféen har blitt et viktig sted for konserter, fremføring av dikt og

fortellinger, med mer. Kirkens og menighetens bidrag til kaféen har fått effekter til stor nytte for lokalsamfunnet, både gjennom en økning av kulturelle opplevelser,

og en arena hvor lokale aktører kan utfolde seg.

Kongsberg kirke

Kongsberg kirke og menigheten bidrar til en oppfriskning av gamle kulturelle verdier gjennom samarbeid med lokale aktører. I kirken finner vi Nordens største barokkinstrument, Glogerorgelet, som trekker til seg internasjonale artister.

Informanter: Margit Åsamoen (daglig leder Glogerfestspillene og -akademiet), Jorunn Lyng Haugseth (rådgiver, tidl. kirkeverge), Matthias Anger (kantor), Ingvild Støa Skrede (daglig leder i Kongsberg og Jondalen sokn)

Dato: 28. juni 2023

Kommune: Kongsberg, med 28.905 innbyggere per tredje kvartal 2023 (kommunefakta, SSB)

Foto: Glogerorgelet i Kongsberg kirke, Rambøll/Marte Næss Thomassen

Kirkebygget: Kirken er tegnet av Joachim Andreas von Stukenbrock og ble bygget i 1761. Kongsberg er en breddekirke, eller en langkirke på tvers, med koret integrert i kirkeskipet. Interiøret er rikt utsmykket i rokokkoens myke former og lyse farger, med skulpturer, malerier, gulldekor, draperier og marmoreringer. Kirken har god akustikk og rommer et stort publikum, og brukes ofte til konserter. Kongsberg kirke bidrar også med oppdrag til lokale kunstnere, blant annet gjennom produksjon av glasskunst, som kopi av pynten på lysekronene i kirken.

I Kongsberg er kirken hele samfunnets kulturlokale

Kirken i Kongsberg rommer en rik kulturhistorie. Menigheten er svært en aktiv og viktig bidragsyter i lokalmiljøet, gjennom festivaler, orgelopplæring og samarbeid med lokale kunstaktører.

Kongsberg kirke er den største barokk-kirken i Norge, med et rikt rokokko-interiør. Interiøret regnes som et av de viktigste rokokkoverk i Norge (Lexow, Bugge, & Stang, 1949).

I kirken finner vi Glogerorgelet som er det største barokkorgelet i Norden. Orgelet ble restaurert på starten av 2000-tallet etter en langvarig dugnadsinnsats fra lokalbefolkningen for å sikre finansiering.

Menigheten har tatt initiativ for å restaurere lysekronene i kirken. Den største lysekronen er tre meter høy, og til sammen er de noe av den rikeste utformede glasskunsten som finnes i Norden. Menigheten har i senere år laget kopier av anhengene på lysekronen, i samarbeid med Nøstetangen glassblåser, for å selge det til lokalbefolkningen og andre. På denne måten skaper menigheten oppdrag til lokale kunstnere.

Figur 1.1 Glasspynt inspirert av lysekronene i Kongsberg kirke i 2019. (Foto: Ingvild Støa Skrede)

Kirken bidrar i flere av Kongsbergs årlige festivaler. To av dem er Glogerfestspillene og Kongsberg Jazzfestival. Glogerfestspillene arrangeres av menigheten og ble til for å feire restaureringen av Glogerorgelet. Under Kongsberg Jazzfestival benyttes også kirken som arena for fremføringer og til jazzmesse.

Kirken og menigheten er en aktiv kulturformidler og har et godt samarbeid med skolene og kulturskolen. Skolene har et årlig besøk i kirken gjennom arrangementet Vintersangfesten som er en påskekonserter. I kirken finner vi også Kongsberg Kirkeakademi som arrangerer ulike kultur- og temakvelder gjennom året.

Menigheten har også et samarbeid knyttet til musikkopplæring med kommunen.

Kommunen har en lang venteliste med hele 400 elever. Kantoren i Kongsberg bidrar med opplæring i orgel, og det finnes eksempler på at de tidligere elevene har blitt profesjonelle musikere.

Figur 1.2 Sølvomspunnet – sang- og teaterforestilling i kirken i advent (Foto: Vidar Skaar Borgersen)

Kirkelandet kirke

Menigheten i Kristiansund ser det som sitt samfunnsoppdrag å være tilgjengelig for hele befolkningen, og har et mangfold av kulturtilbud til ulike publikumsgrupper og samarbeidsparter.

Informanter: Sindre Stabell Kulø (prost), Kjersti Harstad (kirkeverge), Paul-André Grande (kantor)

Dato: 22. september 2023

Kommune: Kristiansund med 24.332 innbyggere per tredje kvartal 2023 (kommunefakta, SSB)

Foto: Øving på flygel 2023, Rambøll / Ulrike Zamudio-Tveterås

Kirkebygget: Ett av de første byggene til arkitekt Odd Østbye, i 1964. I kirken er det en 30 meter høy korvegg, utført av kunstneren Gunnar S. Gundersen.

Menigheten i Kristiansund har flere engasjerte medlemmer. Sammen har de mål om å skape positive samfunnsvirkninger på ulike måter. På grunn av dette samarbeider de i stor grad med kommunen om flere kulturarrangementer.

Synergivirkningene av kultur blir synliggjort i

Kristiansund

Menigheten i Kristiansund viser et stort engasjement for sine kulturaktiviteter og ønsker å bidra positivt til enkeltmenneskene i kommunen. Dette kommer tydelig frem både i samtaler med de ansatte, men også i bredden av kulturtilbudene kirken bidrar med.

Menigheten er fremoverlent og en viktig kraft til å stimulere kultur og sosial bærekraft i kommunen. Kirken bidrar inn i flere større arrangementer i kommunen, både som arena, som samarbeidspartner og som arrangør. Menigheten uttrykker et tydelig mål om at kirkebygget skal være i bruk og at kirken er til for lokalsamfunnet hvor alle er velkomne.

Figur 1.3 Musikere i sving under en konsert i 2020. (Foto: Odd Inge Teige/tk.no)

Gjennom sitt arbeid har kirken etablert et tett samarbeid med en rekke aktører både lokalt og nasjonalt. Blant annet var det kirken som tok initiativ til å starte med Festspillene i

Kristiansund. Senere har de gått over til å være en deleier av konseptet.

Kirken har også etablert samarbeid med den lokale opera og ballett, kalt Festiviteten, hvor det både har blitt avholdt konserter i kirken og liturgiske danseforestillinger i kirken under pandemien. Det er også etablert et samarbeid med Den Norske Opera & Ballett, som årlig sender aktører for å gjennomføre forestillinger i Kristiansund.

En god del av kirkens arrangementer påvirker også det diakonale arbeidet i kommunen, eksempelvis gjennom konserter som «salig leven», kirkekonsert på verdens overdosedag i samarbeid med helselinja på VGS, og musikkhistorisk arrangement i samarbeid med senioruniversitetet. Salig leven er et konsept kirken startet, hvor mennesker i marginaliserte grupper får mulighet til å avholde en konsert i kirken selv

«Kirka skal ikke være et museum»

- Prosten i Kristiansund.

Borgund Kirke

Borgund kirke og menighet har en rik historie og bidrar til videreformidling av den lokale kulturarven. Menigheten er en viktig bidragsyter i lokalsamfunnet ved å blant annet fremme kulturhistorien, bidra til politiske temakvelder, og kunst- og kulturoppføring for unge.

Informanter: Kari Watne (sokneprest), Kjetil Kvangarsnes (kantor), Hans Roar Aas (assisterende kirkeverge), Marit Kaldhol (forfatter, lyriker)

Dato: 21. september 2023

Kommune: Ålesund, med 67.653 innbyggere per tredje kvartal 2023 (kommunefakta, SSB)

Foto: Borgund kyrkje fra baksiden 2023, Rambøll/Ulrike Zamudio-Tveterås

Kirkebygget: Borgund kirke ble oppført på 1200-tallet med et avlangt skip og et smalere firkantet kor, og senere utvidet på 16- og 1800-tallet. I 1904 brant kirken ned. Kirken som står der i dag er en gjenreisning med de gamle murene. Kirken ligger på det historiske Borgundkaupangen i Ålesund. Her er det gjort arkeologiske funn tilbake til 1000-tallet. I dag finnes det et museum her. Menigheten bidrar i stor grad med formidling av kulturhistorie, i tillegg til å være tilgjengelig for lokalbefolkningen.

I Borgund utvikles både materiell og immateriell kunst

I Borgund er det en lang tradisjon for å gi oppdrag til kunstnere i Norge til å bidra i utformingen av både kirkerommet, liturgiske klær, og musikalske og lyriske innslag.

Da det skulle bygges ny kirke i Borgund på starten av 1900-tallet, fikk arkitektene Christian Fürst og Hans Aiegwardt Backer oppdraget. Fürst ville gjenskape interiøret fra kirken som var brent. Av dette fulgte utvikling og utarbeidelse av et detaljrikt interiør i eik med et stort antall motiver og figurer. Flere ulike kunstnere utførte selve treskjærerjobben på vegger og benker i kirken. Altertavlen, prekestol og døpefont er også utformet av kunstnere. I nyere tid er også lesepult og kirkebøsse utformet av en billedskjærer.

Figur 1.4 Prekestol i Borgund kirke (foto: Rambøll/ Ulrike Zamudio-Tveterås)

Menigheten i Borgund har fortsatt med tradisjonen med å engasjere kunstnere. I nyere tid har kirken blant annet engasjert kunstnere til å veve stolaer og andre liturgiske klær.

Borgund kirke er en aktiv bidragsyter i det lokale musikkmiljøet. Menigheten har et bevisst forhold til hvordan man utvikler musikk og musikere ved å kombinere profesjonelle og ikke-profesjonelle utøvere i ulike oppsetninger.

I tillegg til å engasjere eksterne til kunstutvikling, har også Borgund kirke ansatt forfatter Marit O. Kaldhol. Kaldhol har hatt internasjonalt gjennomslag med sitt forfatterskap og produserer salmer og lyrikk for kirken.

Figur 1.5 Stola (foto: Rambøll/Ulrike Zamudio-Tveterås)

Menigheten har påtatt seg en rolle som møteplass for samfunnsengasjement og arrangerer temakvelder med dagsaktuelle temaer. Temakveldene belyser hvordan kultur fletter seg sammen med samfunnets endringer.

Borgund er en del av Kystpilegrimsleia. Borgundkaupangen var en historisk viktig handelsplass, og det antas at stedet var et religiøst og kulturelt sentrum på grunn av den sentrale plasseringen på Sunnmøre. Kirken besøkes i dag av ulike typer pilegrimer, og menigheten har en rekke formidlingsopplegg. Et eksempel er opparbeidede stier rundt

kirken i samarbeid med Middelaldermuseet. Et annet eksempel er organiserte pilegrimsturer med ungdommer. Samarbeid med Sunnmøre museum, som Middelaldermuseet er en del av, har også ført til planlegging og gjennomføring av Sunnmøre Middelalderfestival.

Hamarøy kirke

Hamarøy kommune inngår i forvaltningsområdet for samisk språk. Tysfjord og Hamarøy menighet har et fokus på samisk kultur og samiske tradisjoner og viser hvordan to kulturer kan eksistere i samme rom på samme tid.

Informanter: Rolf Steffensen (sokneprest), Kurt Solstrøm (HR-leder og assisterende kirkeverge), Heidi Strand Mathisen (kateket), Edgar Stark Dobie-Njaastad (kateket), Tor Arne Grønbech (organist på Drag/Helland og Hamarøy kirke)

Dato: 5. september 2023

Kommune: Hábmer – Hamarøy, med 2.720 innbyggere per tredje kvartal 2023 (kommunefakta, SSB)

Foto: Hamarøy kirke, Torild Grandhaug.

Kirkebygget: Kirken ble bygget i 1974 og tegnet av arkitekt Nils Toft, som en arbeidskirke. Menigheten gjør bruk av samiske farger og symboler i kirkens utsmykning.

I Hamarøy kirke står samisk kunst og kulturliv sentralt

Befolkningen i Hamarøy sokn er mangfoldig, og lulesamisk bakgrunn er godt representert. Menigheten har mennesker med god kompetanse og forståelse for kultur og kulturidentitet.

Menigheten arbeider aktivt med å løfte frem samiske identitetsmarkører både i kirkelig og kommunal sammenheng.

I Hamarøy menighet legges det i dag vekt på å ha et større rom for den samiske kulturarven. Ved å ta i bruk samisk språk og kultur i sin virksomhet, fremstår kirken som

Figur 1.6 Samiske og kristne symboler på veggen i Hamarøy kirke. (Foto: Rambøll/Marte Næss Thomassen)

en åpen aktør for lokalmiljøets kunst og kulturliv.

I tillegg til utformingen av det fysiske i kirken, har også menigheten tatt initiativ til lulesamisk tekstilkunst, lulesamiske prosjekter og egne liturgier og musikk på

lulesamisk. Den samiske tekstilkunsten, eller *sávve*, har kommet i form av egne samiske stolaer, i tråd med de tradisjonelle samiske fargene. Her har menigheten engasjert Siv Anita Mikkelsen Kjenner, som er en lulesamisk *duodjeutøver*. På denne måten stimulerer også menigheten til utvikling av ny kunst og engasjerer lokalsamfunnet.

På Drag på Hamarøy, ligger det lulesamiske senteret Árran (Árran julevsáme guovdásj AS, 2023). Det er oppført en samisk kirkegamme i Drag. Denne kirkegammen ble bygget av ekteparet Anna og Ingar Kuoljok i 2015 og ble i samme år vigslet av biskop i Sør-Hålogaland, Tor Berger Jørgensen (Åsberg & Rørmark, 2015). Kirkegammen er utformet i tråd med samiske tradisjoner. Den er åpen for alle døgnet rundt. Kirkegammen er utformet i tråd med samiske tradisjoner og tro. Kirken på Hamarøy er en pådriver i lokalsamfunnet for å fremme samisk språk og tradisjon. Dette kan bidra til større aksept for samisk kultur i samfunnet generelt og for enkeltmennesket.

Borge kirke

I Borge kirke er det et sterkt engasjement for flere kulturelle begivenheter. Kirken fungerer som et viktig kulturhus der festivaler, konserter og andre kulturelle arrangementer finner sted. I tillegg er kirken en sentral arena for samarbeid med lokale aktører om kulturhistorisk formidling.

Informanter: Anne Lise Haakestad (kirkeverge), Ken-Gøran Mikkelsen (kantor), Frode Wigum (sokneprest)

Dato: 6. september 2023

Kommune: Vestvågøy, med 11.548 innbyggere per tredje kvartal 2023 (kommunefakta, SSB)

Foto: Dronebilde av Borge kirke dagtid, Ken-Gøran Mikkelsen

Kirkebygget: Kirken ble bygget i 1986, og tegnet av arkitekt Knut Gjernes, med mål om at den skulle passe inn mot fjellene i naturlandskapet. Borge kirke har en engasjert menighet. Den fungerer som et bindeledd mellom lokalsamfunn, kulturaktiviteter og kulturproduksjon.

Borge kirke gir flere tilgang på kulturaktiviteter og opplæring

I Borge kirke finner vi eksempler på kirkens rolle som kulturbærer i lokalmiljøet. Menigheten gir oppdrag til kunstnere for å komponere ny musikk, har kulturoplæring og formidler kulturhistorie.

Borge kirke tilbyr ulike kulturaktiviteter for barn og unge gjennom KFUK-KFUM og det lokale korpset, og de samarbeider med kulturskolen om musikkopplæring. Ved å tilby gratis lokaler og arrangere gratis konserter, er kirken med på å gjøre musikk mer tilgjengelig for hele lokalsamfunnet.

Kirkemusikerne omtales som et bindeledd mellom kulturmiljøet og kirken. Kirken støtter flere lokale arrangementer, med ulike målgrupper. Dette inkluderer blant annet samarbeid med Nord-Norges største countryfestival. De mobiliserer også frivillige og låner ut lokaler til Lofoten internasjonale kammermusikkfestival. Arrangørene av festivalen har selv uttalt at:

Festivalen bruker mange ulike arenaer, men flest kirker. Kirkene er regionens vakreste bygg, og mange har utmerket akustikk. Regionens store antall Steinway-konsertflygler forbauser mange.

Kirkebygget ligger i et kulturhistorisk område, like ved Lofotr Vikingmuseum, som kirken har et godt samarbeid med. Hvert år arrangeres det gudstjeneste i vikingmuseets gildehall. Det er kirkens kantor, i samarbeid med det lokale blandakoret «Salig Blanding», som står for det musikalske på gudstjenesten.

Kirkens kantor er også kulturprodusent, og behersker flere instrumenter. Kantoren er nordsamisk salmediker, komponist og musikk lærer. Dette bidrar til en utvikling, ikke bare for lokalmiljøet i Vestvågøy, men for nordsamisk kultur og for å bringe den videre.

Figur 1.7 Bilde av Ken-Gøran Mikkelsen i samekofte ute med trompet. (Foto: Frode Wigum)

Borge kirke er utsmykket med ulike typer kunst av høy kvalitet. Glassmaleriet i fondveggen er tegnet av billedkunstner Veslemøy Nystedt Stoltenberg og utført av Norsk kunstglass. Alterteppet i Borge kirke er designet av tekstilkunstner og designer Else Marie Jakobsen i 1988.

Figur 1.8 Interiør og tekstilkunst ved alter, Borge kirke (Foto: Torild Granhaug)

1.1 Kirken er en bidragsyter og arena for lokal kultur

Samtlige av de seks kirkene vi har besøkt utgjør en viktig kulturell aktør i sine lokalsamfunn. Kirkebyggene blir jevnlig brukt for fremføring av et bredt spekter av kulturuttrykk, enten i egen regi eller ved at kirken benyttes av andre kulturaktører.

Både ved å produsere eget kulturelt innhold og tilgjengeliggjøre kirkerommene sine for andre aktører, bidrar kirken til et mangfoldig og tilgjengelige kulturtilbud i lokalsamfunnet. Dette har en tydelig samfunnsøkonomisk verdi, både på individ- og samfunnsnivå. De som bor i lokalsamfunnene får et bredere spekter av tilgjengelige kulturaktiviteter, som vil kunne føre til at flere benytter seg av dem og oppleve kulturell verdi. Denne effekten er forsterket av at kirken ofte har gratis arrangementer eller et lavere prisnivå på sine billetter enn i kulturlivet for øvrig. Slik kan kirken være en døråpner inn i kulturlivet for mange og særlig for de som ellers ikke hadde hatt råd til å delta på kulturelle arenaer. Det kan i så fall medføre ytterligere verdier i form av inkludering, læring og forhindring av utenforskap. Kirkens arrangementer kan også bidra til å bevare immaterielle kulturarverdier, som kommer til uttrykk i form av sang, tradisjoner eller musikkstil.

Kirken bidrar til et større mangfold av kulturaktiviteter for alle

Kirken er en vesentlig kulturaktør i norsk kulturliv gjennom å være aktør og arena for ulike kulturtilbud. For å gjennomføre arrangementene involveres kulturfrivillige, lokale samarbeidspartnere og profesjonelle utøvere og kunstnere. Eksempelvis stiller menigheten i Kristiansund med både musikere, lokaler og initiativ til samarbeid med andre kulturaktører. I Ål er kirken en viktig kulturarena for folkemusikk. I Hamarøy og Borge kirke er samisk kultur en sentral del av den kirkelige virksomheten.

Kirken er et viktig kulturlokale for lokalsamfunnet

Kirken er flere steder ofte den eneste store kulturarenaen i lokalsamfunnet. Det gjør at kirken står i en særstilling i sitt lokalmiljø både som kultursted og arena for kunst- og kulturarrangement. Fordi menigheten eier byggene sine, behøver ikke menigheten å konkurrere med andre aktører på markedet om leie av lokaler for sine arrangement og tiltak. Dette gjør det mulig å tilgjengeliggjøre et bredt spekter av kulturaktiviteter til en rimeligere pris. Kirken blir brukt til fremføring av kulturelle innslag både fra amatører og profesjonelle utøvere. Et eksempel på dette finner vi i Kongsberg kirke som både blir brukt til visning av barne- og ungdomsteater og til konserter under Jazzfestivalen i Kongsberg. Kirken er også et viktig øvings- og konsertlokale for mange kor (Kulturalliansen, 2022).

Kirken bidrar med kulturoppplæring og lokalt samarbeid

Kirken bidrar til kulturoppplæring på mange områder. Gjennom ulike kulturaktiviteter som kor, samarbeid med kommunale kulturskoler og KFUK-KFUM kulturskole, får mange barn, unge og voksne muligheten til å utforske sitt kreative potensial, utvikle musikalske ferdigheter og samtidig delta i sosiale aktiviteter. For drøyt 15 år siden ble kirkens orgelskoler og orgelklubber etablert. Lærerne har ofte flere elever hver, og noen samarbeider med den lokale kulturskolen. Dette pionerarbeidet har en jevn tilvekst med potensiale for videreutvikling.

De fleste musikalske aktivitetene er med i Ung Kirkesang, som organiserer de fleste av korene. Kirkemusikksenter Nord (KIN) har en sekretærfunksjon for Nettverk for orgelpedagoger, og arrangerer årlige fagsamlinger. I tillegg inviterer orgelfestivalene i Stavanger, Oslo, Trondheim og Bodø bredt og nasjonalt overfor orgelspillende ungdom. Orgelkids-programmet gir både musikkopplæring og undervisning i hvordan orgler bygges. Denne innsatsen er særlig synlig i Kongsberg kirke, hvor kommunens populære kulturskole har en lang venteliste. Kirken spiller en viktig rolle i orgelopplæringen og har hvert år flere elever som deltar.

Kirken samarbeider med KFUK-KFUM kulturskole. Denne kulturskolen er til stede i Oslo, Bærum, Bergen og Hamar og benytter seg av menighetenes lokaler for opplæring. Blant annet tilbys det undervisning innen visuell kunst og musikk, herunder instrumentopplæring, studioproduksjon og låtskriving (KFUK-KFUM Kulturskole, 2024). I mange kommuner brukes menighetenes lokaler som øvings- og framføringslokale også for kor og korps. For eksempel i Borge kirke, hvor deltakere i lokalt korps bruker kirkelokalene. På denne måten bidrar kirkene til å kunne opprettholde kulturoppplæring, også på mindre steder.

Kirken har etablert flere kirkelige kultursentre

Tre kirkelige kultursentre har blitt etablert nasjonalt, og et fjerde er i etableringsfasen. Tanken bak disse er å styrke samarbeidet med relevante kunst- og kulturaktører. Kirkelig kultursenter Sør (KIRKUS) vektlegger for eksempel samarbeidet med aktører som jobber med kulturoppplæring rettet mot barn og unge. Senteret, som ble åpnet høsten 2022, har markert seg som et kompetansesenter for barn og unge innen kor, kirkemusikk og orgelundervisning, metodikk og pedagogikk (Den norske kirke, 2023a). Stiftelsen KULT i Oslo er et kontaktpunkt for kunst- og kulturaktører som ønsker samarbeid med kirken. Kirkemusikksenter Nord er et ressurs- og kompetansesenter som tydeliggjør kirkemusikken som et kjerneområde i Den norske kirkes

virksomhet, og har inngått en avtale med Arkivverket om oppbygging av et norsk kirkemusikkarkiv. (Kirkemusikksenter Nord, 2024)

Kirken fungerer som bærebjelke i lokalsamfunn

Kirker kan mange steder fungere som bærebjelke i lokalsamfunn, både gjennom de fysiske byggene og gjennom organisering av lokale aktiviteter og arrangementer. Dette gjelder særlig i mindre lokalsamfunn, der det i mange tilfeller ikke er andre kultur- og konsertlokaler.

Kirker er ofte plassert ved byenes sentrale møteplasser eller bygdas tradisjonelle hovedfartsårer. Kirkerommene er tradisjonelt tilpasset større forsamlingsrom. På grunn av dette er kirker gode alternativer for både kulturelle, men også sosiale og diakonale arrangementer. Mange menigheter har et ønske om å la kirkerommet være åpent for innbyggerne. Det er også mange kirker som er pådrivere for opprettelsen og videreføringen av kulturelle arrangementer og samarbeid i lokalsamfunnet.

Kirker blir mye brukt som samlingspunkter, både fysisk og organisatorisk, for begivenheter som spenner over et bredt spekter av temaer og arrangementstyper. Dette kan være samlinger i etterkant av dramatiske hendelser i lokalmiljøet, eller markeringer på festdager.

1.2 Kirken er en aktiv forvalter av kulturarv

Casebesøkene fremhever hvor sentralt forvaltning av norsk kulturarv er for kirkene. Norge har vært et kristent land i tusen år, og viktige spor av norsk historie finnes i kirkelige tekster, håndverk og tradisjoner, så vel som i kirkebyggene selv og landskapet rundt. Representanter for kirken har opp gjennom tiden dokumentert både viktige historiske hendelser og mindre hendelser av betydning for lokalsamfunnet. Som statskirke hadde kirken ansvar for kirkebokføringen som er forløperen til folkeregisteret. Utover å forvalte, jobber kirken også tett sammen med andre aktører om å formidle norsk kulturarv.

Ved å forvalte viktige aspekter av norsk kulturarv, bidrar kirken til å bevare historisk kunnskap og kulturelle verk til kommende generasjoner. Både kunnskapen og verkene er av kulturell verdi i seg selv, gjennom en egenverdi, men også for de som benytter dem, enten det er for å lære og forstå noe om fortiden, for å sette pris på dem i sine nåværende former eller for å videreutvikle og fornye. Kulturarven kan også ha en viktig betydning for hvordan mange forstår egen identitet, og opplever verdi på den måten.

Kirkene er et viktig marked for verneverdige tradisjonshåndverk

For å bevare og vedlikeholde bygg, kunst og inventar i kirkene, engasjerer kirken et mangfold av håndverksfag. Flere av disse er definert som tradisjonshåndverk (KA, 2022). Gjennom dette stimulerer kirken både til å ivareta disse håndverkstradisjonene, men også ved å være et arbeidsmarked for dem. Et eksempel på dette finner vi i Borgund kirke hvor ulike kunstnere utførte selve treskjærerjobben på vegger og benker i kirken.

Kirken er gjennom dette arbeidet med på bygge opp og støtte videre utvikling av fagmiljøer. Et eksempel på dette er Nidaros domkirkes restaureringsarbeider (NDR), som har fått ansvaret for bevaring og sikring av Nidarosdomen og omvisningstjenesten i katedralen. NDR er et nasjonalt kompetansesenter for restaurering av verneverdige bygninger i stein, der bygghytta¹ står på UNESCOs verdensarv liste for sine gode vernepraksiser. I forbindelse med restaurering av Stavanger domkirke frem mot 2025, har NDR en sentral rolle som samarbeidspartner og leverandør i prosessen.

Kirken bidrar til å bevare og videreutvikle verdier som ligger i den immaterielle kulturarven

Kirken bevarer kulturarververdier på ulike måter, inkludert de som ikke er fysisk tilgjengelige. Dette inkluderer videreføring av kunnskap om kirkemusikk, bibelkunnskap, salmetradisjon, orgler, og kirkens historiske posisjon i samfunnet, samt hvordan kirkebyggene har blitt brukt. Immateriell kulturarv ivaretas også gjennom praksis, tradisjoner, ritualer og kunnskap om utforming av bygg.

Et godt eksempel på dette finnes i Ål kyrke, hvor folkemusikken har fått ny vitalitet med kirken som en viktig bidragsyter. Salmediktning, komponering av salmemelodier, og kirkemusikalske verk utgjør også en vesentlig del av den immaterielle kulturarven. Kirkerådet har siden 2018 vedlikeholdt en salmedatabase og publisert 104 nye salmer, som ofte inneholder ulike folketoner (Kirkerådet & Nemnd for gudstjenesteliv, 2022).

¹ I Europa i middelalderen var det vanlig å organisere bygging av katedraler i en bygghytte. Bygghyttene var lokalisert ved siden av eller i nærheten av katedralen og her var flere håndverksfag representert.

Den norske kirkes kirkebevaringsprogram, sammen med et pågående formidlingsprogram, understreker også viktigheten av å fremheve og bevare denne immaterielle kulturarven. (Den norske kirke & Riksantikvaren, 2024)

1.3 Kirken bidrar til nye kunst- og kulturopplevelser

Gjennom både direkte og indirekte arbeid med utvikling av samtidskunst og arkitektur, samt bevaring av historisk kunst, bidrar Den norske kirke til nye kunst- og kulturopplevelser. Dette er til stor nytte for personer som jobber i kreative yrker, spesielt innen de smalere kreative feltene som er relevante for kirken. Gjennom kirkens anskaffelser og ved å fremme samtidskunstnere, skapes ny kunst, nye kulturelle opplevelser og nye arenaer for fremtidige kunstnere.

Kirken fremmer samtidskunst

Den norske kirke er en betydelig innkjøper av samtidskunst, og flere menigheter støtter eller samarbeider aktivt med samtidskunstnere. Et eksempel på dette er samiske menigheters samarbeid med den unge samiske duodji-utøveren Siv Anita Mikkelsen Kjenner for å lage nye samiske stolaer. Et annet eksempel er Kirkelig Kulturverksted, som har utført utsmykkingsoppdrag og skapt kirketekstiler for kirken (Kirkelig kulturverksted, 2024). Slike samarbeid har historisk sett bidratt til å fremheve anerkjente kunstnere, som Gustav Vigeland, som mellom 1893 og 1910 bidro med 44 skulpturer til Nidarosdomen (Trondheim kunstmuseum, 2023). Andre eksempler i nyere tid er Kjell Nupen, Håkon Gullvåg, Tor Lindrupsen, Håkon Bleken, Gunnar Torvund og Rigmor Bove.

Kirken utvikler samtidsarkitekturen

Utover å ta vare på eksisterende bygg, bygger den Den norske kirke stadig nye kirker og på den måten utvikler samtidsarkitekturen. Utlyste arkitektkonkurranser tiltrekker seg et stort antall og anerkjente arkitektmiljøer, noe som vitner om at det å tegne kirkebygg fortsatt oppfattes som svært prestisjefylte oppdrag. Konkurransen om *Nye Våler kirke* i Solør i 2012, ble norgeshistoriens nest største arkitektkonkurranse, med 239 utkast fra 23 land. Kun konkurransen om *Operaen* i Oslo har hatt flere deltakere. Også arkitektkonkurransen om *Nye Charlottenlund kirke* i Trondheim i 2023 fikk stor oppmerksomhet, og det kom det inn 177 utkast på kirken. For arkitektene som får muligheten til å tegne kirkebyggene, kan det være med å gi dem et verdifullt løft i karrieren. Dette gjelder blant annet Odd Østbye, hvor tegningen av Kirkelandet kirke i Kristiansund ble starten på hans karriere.

Kirken ivaretar ulike uttrykksformer

Kirken sysselsetter en rekke kunstnere og tradisjonshåndverkere i restaurering og utforming av inventar i kirkebygg, som liturgiske klær og utstyr. Gjennom dette er kirken med på å skape viktige muligheter og et marked for kunstnere og tradisjonshåndverkere. Kirken er en svært viktig innkjøper av en rekke uttrykksformer, både gjennom økonomisk kraft og engasjement for kunsten. Gjennom dette er kirken med å skape viktige muligheter og et marked for kunsthåndverkere.

Dette gjelder ikke bare visuelle kunstuttrykk, men også musikk og litteratur. Eksempler på dette kan vi finne i Borge kirke, hvor deres organist lager egne samiske salmer, eller i Borgund, hvor forfatter og lyriker Marit Kaldhol produserer egne salmer og dikt. I Kirkelandet kirke har det også blitt tatt initiativ til et samarbeid med den lokale balletten for å utforme liturgisk dans som ble fremført i kirken og strømmet på sosiale medier, som et kulturtilbud under pandemien.

Kirkene er et populært turistmål og kirken arbeider aktivt med formidling av kirkens kulturarv

Over hele verden er kirker viktige turist- og pilegrimsmål. Dette gjelder også i Norge. Ansatte ved kirkene som inngår i caseundersøkelsen kan fortelle at turister ofte søker til kirkebygg første gang de besøker kommunen. Dette vitner om at kirkebygg ofte er stedsdefinerende og tiltrekker seg mennesker.

I mange kirker, inkludert de vi har besøkt, er det et stort engasjement for å ta vare på og formidle den kirkelige kulturarven som et turistmål. Et stort antall kulturfrivillige er involvert i å holde kirkene åpne og i å fortelle turister og andre om kirkestedet og kirkebygget (Den norske kirke, 2021a). Flere steder samarbeider også kirken med lokale museer i formidling av kulturhistorie og kulturarv. Borgund kirke og Borge kirke har eksempler på slike samarbeid.

Kirken samarbeider med Nasjonalt pilegrimssenter (NPS) om pilegrimssentre og åpne kirker langs ledene. Menigheter arrangerer felles pilegrimsvandringar lokalt og regionalt. For mange pilegrimer er målet å gå mot et hellig eller kulturelt viktig sted. På denne måten har kirkene i seg selv, deres historiske betydning, og plasseringen i kulturlandskapet, en stor verdi for turister og andre som oppsøker kirkene.

2. Bakgrunn og metode

På oppdrag fra Den norske kirke har Rambøll gjennomført en samfunnsøkonomisk analyse av kirkens bidrag til kultur og kulturarv, gjennom kirkens drift, aktiviteter, eiendeler og materielle verdier. I dette kapitlet beskriver vi metoden som ligger til grunn for den samfunnsøkonomiske analysen. Vi gir først en kort beskrivelse av sentrale begreper og organisering av Den norske kirke og kirken som kulturaktør og kulturarena.

2.1 Den norske kirke

Den norske kirke er en landsdekkende folkekirke, delt inn i elleve bispedømmer. Hvert bispedømme er igjen delt inn i prostier, fellesråd og sokn (menigheter). Soknet er den grunnleggende enheten i kirken og den geografiske rammen rundt menigheten. Soknene varierer i geografisk utstrekning og i antall medlemmer, men hvert sokn har minst ett kirkebygg. Som regel utgjør alle soknene i en kommune et fellesrådsområde, men det kan også være flere kommuner i samme fellesråd, slik som i Bodø. Fellesrådet har i hovedsak økonomiske og administrative oppgaver på vegne av soknene og ivaretar også deres interesser overfor kommunen.

Den norske kirke er, som andre tros- og livssynssamfunn i Norge, i hovedsak finansiert gjennom offentlig tildelte midler. Finansieringen er hjemlet i Grunnlovens paragraf 16, som slår fast at «Den norske kirke, en evangelisk-luthersk kirke, forblir Norges folkekirke og understøttes som sådan av staten.». Den norske kirke administrerer drift av soknets aktiviteter og ansvar for kirkebygg gjennom fellesrådene. Kirkemøtet forvalter nasjonale og regionale prioriteringer via Kirkerådet og bispedømmerådet. Riksantikvaren, i samarbeid med Kirkerådet og Hovedorganisasjonen KA, har ansvar for tildeling av midler til ekstra statlige bevilgninger for middelalderkirker i stein.

Sentrale begreper som brukes i rapporten

Kirkemøtet er det øverste demokratiske, representative organet i Den norske kirke. Det samles normalt én gang i året. Kirkemøtet består av preses i Bispemøtet, samtlige medlemmer av landets bispedømmeråd, lederen av Den norske kirkes Ungdomsutvalg og lederen av Samisk kirkeråd.

Kirkerådet leder Den norske kirkes arbeid på nasjonalt nivå, forbereder de sakene som skal behandles av Kirkemøtet og iverksetter Kirkemøtets beslutninger. Kirkerådet har 17 medlemmer.

Samisk kirkeråd for Den norske kirke er Kirkemøtes organ for samisk kirkeliv som skal fremme, verne og samordne samisk kirkeliv i Den norske kirke og ivareta Den norske kirkes arbeid med urfolksspørsmål. Sekretariatet for Samisk kirkeråd er også sekretariat for SUNG (Samisk kirkeråds utvalg for ungdomsspørsmål).

Bispemøtet er et sentralkirkelig organ som har et særskilt ansvar for kirkens lære og som skal bidra til å fremme enhet i kirken med andre kirker. Bispemøtet skal også samordne de gjøremål som tilligger de enkelte biskoper. Bispemøtet består av samtlige tjenestegjørende biskoper, inkludert preses i Bispemøtet, som er deres leder.

Bispedømmerådet styrer kirken i bispedømmet og er det regionale nivået i kirken.

Bispedømmerådet skal fremme samarbeidet mellom de enkelte menighetsråd og andre lokale arbeidsgrupper innen bispedømmet, og utføre gjøremål pålagt av Kirkemøtet eller Kirkerådet. Det er 11 bispedømmer i Norge, med omtrent de samme grensene som fylkene utgjorde i 2023.

Prosti er en administrativ inndeling under hvert bispedømme. Hvert prosti har en prost som leder prestedtjenesten i prostiet. Det er 94 geografiske prostier i Norge, og i hvert av dem er det flere sokn. I tillegg er det ett ikke-geografisk prosti, døveprostiet.

Kirkelige fellesråd er et fellesorgan for soknene som skal ivareta administrative og økonomiske oppgaver på vegne av soknene, utarbeide mål og planer for den kirkelige virksomhet, fremme samarbeid mellom menighetsrådene og ivareta soknenes interesser opp mot kommunen. Fellesrådene følger normalt kommunegrensene, men noen få fellesråd omfatter flere kommuner. I kommuner med bare ett sokn, er det ikke et kirkelig fellesråd, men menighetsrådet utøver de funksjoner som ellers ligger til kirkelige fellesråd.

Kirkeverge er den vanlige betegnelsen på daglig leder av kirkelig fellesråd i kommunen. Kirkevergen tilsettes av kirkelig fellesråd og lønnes over fellesrådenes budsjett.

Menighetsrådet har ansvaret for det kristelige liv i soknet og for at kirkelig undervisning, kirkemusikk og diakoni innarbeides og utvikles, og opptrer på vegne av soknet når ikke annet er fastsatt. Rådet medvirker ved tilsetting av prest og andre kirkelige stillinger i menigheten. I kommuner med ett sokn ivaretar menighetsrådet både menighetsråds- og fellesrådsfunksjoner.

Hovedorganisasjonen KA er arbeidsgiverorganisasjonen for Den norske kirke, kirkelig fellesråd og en fagressurs for fellesrådene. KA er hovedorganisasjon også for andre kirkelige og ideelle

virksomheter og arbeider for å fremme deres interesser og yte service i samsvar med medlemmenes oppgaver og behov.

2.2 Den norske kirke som kulturarena og kulturaktør

Den norske kirke er en viktig kulturarena i lokalsamfunnene. Kirkebyggene fungerer samlet som et av Norges viktigste kunstgalleri, med representasjon av ulike kunstarter gjennom over tusen år. Kirken har spilt en sentral rolle innen arkitektur i Norge og er fortsatt en betydelig aktør på markedet for monumentalbygg. Kirkerommet gir med sin akustikk og sine instrumenter rom for musikalsk utfoldelse i gudstjenester og konserter. Den norske kirke har omtrent 900 kirkemusikere ansatt. Ifølge tall fra SSB ble det i 2022 arrangert cirka 9 600 konserter med i overkant av én million besøkende i kirkebyggene. Det ble også arrangert om lag 2 800 andre kulturarrangementer støttet av omtrent 130 000 publikummere. Det var i underkant av 12 000 kulturfrivillige til disse arrangementene. Tallene er preget av gjenoppbygging av kirkens kulturvirksomhet etter pandemien. Kirken må søke om midler til egne konserter og kulturarrangement på lik linje med det allmenne kulturliv.

Kirkens korvirksomhet omfatter over 800 kor for barn og unge samt i underkant av 600 voksenkor. I barne- og ungdomskorene er det nesten 15 600 medlemmer, og for de voksne er det like under 13 000 medlemmer. Dette gjør kirken til en betydelig aktør i det lokale kunst- og kulturlivet. Kirken inviterer utøvende kunstnere og produsenter som tar i bruk et bredt spekter av kunstformer og medier, til samarbeid. Kirken er også en sentral bidragsyter ved nasjonale jubileer og spiller på den måten en sentral rolle som samfunnsaktør innen kulturfeltet. Eksempelvis bidro kirken i forbindelse med Stemmerettsjubileet i 2013, Grunnlovsjubileet i 2014 og Lutherjubileet i 2017. Når denne rapporten skrives, er kirken en sentral bidragsyter i forbindelse med det kommende nasjonaljubileet *Norge i tusen år (2030)* og jubileet for kristenretten 1000 år (Moster 2024).

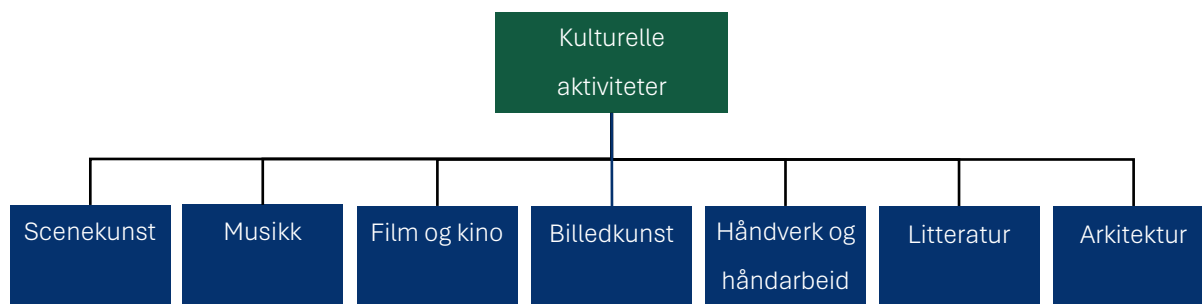
Den norske kirke gjennomfører jevnlig medlemsundersøkelser. I undersøkelsen blir medlemmene blant annet spurt om når de opplever at Den norske kirke er samfunnsnyttig. I undersøkelsen fra 2023 svarer 42 prosent at de mener at kirken er samfunnsnyttig når den «samler mennesker til kulturarrangementer». Kun 2 % svarer at de synes kirken ikke er samfunnsøkonomisk i det hele tatt. I samme undersøkelse oppgir 80 prosent at de har besøkt kirken minst én gang de siste tolv månedene og 19 prosent oppgir at de har besøkt kirken i forbindelse med konsert eller kulturarrangement (Høidahl & Rosness, 2023).

2.3 Metode

I det følgende beskriver vi vår fremgangsmåte og metoder for å beregne den samfunnsøkonomiske verdien av kirkens bidrag til kultur og kulturarv.

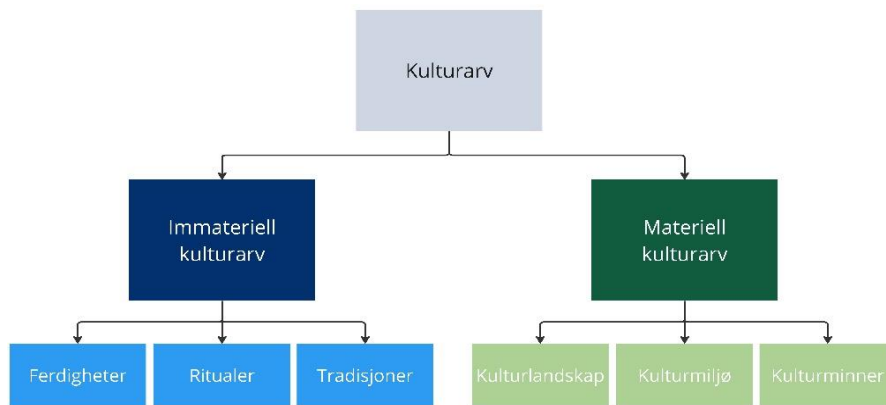
2.3.1 Definisjoner av kultur og kulturarv

Kultur er et bredt og omfattende begrep som refererer til levende og dynamiske uttrykk, normer og verdier, samt skikker som deles av medlemmer i grupper, samfunn eller nasjoner. I dette prosjektet har vi avgrenset begrepet til å omfatte det sektororienterte kulturbegrepet som betegner den sektoren av samfunnslivet som driver med artistisk bearbeidelse, som musikk, litteratur, scenekunst, visuell kunst og språk. I tillegg har vi tatt med den delen av det utvidete kulturbegrepet som også rommer frivillighet. Figur 2.1 illustrerer de kulturelle aktivitetene som vi har kartlagt i denne analysen.

Figur 2.1 Kulturelle sektorer i Den norske kirke

Kulturarv kan defineres som den samlede arven av materielle og immaterielle elementer som er etterlatt av tidligere generasjoner (Den norske kirke, 2021a). Den omfatter alle kulturelle, historiske og arkeologiske verdier for enkeltpersoner, grupper, samfunn eller nasjoner som er skapt gjennom tidene. Med den materielle kulturarven menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser til, tro eller tradisjon (Kulturminneloven, §2, 1979). Den immaterielle kulturarven omfatter praksiser, uttrykk, kunnskap, ferdigheter, representasjoner, gjenstander og kulturelle rom som samfunn, grupper og enkelte individer anerkjenner som en del av sin kulturelle arv. Videre kan dette sorteres inn i muntlige tradisjoner og uttrykk, inkludert språk, scenekunst, sosiale praksiser, ritualer og festlige begivenheter, kunnskap og praksis som omhandler naturen og universet, og tradisjonelt håndverk (UNESCO, 2003).

Figur 2.2 Kulturarv i Den norske kirke

Det er en naturlig overlapp mellom kultur og religion i Den norske kirke. For eksempel omfatter gudstjenester ofte sang og musikk med et religiøst preg og formål. Denne undersøkelsen ønsker først og fremst å beregne kirkens samfunnsøkonomiske bidrag til kunst og kultur og ikke til religiøs utøvelse i seg selv. Det innebærer at Rambøll, så langt det har latt seg gjøre, har isolert målingene og beregningene til kulturelle bidrag som ikke først og fremst er en del av kirkens religiøse aktiviteter. Inkludering av bidrag med høy grad av overlapp mellom kultur og religion i beregningene ville resultert i en unøyaktig verdi av det kulturelle samfunnsøkonomiske bidraget, noe som kunne gjort resultatet misvisende.

2.4 Sammenligningsscenario

I tråd med DFØs veileder i samfunnsøkonomiske analyser fra 2023, benytter vi et sammenligningsscenario for å vurdere kirkens samfunnsøkonomiske bidrag til kultur og kulturarv. Denne metodiske tilnærmingen gjør at vi måler differansen mellom dagens bidrag og bidraget til kultur og kulturarv dersom kirken ikke hadde noe kulturaktivitet.

Det er flere mulige scenarioer vi kan sammenlikne dagens situasjon med. Ett mulig sammenligningsscenario er at kirken ikke driver med noe kulturarbeid, verken aktiviteter eller forvaltning av kulturarv. I dette scenarioet kan man sammenligne verdien av kirkens kulturaktiviteter i dag med verdien av ingen aktiviteter. Forvaltningen av kulturarv er imidlertid mer kompleks, ettersom det ikke er realistisk at noen offentlig myndighet ønsker at kulturhistoriske bygg skal stå uten forvaltning. Dette scenarioet vil derfor medføre at en annen offentlig myndighet vil få ansvaret for kirkelig kulturarv.

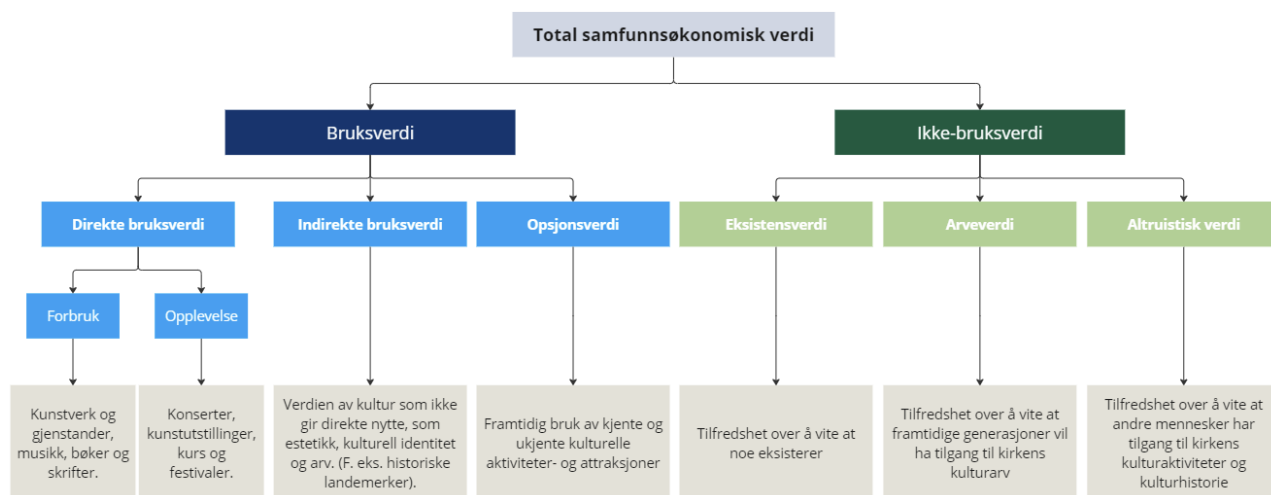
Et annet, kanskje mer realistisk scenario, er at kirken reduserer sitt kulturarbeid. Dette er likevel problematisk fordi det ikke besvarer hovedspørsmålet om hva det totale kulturbidraget til kirken er. Det vil i tillegg øke analysens kompleksitet fordi det finnes mange faktorer som påvirker gradvise forandringer. Denne typen *kontrafaktisk scenario* ville ha krevd en antakelse om hvordan reduksjonen skjer; på tvers av virksomheten, eller målrettet på enkelte aktiviteter.

Et siste scenario er at kirken ikke lenger får tilgang til offentlig støtte til kultur og kulturaktiviteter. Dette er igjen komplisert å måle fordi store deler av kirkens kulturbidrag også skjer gjennom frivillighet og private initiativ. Det vil derfor være store verdier som ikke blir målt.

Det mest realistiske scenarioet å sammenlikne med, er derfor at Den norske kirke ikke har noen kulturaktivitet, og at forvaltningen av kulturarv vil gå til en annen offentlig myndighet. Det er ved å bruke dette sammenligningsscenarioet vi på mest korrekt måte vil kunne måle verdien av kulturaktiviteten, og verdien av at det er nettopp kirken som forvalter kirkelig kulturarv.

2.5 Samfunnsøkonomiske verdier

Begrepet «total» i total samfunnsøkonomisk verdi viser til at goder kan bidra til flere typer økonomiske verdier, og ikke bare verdien av den direkte bruken av tjenester (bruksverdi) (DFØ, 2023). Det er også verdier knyttet til indirekte bruk, opsjonsverdier og ikke-bruksverdier. Ikke-bruksverdier er verdier som ikke involverer noen form for bruk, men som reflekterer individets og samfunnets ønske om å bevare noe. En direkte verdi kan for eksempel være deltakelse i musikkundervisning på orgelskolen, mens en indirekte verdi kan være motivasjon til å søke på musikkstudier. Opsjonsverdier viser til den verdien av at en ressurs spares til fremtidig bruk. Opsjonsverdier for kultur kan vise til verdien av fremtidig *forbruk og opplevelser* av kulturminner, for eksempel kirkebyggene i seg selv. Videre er ikke-bruksverdier delt inn i tre kategorier: eksistensverdi, arveverdi og altruistisk verdi. En eksistensverdi er en tilfredsstillelse av at noe eksisterer, mens arveverdi er *tilfredshet over å vite* at fremtidige generasjoner har mulighet til å oppleve noe. Altruistisk verdi betyr tilfredsstillelsen av at andre enn en seg selv har mulighet til å ta del i kirkens kulturtilbud.

Figur 2.3 Kategorisering av ulike samfunnsøkonomiske verdier, inkludert eksempler markert i grått.

2.6 Verdsetting av samfunnsøkonomiske verdier

I tråd med Finansdepartementets rundskriv R-109/21, verdsetter vi i denne analysen alle bidrag kirken har til kultur og kulturarv i kroner så langt det lar seg gjøre, men der dette ikke vil være mulig har vi benyttet oss av kvalitative verdsettelsesmetoder.

2.6.1 Prissatte verdier

Prissatte verdier er samfunnsøkonomiske verdier som tallfestes i kroner og øre. Det finnes ulike metoder for å prissette, avhengig av tilgjengelig datagrunnlag. For denne analysen er datagrunnlaget ulikt for de forskjellige verdiene, og hver beregning belager seg derfor på datatilgjengelighet og kvalitet.

I denne analysen har kirkens kulturbidrag blitt verdsatt gjennom enten kostnadsdata eller inntektsdata levert fra kirken og andre relevante aktører. For eksempel er verdien av kirkelig personell som jobber med kulturelle aktiviteter beregnet gjennom utgifter knyttet til lønninger, mens estimeringen av verdien på konserter i kirken har blitt gjort ved hjelp av kirkens inntekter knyttet til konserter i egen og andres regi.

Nytteberegning ved verdsettelse av inntekter

Ved å vurdere prisene for mengden kulturtjenester som helt eller delvis finansieres av for eksempel billettinntekter eller avgifter, skapes det først og fremst et bilde av den umiddelbare betalingsvilligheten for den direkte bruksverdien av disse tjenestene. Det kan for eksempel handle om medlemsavgift for deltakelse i barnekor, eller billetter til konserter, som multipliseres med antall deltakere eller besøkende.

Nettoformue basert på inntekter gir et bilde av hvordan etterspørselen og tilbudet av kulturelle tjenester ser ut. Dette gir imidlertid bare et delvis bilde av hva den faktiske nytten av å tilby kulturtjenesten er. Dels fordi metoden først og fremst fanger opp direkte nytteverdieffekter, og dels fordi metoden ikke fanger opp den faktiske opplevde verdien, og prisen man betaler kan være lavere enn hvert individs betalingsvillighet.

2.6.2 Ikke-prissatte verdier

Ikke-prissatte verdier er samfunnsøkonomiske verdier som ikke kan tallfestes, men som likevel skal med i vurderingen. For å vurdere ikke-prissatte verdier vil vi benytte verdimatrisemetoden slik den er beskrevet i DFØs veileder. Denne metoden vurderer både verdiens omfang (kvantum) og betydning (enhetsverdi), som til sammen gir verdiens anslåtte verdi. Kvantum refererer til mengde av verdien, hvor mange mennesker det påvirker eller hvor stort geografisk område som er med. Enhetsverdi sier noe om hvor stor verdien er i seg selv, for den enkelte personen, eller hvor stor virkning det har på området sitt.

Tabell 2.1 viser hvordan både betydningen og omfanget av verdiene spiller inn på konsekvensene for samfunnet totalt. I vurderingen av konsekvensene for samfunnet, bruker vi den ni-delte konsekvensskalaen.

Tabell 2.1: Verdsettelsesmatrise, hentet fra DFØs veileder for samfunnsøkonomiske analyser.

Kvantum (kol.) / Enhetsverdi (rad)	Liten	Middels	Høy
Stort negativt	Middels negativ	Stor negativ	Meget stor negativ
Middels negativt	Liten negativ	Middels negativ	Stor negativ
Lite negativt	Ubetydelig/ingen	Liten negativ	Middels negativ
Verken positivt eller negativt	Ubetydelig/ingen	Ubetydelig/ingen	Ubetydelig/ingen
Lite positivt	Ubetydelig/ingen	Liten positiv	Middels positiv
Middels positivt	Liten positiv	Middels positiv	Stor positiv
Stort positivt	Middels positiv	Stor positiv	Meget stor positiv

2.7 Kultur og kulturarv i samfunnsøkonomien

Kultur og kulturarv regnes ofte som kollektive goder. Det vil si at en persons forbruk av kultur verken reduserer eller ekskluderer andres mulighet til å dra nytte av det samme godet. Dette gjelder blant annet de kirkelige tradisjonene, historiske landemerker, eller musikk som er tilgjengelig gratis, mens konserter, som har et begrenset antall sitteplasser, ikke kategoriseres på denne måten. Fordi kirkens kulturbidrag inneholder en stor andel kollektive goder, har det potensielt svært høy samfunnsøkonomisk verdi.

Prissetting av kollektive goder er en kompleks oppgave. Ideelt sett ville man beregnet den teoretiske betalingsvilligheten for kirkebygg, kulturminner og kulturtiltak. Disse godene er imidlertid kostnadsfrie for brukerne og kan gi verdi selv for de som ikke direkte nyttiggjør seg av dem. Dette resulterer i at kun få har en klar forståelse av deres samfunnsøkonomiske verdi eller nytte, noe som gjør det utfordrende å vurdere dem.

I forsøk på å kvantifisere den teoretiske betalingsvilligheten for slike kollektive goder, oppgir deltakere ofte enten for høy eller for lav betalingsvillighet. Dette kan føre til at den samfunnsøkonomiske verdien av disse godene undervurderes, da den ikke alltid reflekterer deres fulle bidrag til samfunnet som helhet.

Staten anerkjenner det positive samfunnsøkonomiske bidraget kirken gir gjennom vern, vedlikehold og forvaltning av norsk kulturarv og historie, og sikrer at dette er tilgjengelig for samfunnet. Kirken skal samtidig være en aktiv kulturinstitusjon med tiltak som når alle, både lokalt og nasjonalt.

For å beregne kirkens samfunnsøkonomiske bidrag til kultur og kulturarv tar vi i denne rapporten utgangspunkt i DFØs «Veileder for samfunnsøkonomiske analyser» (DFØ, 2023), og følger stegene og prinsippene i denne så langt det lar seg gjøre. Veilederen følger de krav og prinsipper som er beskrevet i Finansdepartementets i rundskriv R-109/14 (Finansdepartementet, 2021). I dette ligger det at vi prissetter alle de samfunnsøkonomiske verdiene i den grad det er mulig, gir en kvalitativ verdivurdering på bidragene det ikke er mulig å sette en pris på, setter dem opp mot sammenligningsscenarioet beskrevet i kapittel 2.4, og vurderer usikkerhet og fordelingsvirkninger.

Metoden for konsumentoverskudd kan brukes til å beregne direkte verdier for tilbud av varer og tjenester

- Men metoden er knyttet til betydelige feilmarginer

I denne rapporten ser vi på hvor mye det koster kirken å tilby en kulturtjeneste, eller hvor mye de tjener på den gjennom eksempelvis billettinntekter. Tallene viser derfor til enten utgiftene kirken har for å tilby tjenesten eller inntektene de får fra dem som bruker den.

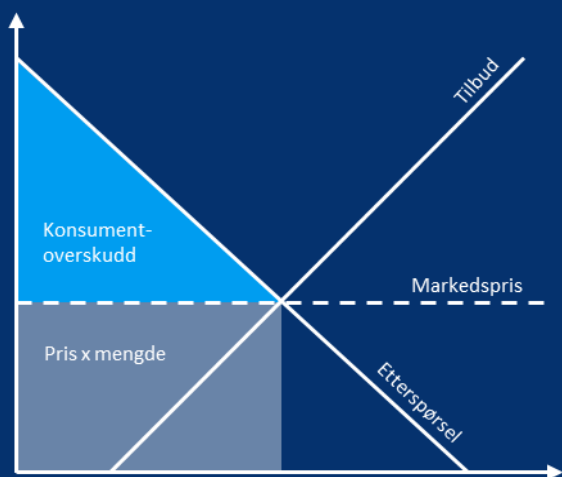
En annen måte å forstå verdien av tjenesten på er å tenke på hva folk faktisk er villige til å betale, ikke bare hva de faktisk betaler. Dette kalles konsumentoverskudd. Hvis noen er villige til å betale mer enn det de faktisk må, sier vi at de får et overskudd i verdi.

For å regne ut konsumentoverskudd kan man bruke en enkel formel, angitt av Møller, L. & Matic, S. (2010), hvor η viser til hvor mye prisen påvirker etterspørselen (priselastiteten):

$$\text{Konsumentoverskudd} = \frac{\text{Mengde}_i \cdot \text{Pris}_i}{2 \cdot \eta_i}$$

Dette betyr at noen verdsetter tjenesten høyere enn det de betaler for den. Men siden denne metoden er følsom for feil i beregningene av priselastisiteten (η), kan det gi unøyaktige resultater. Vi har ikke gjort slike analyser for kirkens kulturtjenester ennå, men vi gir et eksempel på hvordan vi kunne brukt denne metoden sammen med den vanlige "pris-gange-mengde"-metoden.

Eksempel på beregning av konsumentoverskudd for kirkens interne konserter:

Priselastisiteten for konserter varierer avhengig av konsertens type. Nisjekonserter har vanligvis lavere prisleisomhet enn populærmusikk-konserter, noe som betyr at etterspørselen endres mindre selv om prisen øker. Konteksten spiller også en rolle, som for eksempel hvilket land konserten holdes i.

Vanlige estimater for prisleisomhet (priselastisitet) for konserter varierer fra -0,2 til -0,8. En priselastisitet på -0,2 betyr at etterspørselen nesten ikke påvirkes av prisendringer, mens en elastisitet på -0,8 betyr at etterspørselen er mye mer følsom for prisendringer. For eksempel, med en elastisitet på -0,8, vil en prisøkning på 1 % føre til en 0,8 % nedgang i etterspørselen.

Ved å bruke disse verdiene (-0,2 til -0,8) kan vi anslå konsumentoverskuddet, altså hvor mye ekstra verdi folk får av kirkens konserter:

- Hvis priselastisiteten er -0,2, er konsumentoverskuddet 114 millioner NOK.
- Hvis priselastisiteten er -0,8, er konsumentoverskuddet 28,5 millioner NOK.

2.8 Datainnsamling

I løpet av prosjektet har store mengder data blitt hentet inn, både kvantitative og kvalitative. Rambøll har lagt vekt på å skaffe et helhetlig bilde av kirkens kulturbidrag gjennom grundig innsamling fra flere kilder. Den kvantitative tilnærmingen har bidratt til å gi tallfestede resultater, mens den kvalitative tilnærmingen har gitt innsikt i nyansene og detaljene i dataene. I tillegg har den kvalitative datainnsamlingen bidratt til å forklare den kvantitative dataen.

2.8.1 Kvantitativ data

Gjennom samtaler med Kirkerådet har vi kartlagt ulike datakilder som inngår i analysen. Rambøll har gjennomført møter med dataleverandørene for å avklare relevans og kvalitet, samt om de har mulighet til å dele statistikk. I etterkant av møtene har vi mottatt relevant statistikk. Vi har også hentet inn tall fra SSB. Rambøll sendte også ut en spørreundersøkelse til alle kirkeverger for å kartlegge kostnader og inntekter knyttet til konserter, kulturarrangementer og visuelle kunstutstillinger i andres regi.

Data som ligger lett tilgjengelig gjennom SSB er i hovedsak besøksdata og aktivitetsdata. Data vi har mottatt fra kirken er kostnadsdata og inntektsdata.

Fordi koronapandemien har påvirket kulturaktivitet og deltakelse på kulturaktiviteter i Norge, har vi i analysene benyttet data både før og etter pandemien. Dette mener vi gir et mer realistisk bilde av kirkens årlige bidrag enn om vi skulle sett på ett av årene isolert. Vi har samlet inn data fra både 2019 og 2022 og benyttet et gjennomsnitt for disse årene som grunnlag for våre verdiberegninger. Det er ikke alle variabler som inngår i analysen hvor data har vært tilgjengelig for begge årene. For disse variablene har vi benyttet data fra det tilgjengelige året. Vi har derfor ikke mulighet til å beregne verdier og sammenligning av verdiene i 2019 og i 2022.

2.8.2 Kvalitativ data

Datainnsamlingen knyttet til de kvalitative dypdykkene har foregått gjennom både dokumentstudier og casebesøk ved seks kirker: Ål kyrkje, Kongsberg kirke, Hamarøy kirke, Borge kirke, Borgund kirke og Kirkelandet kirke. Casebesøkene har bestått av semistrukturerte gruppeintervjuer og observasjonsstudier.

Dokumentstudier

Det er gjort dokumentstudier knyttet til kirkene og aktiviteten både i forkant og i etterkant av casebesøkene. I forkant av casebesøkene ble det i hovedsak gjort undersøkelser knyttet til

aktiviteten i soknene, som ble undersøkt mer dyptgående ved casebesøk. Utfyllende og supplerende informasjon om aktiviteten og kirkebyggene er hentet inn i etterkant.

Semistrukturerte gruppeintervjuer og observasjonsstudier

Kirkerådet har valgt hvilke menigheter som inngår i caseundersøkelsen. I utvalget er det blant annet tatt hensyn til geografisk spredning og størrelsene på menighetene. Det har imidlertid ikke vært et mål å finne et representativt utvalg. Derimot har et sentralt formål med casestudiene vært å finne et mangfold av eksempler på kirkelige kulturaktiviteter i ulike kontekster, og erfaringer med disse. På denne måten skal caseundersøkelsene eksemplifisere, nyansere og detaljere det kvantitative datamaterialet

Kirkerådet bistod også med utvalg og kontaktinformasjon til personene som Rambøll videre har organisert og gjennomført intervjuene med. Rambøll intervjuet personer i rollene sokneprest, assisterende kirkeverge, kateket, rådgiver i soknet, organist, frivillig, prost, kantor, kirkeverge, og daglig leder i soknet.

I Ål og Kongsberg er det gjort semistrukturerte gruppeintervjuer kombinert med deltakende observasjon. Her ble vi presentert for stedets kulturaktiviteter og – historie.

I Hamarøy og Borge er det gjort semistrukturerte gruppeintervjuer kombinert med befarings av kirkerom og kirkegamme. I tillegg til å studere den helhetlige kulturaktiviteten- og historien, var også tema her samisk kirkeliv og aktiviteter som belyser dette.

I Borgund og Kristiansund er det gjort semistrukturerte gruppeintervjuer i kombinasjon med befaringer i og utenfor kirkene. I Kristiansund besøkte Rambøll to kirker. Under disse besøkene ble kirkens kulturarbeid belyst ut fra dets lokale samfunnsrolle.

Besøkene ble gjort på dagtid og observasjonene omfatter aktivitet knyttet til åpen kirke, samt orgelspilling.

2.8.3 Vurdering av datagrunnlaget

Gjennomføringen av kvantitative vurderinger innen samfunnsvitenskap er et komplekst oppdrag. En rekke faktorer bidrar til kompleksiteten i slike beregninger, herunder begrensninger på tilgjengeligheten av data, fraværet av sammenlignbare varer og tjenester og de iboende utfordringene med å fange kulturelle og sosiale verdier i sin helhet.

I de tilfellene vi vurderer at tilgjengelig data har tilfredsstillende i kvalitet, har vi forsøkt å måle samfunnsøkonomisk verdi av aktiviteter i kvantitative termer. Innenfor hvert beregningsområde har vi vurdert kvaliteten på beregningen. Denne vurderingen er basert på tre parametere: reliabilitet, validitet og fullstendighet.

Reliabilitet refererer til påliteligheten eller stabiliteten til et måleverktøy. En reliabel måling skal produsere konsistente resultater når den brukes under like forhold. Reliabel data skal også være fri for feil, inkonsekvenser og skjevhet.

Validitet refererer til i hvilken grad en måling nøyaktig måler det den er ment å måle. Med andre ord skal en valid måling virkelig gjenspeile begrepet den er ment å vurdere. Validitet er avgjørende for å sikre at målemetoden er relevant for analysen.

Fullstendighet refererer til i hvilken grad en måling fanger opp helheten av det man måler. Et datasett anses som fullstendig når den inneholder alle dataene, postene eller variablene som kreves for en bestemt analyse.

Det er viktig å merke seg at en måling kan ha høy grad av reliabilitet uten å nødvendigvis være valid. Omvendt er derimot ikke mulig; en valid måling er praktisk talt alltid reliabel. Videre er det tenkelig at en måling kan være både reliabel og valid, men likevel komme til kort når det gjelder fullstendighet. Derfor innebærer vår tilnærming en helhetlig vurdering av disse tre parameterne for å sikre en nyansert og korrekt forståelse av den samfunnsøkonomiske verdien vi ønsker å kvantifisere.

Tekstboks 2

Usikkerhet i beregningene = Reliabilitet + Validitet + Fullstendighet

Reliabilitet

Hvor troverdige og pålitelig er datagrunnlaget?

Validitet

Fanger datagrunnlaget opp det vi ønsker å måle?

Fullstendighet

Er all dataen som kan beskrive virkningen inkludert?

3. Kirkens samfunnsøkonomiske bidrag til kultur og kulturarv

I dette kapitlet presenterer vi resultater fra den samfunnsøkonomiske analysen. Vi presenterer først en oversikt over alle verdier som kirken bidrar med til kultur og kulturarv, for deretter å gå nærmere inn på hvert tema som inngår i analysene. Vi beskriver samtidig hvordan vi har beregnet de ulike verdiene og vår vurdering av usikkerhet knyttet til beregningene.

3.1 Samlet samfunnsøkonomisk bidrag

Rambøll har beregnet Den norske kirkes samlede samfunnsøkonomiske bidrag til kultur og kulturarv til 4 266 millioner kroner årlig. Til sammenligning var i det i statsbudsjettet for 2022 satt av 9 806 millioner kroner til kulturformål generelt (Kultur- og likestillingsdepartementet, 2021). Beregningene er begrenset til direkte prissatte bidrag fra kilder hvor det foreligger verifiserbar statistikk. Verdien er et konservativt minste estimat, vel vitende om at det reelle samfunnsøkonomiske bidraget er høyere. Utover de prissatte verdiene, bidrar Den norske kirke til kultur og kulturarv med aktiviteter som ikke lar seg måle i kroner og ører, på grunn av aktivitetenes immaterielle karakter. Disse bidragene er verdsatt kvalitativt fra *svært stor negativ* til *svært stor positiv* verdi, avhengig av hvor mange som påvirkes og i hvilken grad. Vurderingene er gjort basert på data fra casestudiene. Det innebærer at de kvantifiserte verdiene i denne rapporten kun representerer en del av de kulturelle verdiene som skapes og opprettholdes av Den norske kirke.

Den norske kirkes bidrag til kultur og kulturarv omfatter et bredt spekter av kunst- og kulturuttrykk. Den største samfunnsøkonomiske verdien er knyttet til bygg og arkitektur gjennom driftskostnader til kirkene. Denne verdien er beregnet til omtrent 3 milliarder kroner årlig. Dette omfatter alle kostnader for å ivareta og forvalte kirkebygg og presteboliger, samt drift av kirkelige og kulturelle aktiviteter. Tallet er beregnet ut ifra data fra rapportering til SSB. Den nest største verdien er knyttet til musikk og andre kulturarrangementer som arrangeres i kirken. Denne verdien beregnet til over 600 millioner kroner årlig.

Den norske kirke er en viktig kulturaktør og kulturarena for lokalsamfunn i hele landet. Rambøll har vært på besøk til seks av Den norske kirkes menigheter, på ulike steder i Norge. Gjennom casestudiene av disse menighetene, belyser vi kirkenes rolle i lokalsamfunnet, samt kulturverdiene kirkene bidrar til å skape og forvalte. Kirkenes kulturelle aktiviteter og verdiskaping varierer mellom soknene, men det er også tydelige fellestrekk.

Tabell 3.1 oppsummerer de beregnede samfunnsøkonomiske verdiene av Den norske kirkes bidrag på de ulike kulturelle feltene som inngår i kartleggingen. Eventuelle usikkerheter omkring beregningene, for eksempel på grunn av manglende datagrunnlag, er illustrert med kakediagram. Under tabellen følger en mer utfyllende oppsummering av beregningene, fordelt på tema.

Tabell 3.1 Oversikt over beregnede samfunnsøkonomiske bidrag

Kategori	Usikkerhet	Verdi (i MNOK)
Musikk- og kulturarrangementet		627,3
• Konserter og kulturarrangementer i egen regi		64
• Konserter og kulturarrangementer i andres regi		134
• Kor og babysang		55
• Musikkrelatert personal		374,3
Litteratur og språk		10+
• Vederlagsinntekter fra litteratur		10
• Språklig mangfold og kulturarv		Liten positiv
Samisk kirkeliv		Middels positiv
• Samisk kultur		Middels positiv
Visuell temporær kunst		2,4
• Visuelle temporære kunstutstillinger		0,6
• Kjøp av tekstilkunst		1,8

Bygg og arkitektur		3 358
• Bygging av nye kirker		78
• Driftskostnader		2 879
• Byggeteknisk personal		270
Samarbeid med lokale samfunnsaktører		Middels positiv
Turisme		37
• Pilegrimsleden		37
Kulturfrivillighet		194
• Frivillighet i kirkens kulturvirksomhet		194
Øvrige kulturelle aktiviteter		168,3
• Domkirkemidlene		7,3
• Øvrig sysselsetting		161
Totalt		4 266

Meget høy usikkerhet

Høy usikkerhet

Middels høy usikkerhet

Lav usikkerhet

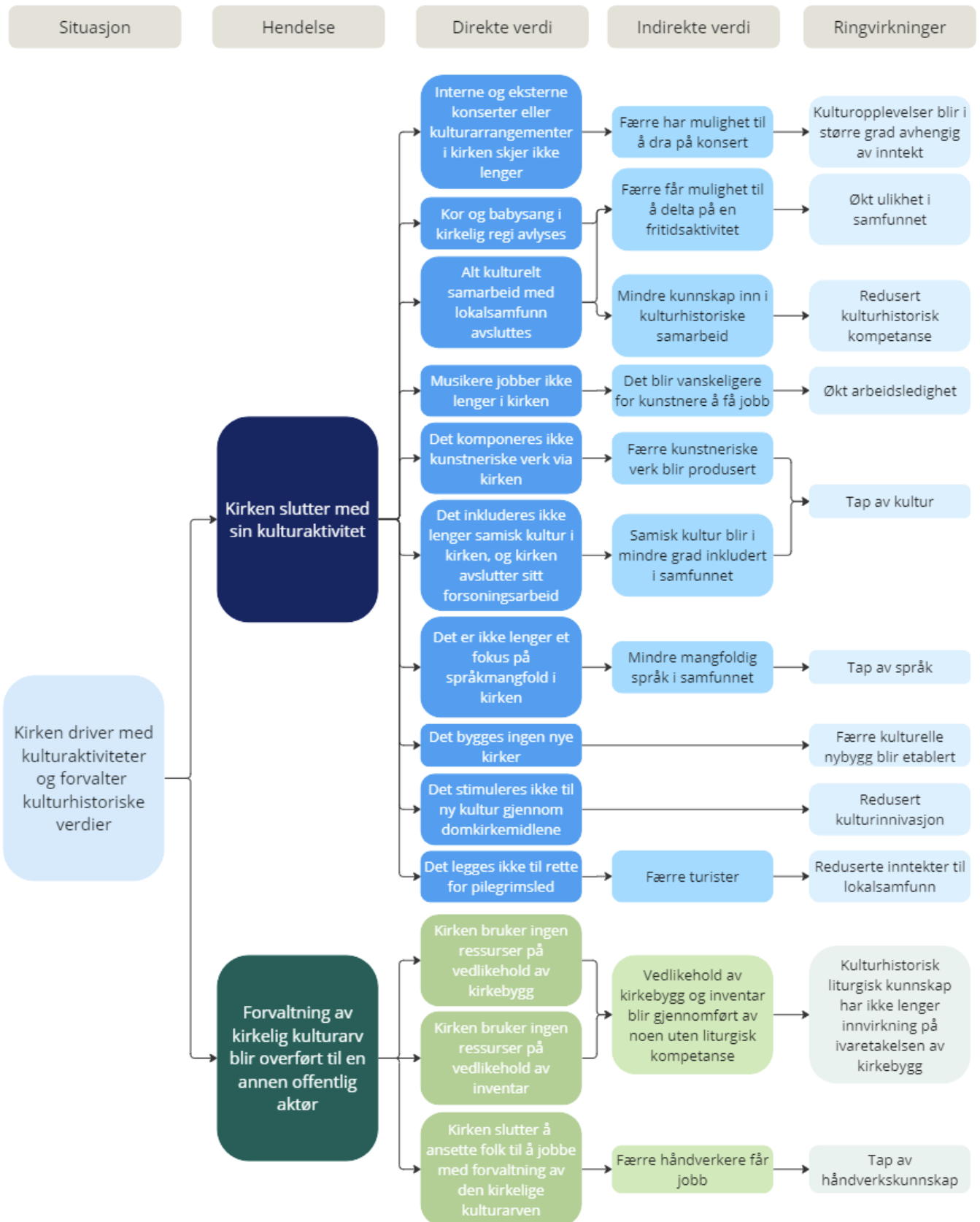

Meget lav usikkerhet

3.1.1 Hva inngår i verdiene

Beregningene av Den norske kirkes samfunnsøkonomiske bidrag er begrenset til nivået «direkte verdi». Direkte verdier er konkrete verdiskapende effekter som inntreffer som en direkte følge av en gitt handling. Det kan for eksempel være billettinntekter som følger av en konsert eller lønnsutbetalinger som følger av et byggeprosjekt. Kirkens kulturarbeid har også ytterligere indirekte verdier og potensielle ringvirkninger som følger av disse. Grunnet usikkerhet og lav tilgjengelighet på data, er indirekte verdier og ringvirkninger ikke tatt med i analysen. Med andre ord er den direkte målbare verdien av kirkens kulturtiltak verdsatt, mens effekter over lengre tid og ringvirkninger ikke er verdsatt.

Figur 3.1 viser hva de indirekte verdiene og potensielle ringvirkningene kunne ha vært i et kontrafaktisk scenario. Merk at dette kun er en antakelse basert på kvalitativ data og ingen beregning av verken indirekte verdier eller ringvirkninger. I figuren har vi skissert to konsekvenser av det kontrafaktiske scenarioet: (1) at kirken slutter med sin kulturaktivitet, og (2) at forvaltning av kirkelig kulturarv blir overført til en annen offentlig aktør. Kolonnen med de direkte verdiene viser verdiene vi har verdsatt i denne analysen. I de to kolonnene lengst til høyre beskrives effekter samfunnet *kan* få dersom dette blir et reelt scenario. Effektene i kolonnene «indirekte verdi» og «ringvirkninger» er kun ment som eksempler. Figuren viser hvordan kirkens kulturbidrag kan ha mange effekter utover det som er mulig å verdsette i denne analysen.

Figur 3.1 Eksempel på effektkart - Den norske kirkes bidrag til kultur og kulturarv

3.2 Kirken bidrar til et rikere musikk- og kulturtilbud

Musikk i kirken går langt utover det å skape en vakker klang i rommet; det beriker samfunnet ved å gi en plattform for kunstnerisk uttrykk, fellesskapsbygging og opplæring innen musikk. I dette kapitlet verdsettes kirkens samfunnsøkonomiske bidrag til musikk og kulturarrangementer.

3.2.1 Konserter og andre kulturarrangementer

Den norske kirke arrangerer mange konserter på tvers av ulike sjangre. Spennet strekker seg fra klassiske kor- og orgelkonserter til moderne pop- og rockekonserter. Konserter kan bli satt opp av menigheten, men også av eksterne aktører, individuelle artister, band eller internasjonale konsertmusikere som arrangerer konserter og andre arrangementer i kirken.

Ifølge tilgjengelige tall fra SSB ble det i 2022 arrangert totalt 9 583 konserter i kirkene i Norge, hvorav 5 534 ble arrangert av menighetene og 4 049 ble arrangert av eksterne arrangører. Totalt var det 1 057 508 registrerte besøk på konsertene som ble arrangert. Av disse var 487 229 av besøkene på konserter i kirkens egen regi, og 570 279 av besøkene var på konserter i andres regi.

Den norske kirke arrangerer også et bredt spekter av andre kulturelle arrangementer som for eksempel poesilesninger, teaterforestillinger og danseoppvisninger. Ifølge tilgjengelige tall fra SSB ble det arrangert totalt 2 852 ulike kulturelle arrangementer i kirkene i 2022, hvorav 2 067 ble arrangert av menighetene og 785 ble arrangert av andre. Totalt var det 201 713 besøk på disse kulturelle arrangementene. Av disse var det 128 948 besøk på egne kulturelle arrangementer, mens 72 765 besøk på andres arrangerte kulturelle aktiviteter.

3.2.2 Konserter og kulturarrangementer i egen regi

Den direkte samfunnsøkonomiske verdien av konsertene i egen regi i Den norske kirke har vi estimert til å være 64 millioner kroner årlig. Dette inkluderer ikke verdien av de kulturfrivilliges bidrag til konserter og kulturarrangementer. For å unngå dobbelttelling, er denne verdien vurdert isolert i kapittel 3.7.

64
MNOK

Hvordan vi har estimert verdien

Den norske kirke arrangerer egne konserter og kulturelle arrangementer som er åpne for allmennheten med og uten kostnad. Til tross for deres ikke-økonomiske karakter har slike arrangementer en samfunnsøkonomisk verdi. Denne verdien har vi beregnet gjennom en såkalt

proxy-måling.² Det er viktig å merke seg at slike målinger er beheftet med usikkerhet og baserer seg på forenklete antakelser.

For å tildele konserter i kirkens regi en konkret verdi, har vi samlet inn data på billettpriser for konserter arrangert av andre i norske kirker og brukt dette som utgangspunkt for våre beregninger. Prisene som ble observert varierte fra 80 til 450 kroner, med et gjennomsnitt på 188 kroner. Denne dataen ble hentet fra en nettbasert billettplattform, E-billett, der vi filtrerte søk for å samle data fra konserter arrangert i kirker.

Verdivurderingen av andre kulturelle arrangementer er gjort på en tilsvarende måte. Vi har samlet data om billettprisen for deltakelse på ulike kulturelle arrangementer, som danseforestillinger, barne- og ungdomsteaterforestillinger og forfattermøter. Slike arrangementer er ofte gratis, men i tilfeller der det selges billetter, varierer prisen mellom 75 og 150 kroner. Gjennomsnittsprisen for denne type kulturelle arrangementer er 119 kroner.

Vi vurderer at besøkende på konserter og kulturelle arrangementer i andres regi kan ha en høyere betalingsvilje, fordi slik arrangement er oftere av kjente artister og aktører. Basert på innsikt fra casebesøk og dokumentstudier, har vi valgt å bruke 50 prosent av ovennevnte gjennomsnittspris som et estimat på betalingsvilje for interne konserter. Dermed har vi beregnet at markedsprisen for deltakelse på en intern konsert er tilnærmet 94 kroner, og markedsprisen for deltakelse på et internt kulturelt arrangement er 60 kroner. Vi anser dette som et konservativt estimat.

For å beregne total markedspris og verdi, har vi ganget disse billettprisene med gjennomsnittlig deltakertall hentet fra SSB, som vist i tabellen nedenfor.

² En proxy-måling er en indirekte måte å måle eller estimere en egenskap, variabel eller fenomen som er vanskelig å måle direkte. Det brukes når direkte målinger er utilgjengelig eller upraktiske. En proxy-måling er vanligvis basert på sammenhenger eller korrelasjoner mellom den indirekte målingen (proxyen) og den faktiske variabelen.

Tabell 3.2: Oversikt over verdi av egne konserter og andres kulturarrangementer.

	Gj. snitt antall deltakere per år	Markedspris (i NOK)	Total verdi (i MNOK)
Konserter	578 120	94	54
Andre kulturelle arrangementer	166 764	60	10
Sum totalt	744 883		64

Usikkerhet i beregningene

Dataene som ligger til grunn for beregningene er hentet fra SSB og må anses som pålitelige. Men siden dataene er basert på egenrapportering fra kirken, kan det være tilfeller av underrapportering og som gjør at dataene ikke er representative.

Vi har basert beregningene på antakelser om markedspris på konserter og kulturelle arrangementer i egen og andres regi, som det er knyttet usikkerhet til. Dette gjør at vi vurderer at beregningene har høy usikkerhet.

De gjennomsnittlige verdiene på 94 kroner per billett for konserter og 60 kroner per billett for kulturelle arrangementer, er et grovt estimat av den virkelige samfunnsøkonomiske verdien. Estimateret kan være både høyere og lavere avhengig av faktorer som arrangementets format, sted og tilgjengeligheten mot alternative konserter og kulturelle aktiviteter. Et urbant/ruralt perspektiv blir også relevant å ta med i vurderingen, da viljen til å betale og tilgjengeligheten av andre kulturelle aktiviteter sannsynligvis avhenger av regionale forskjeller. Dessverre er de underliggende dataene om konsertpriser ikke tilstrekkelige for slike detaljerte analyser.

3.2.3 Konserter og kulturarrangementer i andres regi

Den norske kirke samarbeider med mange kunstneriske aktører for å arrangere konserter og andre kulturarrangement. Kirker er populære rom for ulike musikkarrangementer på grunn av byggets egenskaper, som interiør, akustikk, tilgang til orgel og beliggenhet. Betegnelsen «konserter og kulturarrangementer i andres regi» refererer til de arrangementene der kirken er medarrangør, låner eller leier ut sine lokaler til en kunstner som ikke arbeider i kirken. Samlet sett har vi beregnet

den samfunnsøkonomiske verdien av konsertene og kulturarrangementene i andres regi til å være 134 millioner kroner årlig, jamfør tabell 3.3.

Ordninger for å leie kirkelokaler varierer mellom menigheter. Den felles regelen er at kirken tar ett beløp for leie av lokale og en prosentandel av kunstnerens billettinntekter. Beløpet for leie og prosentandelen av billettinntektene kan være avhengige av flere faktorer, blant annet hvordan kirkerommet er utformet, antall sitteplasser, hvor kirken ligger og kvaliteten på instrumenter.

Hvordan vi har estimert verdien

Beregningene er gjort med utgangspunkt i markedsprisen på billettpriser som beskrevet i kapitlet om konserter i kirkens regi. Billettprisene er hentet fra konserter og kulturarrangementer i regi av andre aktører, og vi vurderer derfor at det ikke er behov for å nedskalere prisen på samme måte som vi har gjort for de interne arrangementene. For å beregne samlet markedspris og verdi, har vi ganget billettprisene med gjennomsnittlig antall deltakertall hentet fra SSB, som vist i tabellen nedenfor.

Tabell 3.3 Oversikt over verdi av konserter og andre kulturarrangementer i regi av andre

	Gj. snitt antall deltakere per år	Markedspris per billett (i NOK)	Total markedspris (i MNOK)
Konserter	665 975	188	125
Andre kulturelle arrangementer	76 630	120	9
Sum totalt	742 605		134

Usikkerhet i beregningene

Rambøll vurderer beregningene av den samfunnsøkonomiske verdien av konserter og kulturarrangementer i andres regi som middels usikre. Dette begrunnes med at dataene ikke fanger opp den fullstendige samfunnsøkonomiske effekten og baserer seg på et utvalg av data knyttet til markedspris. Markedsprisen knyttet til konserter i andres regi er noe sikrere enn kirkens egne konserter, ettersom de faktiske prisene er tilgjengelige. Likevel baserer den seg på et utvalg av priser for lignende arrangementer, som betyr at de reelle billettprisene kan være annerledes.

Fellesrådenes inntekter fra konserter og kulturarrangement i andres regi

Rambøll gjennomførte en spørreundersøkelse blant de kirkelige fellesrådene/menighetsrådene for å kartlegge inntekter fra eksterne konserter. Fellesrådene ble bedt om å anslå deres årlige totale inntekter fra eksternt organiserte konserter og kulturelle arrangementer. Svarene fra undersøkelsen viser en gjennomsnittlig årlig inntekt fra eksternt arrangerte konserter og kulturelle arrangementer på 45 278 kroner per fellesråd. Ved å multiplisere dette tallet med det totale antallet fellesråd i Norge, kommer vi frem til en verdi på omtrent 16 millioner kroner. Det kan bety at fellesrådene samlet sitter igjen med 16 millioner kroner av de estimerte 134 millioner kronene som genereres av billettinntekter fra arrangementer i andres regi.

Hvert menighetsråd /fellesråd har ulike ordninger for hvordan de fordeler inntektene ved konserter og kulturarrangementer i andres regi. Når eksterne aktører ønsker å bruke kirkerom for konserter, tar menighetsråd/fellesråd betalt for leie av lokalet, pluss en viss prosentandel av billettinntektene. Nivået på leien, og prosentandelen av billettinntektene varierer fra sted til sted. Basert på innsamlede data har vi beregnet hvor mye av de samlede billettinntektene som fordeles mellom eksterne aktører og menighetsråd/fellesråd. Av de 134 millioner kronene vi har estimert de samlede billettinntektene til, kan 16 millioner tilskrives menighetsråd/fellesråd i form av leieinntekter og del av billettinntektene, mens 126 millioner kroner kan tilskrives inntekter til eksterne aktører. Samarbeidet med eksterne aktører medfører derfor en betydelig inntekt for den aktuelle produsenten, kunstneren eller artisten.

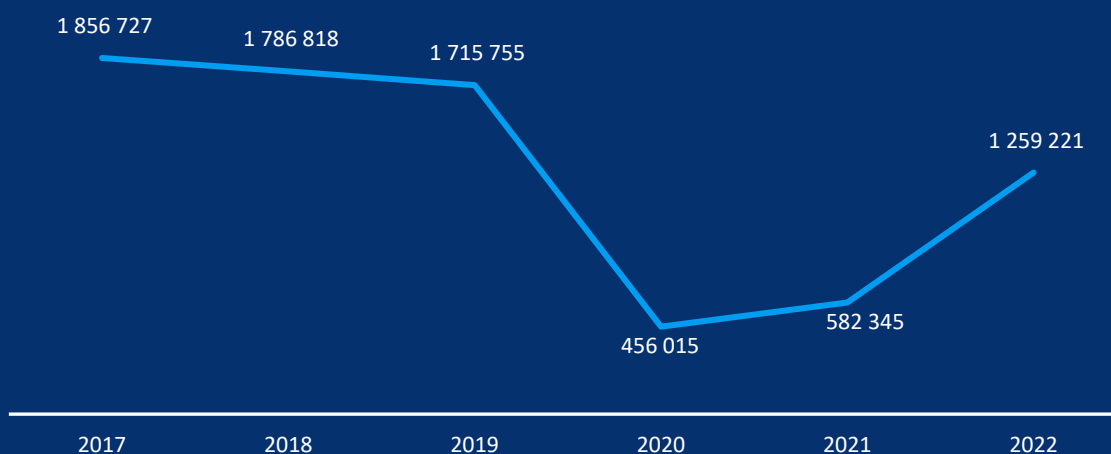
Det er usikkerhet knyttet til inntektene til fellesrådene. Her vurderer vi at reliabiliteten og fullstendigheten er lav, grunnet et lite utvalg som svarte på undersøkelsen. En lav utvalgsstørrelse kan være utilstrekkelig for å sikre representativitet og reliabilitet av resultatene. Videre kan det medføre noe utvalgsskjevhet, ved at de som svarte kanskje er de med høyest aktivitet eller motsatt.

Kirkens kulturvirksomhet gjennom pandemien

På lik linje med andre kulturaktører ble Den norske kirke som kulturaktører rammet hardt av smitteverntiltakene i forbindelse med koronapandemien i 2020 og 2021. En ekstra utfordring for kirkene var at sitteplassene ofte er benker, noe som gjorde det vanskeligere å holde én meters avstand fra person til person slik restriksjonene tilsa. På grunn av dette ble kulturarrangementer i kirkene påvirket av smitteverntiltak i større grad enn andre aktørers arrangementer. Dette, sammen med en endring i hvilke kulturtilbud folk benytter seg av, har påvirket hvor mange deltakere som har deltatt på arrangementer i kirken.

Antall deltakere på konserter og kulturarrangementer i kirken lå på i underkant av 1,3 millioner i 2022. Dette er en betydelig oppgang fra 2021 og 2020, men en nedgang fra årene før pandemien. Sammenliknet med 2019 var det også 20 prosent færre konserter i kirken i 2022. Den norske kirke har i løpet av denne perioden også fått færre medlemmer. Nedgangen i antall medlemmer i Den norske kirke er imidlertid en tendens som også gjelder for årene før pandemien, noe som kan tilsa at effektene av smitteverntiltakene rammet kirkene i større grad.

Figur 3.2 Deltakere på konserter og kulturarrangementer i kirken, 2017-2022

Ytterligere samfunnsøkonomisk effekt av konserter og kulturarrangementer

Kirker som konsert- og kulturarrangør kan fungere som en sentral arena for samfunnsengasjement og bidra til å fremme følelsen av tilhørighet og kollektiv identitet. Dette aspektet samsvarer med Putnams teori om sosial kapital, som vektlegger betydningen av sosiale nettverk og delte normer for å bidra til samfunnets velvære (Putnam, 2015). Økt sosial kapital kan føre til ulike positive langtidseffekter, som reduserte kriminalitetsrater og forbedret mental helse, som igjen kan generere økonomiske fordeler for samfunnet i form av lavere helsekostnader. På individnivå har deltakelse i kulturelle aktiviteter som å delta på konserter, blitt knyttet til forbedret mental helse og generell trivsel. Både det sosiale aspektet av å delta på en konsert og den emosjonelle opplevelsen av musikk kan bidra til redusert stress og bedre humør (Clift & Hancox, 2001).

Konserter bidrar til kulturell berikelse for samfunnet, gjennom mulighet for mangfold i sjangre og kulturelle stilarter. Ifølge den kulturelle omnivore-teorien «Changing Highbrow Taste: From Snob to Omnivore» (1996), kan eksponering for forskjellige musikkformer utvide individets kulturelle horisonter og fremme større kulturell forståelse og toleranse. Norge har en rik musikkarv som spenner fra folkemusikk til klassiske og moderne sjangere. Konserter kan tjene som en plattform for å vise frem dette mangfoldet.

Generelt ligger kirkens prisnivå på billetter til konserter og kulturarrangementer på et lavere nivå enn i det allmenne kulturliv. Mange av kulturtilbudene er også gratis i kirken. I en tid med strammere husholdningsøkonomi, kan kirken i tiden fremover bli en enda viktigere kulturell aktør for flere i samfunnet.

3.2.4 Kor og babysang

Den norske kirke har koraktiviteter for både barn og voksne, som gir mange en mulighet til å delta i musikalske fellesskap og uttrykke seg gjennom sang. Korene representerer en konserverende kulturell verdi gjennom formidling av musikalsk arv og tradisjon, og er en viktig arena for læring, samarbeid og kunstnerisk utvikling.

Utover korene arrangerer kirken baby- og småbarnssang hvor foreldre og barn i alderen 0-3 år synger og leker sammen i kirkens lokaler. Baby- og småbarnssang bidrar til en tidlig introduksjon til musikk og sang, og kan gi små barn en tidlig start på sin musikalske reise og bidrar til deres kognitive og følelsesmessige utvikling.

55

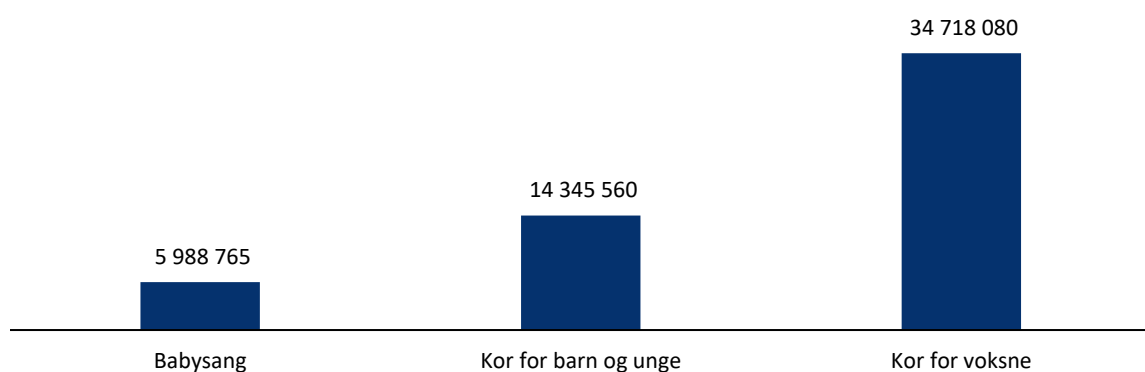
MNOK

I 2022 sang 15 593 barn i 837 ulike korgrupper, og 12 764 voksne sang i 571 ulike korgrupper, jf. figur 3.3. Det har vært en svak, men jevn, nedgang i antall deltakere i kor siden 2017. Dette gjelder både kor for voksne og kor for barn og unge. Deltakere på babysang har derimot økt betydelig siden 2017, med 38 145 personer i 2022 og det høyeste antall deltakere i 2020 med 51 546. Disse tallene illustrerer den betydelige rollen kirken spiller i å tilby musikalske muligheter og fellesskap for en bred aldersgruppe, og hvordan det bidrar til kulturell berikelse og samfunnsengasjement.

Vi estimerer den direkte samfunnsøkonomiske verdien av Den norske kirkes kor- og babysangaktiviteter til omtrent 55 millioner kroner årlig. Av dette kan omtrent 14 millioner tilskrives barnekor, 35 millioner til voksenkor og 6 millioner til babysang.

Representanter fra kirkens kororganisasjoner som Rambøll har vært i kontakt med, har hatt som mål at kor skal være noe alle skal kunne delta i. På grunn av det, er også medlemskontingentene til kirkekorene lave. Ledelsen av kor i regi av Den norske kirke har utdanning i musikk og musikkpedagogikk. Vi anser derfor kvaliteten på kirkekorene for å være like høy som for kor i andres regi. For å kunne sette en riktig verdi på korene har vi derfor sammenlignet deltakerprisen for ikke-kirkelige kor, med kirkekorene. Dette har vært gjort ved å samle inn data for deltakerpris for et utvalg av ikke-kirkelige kor i Norge, og multiplisert denne prisen med antall deltakere i kirkekor. Dette har blitt gjort for kor for voksne, kor for barn og unge og babysang. På denne måten har vi estimert verdien kirken gir til samfunnet som helhet. Resultatene er presentert i figur 3.3.

Samfunnsøkonomisk verdi av kirkens korvirksomhet, 2022

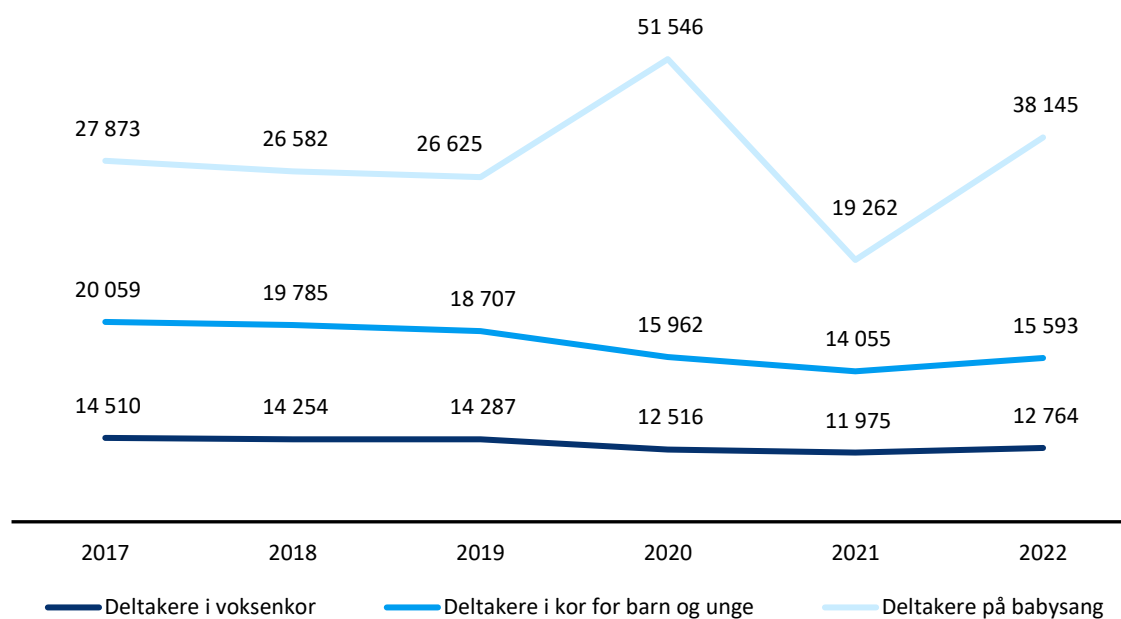

Figur 3.3 Samfunnsøkonomisk verdi av kirkens korvirksomhet

Norges kirkesangforbund og Ung kirkesang er to kirkelige kororganisasjoner, som blant annet bidrar med skolering av kordirigenter og sangpedagoger. Organisasjonene har samarbeid med ulike komponister og bestiller jevnlig nye verk for kor; det være seg bibelspill, motetter eller salmer. Ung kirkesang er en organisasjon for sanggrupper (som babysang og småbarnssang), barne- og ungdomskor og orgelklubber i hele landet. Ung kirkesang arrangerer kurs for korsangere og dirigenter. Kursene blir arrangert i samarbeid med regionene, og er over hele landet. Ung kirkesang arrangerer også regionale kortreff. Ung kirkesang hadde 320 kor og ca. 8 000 medlemmer før pandemien og 275 kor med ca. 7 000 medlemmer etter pandemien. Det vitner om at medlemstallene for kor har blitt påvirket av pandemien.

Totalt var det nesten 67 000 deltakere på kor eller babysang i 2022. Dette tilbudet ble også påvirket av smittevernrestriksjonene under koronapandemien, ved at man ikke kunne samles på samme måte som før. En utvikling over medlemmer i kor for voksne, kor for barn og unge og babysang finnes i figur 3.4.

Utvikling i deltakere i kor og på babysang, 2017-2022

Kilde: SSB

Figur 3.4 Utvikling i deltakere i kor og på babysang

Hvordan vi har estimert verdien

Medlemskontingenten for korene tilknyttet Den norske kirke reflekterer ikke de totale kostnadene knyttet til korets virksomhet. Dette er fordi utgifter til dirigent eller sangaktiviteten, samt øvings- og fremføringslokaler finansieres av menighetsråd og fellesråd. På grunn av det, vil bruk av medlemsavgiften som grunnlag alene for å estimere verdien av Den norske kirkes koraktiviteter kunne føre til en betydelig undervurdering av den reelle verdien. I stedet har vi estimert verdien av kirkens koraktiviteter basert på markedsprisen for deltakelse i andre kor.

Medlemsavgiften for voksenkor varierer fra 600 til 2000 kroner per semester. Kalenderåret er delt inn i to semestre. Gjennomsnittsprisen er 1360 kroner per semester, eller 2720 kroner per år. For barn er medlemsavgiften lavere enn for voksne. Prisene varierer fra 200 til 900 kroner per semester, eller 400 til 1800 kroner per år. Gjennomsnittsprisen for barnekor er 920 kroner per år.

Mangelen på direkte sammenlignbare alternative aktiviteter, og dermed markedspris, gjør det utfordrende å beregne verdien av babysang. Det finnes mange aktiviteter utenfor kirken som foreldre kan delta på sammen med barna sine, som for eksempel babybading eller åpen barnehage. Imidlertid er ingen av disse aktivitetene direkte sammenlignbare med babysang, noe som gjør at det blir feil å bruke disse som grunnlag for verdsetting. Derfor har vi valgt å basere vår verdsetting av babysang på avgiften foreldre betaler for å delta. Denne avgiften varierer mellom 50 og 500 kroner per år, med et gjennomsnitt på 157 kroner. Vi erkjenner imidlertid at bruk av denne verdien sannsynligvis vil føre til en undervurdering av babysangs kulturelle betydning.

Usikkerhet i beregningene

De tilgjengelige dataene om deltakelse i kor vurderes som pålitelige og komplette. Det er derimot vanskelig å trekke sikre slutninger om markedsprisen for deltakelse i et kor til verdien av å delta i et kor organisert av kirken. Man må utvise forsiktighet når man anvender markedsbaserte vurderinger på aktiviteter med mangefasetterte verdier direkte. Eksempelvis når verdien i seg selv er sammenknyttet med religiøs eller åndelig betydning, vil verdien kunne oppleves annerledes enn det markedsprisen tilsier.

De kirkelige korene kan variere i hvor stor samfunnsøkonomisk verdi de innehar og skaper, avhengig av variasjoner i kvalitet, utdannede korledere og hvor mye hver enkelt deltaker får ut av korutøvelsen. De aller fleste korene i kirkelig regi er ledet av en kantor med utdanning innen korledelse, og vil kunne tilby grundig musikalsk opplæring. Verdien kordeltakerne kan få utenfor det rent musikalske fra et kor, følelsen av fellesskap og lignende, har vi ikke data på. Vi kan derfor

ikke si noe om hvordan deltakelse i kor og babysang påvirker i en større samfunnsøkonomisk sammenheng.

Følgelig kan bruk av markedsverdier knyttet til ikke-religiøse koraktiviteter føre til både overvurdering og undervurdering av den autentiske verdien knyttet til Den norske kirkes koraktiviteter. En lignende logikk gjelder for verdsettingen av babysang, som også kompliseres ytterligere av mangelen på sammenlignbare alternativer.

Disse hensynene kompromitterer validiteten til målingen og bidrar til en lavere målesikkerhet.

Ytterligere samfunnsøkonomiske verdier av kor og babysang

De indirekte samfunnsøkonomiske verdiene av Den norske kirkes kor- og babysangaktiviteter involverer vurdering av ulike aspekter av samfunnsengasjement, kulturell berikelse og sosial utvikling. Disse aktivitetene kan ha en rekke positive verdier både på individuelle deltakere og det bredere samfunnet.

Babysangaktiviteter kan spille en betydelig rolle i tidlig barneutvikling. Å engasjere spedbarn og småbarn i musikalske aktiviteter er kjent for å forbedre språkutvikling, kognitive ferdigheter og emosjonell tilknytning. Dette samsvarer med Norges fokus på tidlig barneutdanning og omsorg, som er en grunnleggende del av landets sosialpolitikk (OECD, 2024).

3.2.5 Sysselsetting gjennom musikk i kirken

Den norske kirke sysselsetter en rekke profesjonelle musikere. Vi har beregnet verdien av dette til å være 374,3 millioner kroner årlig basert på årsverk og gjennomsnittlig lønn.

Kirkemusikeren er ansvarlig for å arrangere konserter i kirkens regi, men har også musikalsk ansvar ved gudstjenester som tar i bruk et utvidet musikalsk uttrykk hvor innleide solister og andre musikere bidrar. De dedikerer betydelig tid til ulike forberedelser, som å velge korrepertoar, forberede tekster og noter, velge musikkstykker og kuratere konsertprogrammer. Mange kirkekmusikere har ikke full stilling og begrunner dette med et ønske om å kunne være utøvende også i det allmenne kulturliv.

På begge arenaer samarbeider de med profesjonelle utøvende kunstnere. Slik gir kirken disse utøverne oppdrag som sammen med andre oppdrag og inntekter gjør at kunstneren kan leve av sitt yrke. Det finnes imidlertid ikke tall knyttet til dette. Verdien som er estimert her reflekterer derfor kun lønningene til musikerne fra kirken. Likevel, fordi kirkemusikerne jobber med alle de

musikalske bidragene til kirkelige handlinger, viser deres lønninger til en ytterligere verdi utenfor bare konserter.

Kirkemusikerne i Den norske kirke har i hovedsak sin utdannelse fra Norges Musikkhøgskole (NMH), NTNU, NLA, Universitetet i Stavanger eller Høgskolen Staffelsgate. Samarbeid med lærestedene er en prioritet for kirken.

Hvordan vi har estimert verdien

For å beregne den samfunnsøkonomiske verdien av sysselsetting gjennom musikk i kirken, måler vi arbeidsinnsatsen fra produksjonssiden. Med andre ord er verdien basert på lønnsutgiftene som går med til å produsere kirkens musikalske tjenester. For å gjøre dette har vi brukt lønnsdata fra SSB og tall fra Den norske kirke. Vi har multiplisert lønnsdataene med antallet årsverk i Den norske kirke innenfor ulike yrkeskategorier. Denne tilnærmingen gir en mer nøyaktig representasjon av den faktiske arbeidsinnsatsen sammenliknet med antall ansatte, ettersom noen ansatte jobber deltid.

Ifølge våre beregninger, er den direkte samfunnsøkonomiske verdien av kirkens produksjon av musikalske tjenester 374,3 millioner kroner årlig. Tabellen nedenfor viser antall årsverk, gjennomsnittlig månedslønn og totale lønnsutgifter fordelt på organister, domkantorer og kantorer.

Tabell 3.4: Oversikt over verdien av kirkelige ansatte innen musikk.

Yrkeskategori	Årsverk	Gjennomsnittlig månedslønn, brutto	Totale lønnsutgifter (i MNOK)
Organist	209	44 722	112
Domkantor	21	59 261	15
Kantor	391	52 507	246
Kirkemusikere i Kirkerådet og samisk Kirkeråd	1,5	69 969	1,3
Sum	662,5		374,3

Usikkerhet i beregningene

Vi vurderer at reliabiliteten til vår beregning er høy, noe som betyr at vi i stor grad fanger opp verdien på en konsistent og repeterbar måte. Vi vurderer kvaliteten på Den norske kirkes personelldata, samt SSBs lønnsdata, som høy. Dette bidrar til høy reliabilitet i dataene som er benyttet til beregningene. En justering av data til årsverk fremfor antall ansatte, bidrar ytterligere til målingens reliabilitet. Lønns- og ansettelsesdata for minst to kategorier av musikere (sangere og dirigenter/korledere) er imidlertid ikke tilgjengelige. Datagrunnlaget er derfor noe mangelfullt og vi vurderer derfor at det er knyttet noe usikkerhet til beregningene.

Tilgjengelige data gjør det heller ikke mulig å skille mellom produksjon av musikk tjenester som utgjør kulturelle aktiviteter og musikk tjenester som har religiøs karakter. Dette gjør at validiteten til målingen er begrenset. En del av kirkemusikerens rolle er å fremføre musikk under gudstjenester og religiøse seremonier. En annen del av rollen er å fremføre musikk under aktiviteter som er mer kulturelle i sin natur, som konserter og korøvelser. Man kunne argumentert for at det bør gjøres en forskjell mellom kirkemusikernes arbeidstimer som er viet religiøse praksiser, og arbeidstimene som er viet til kulturelle aktiviteter. I praksis er det imidlertid svært utfordrende å gjøre et slikt skille. Av den grunn har vi antatt at alle kirkemusikernes arbeidstimer skal regnes som et bidrag til kirkens kulturaktiviteter. Vi er likevel klar over at andre tolkninger er mulige.

3.3 Kirken bidrar til utvikling av litteratur og språk

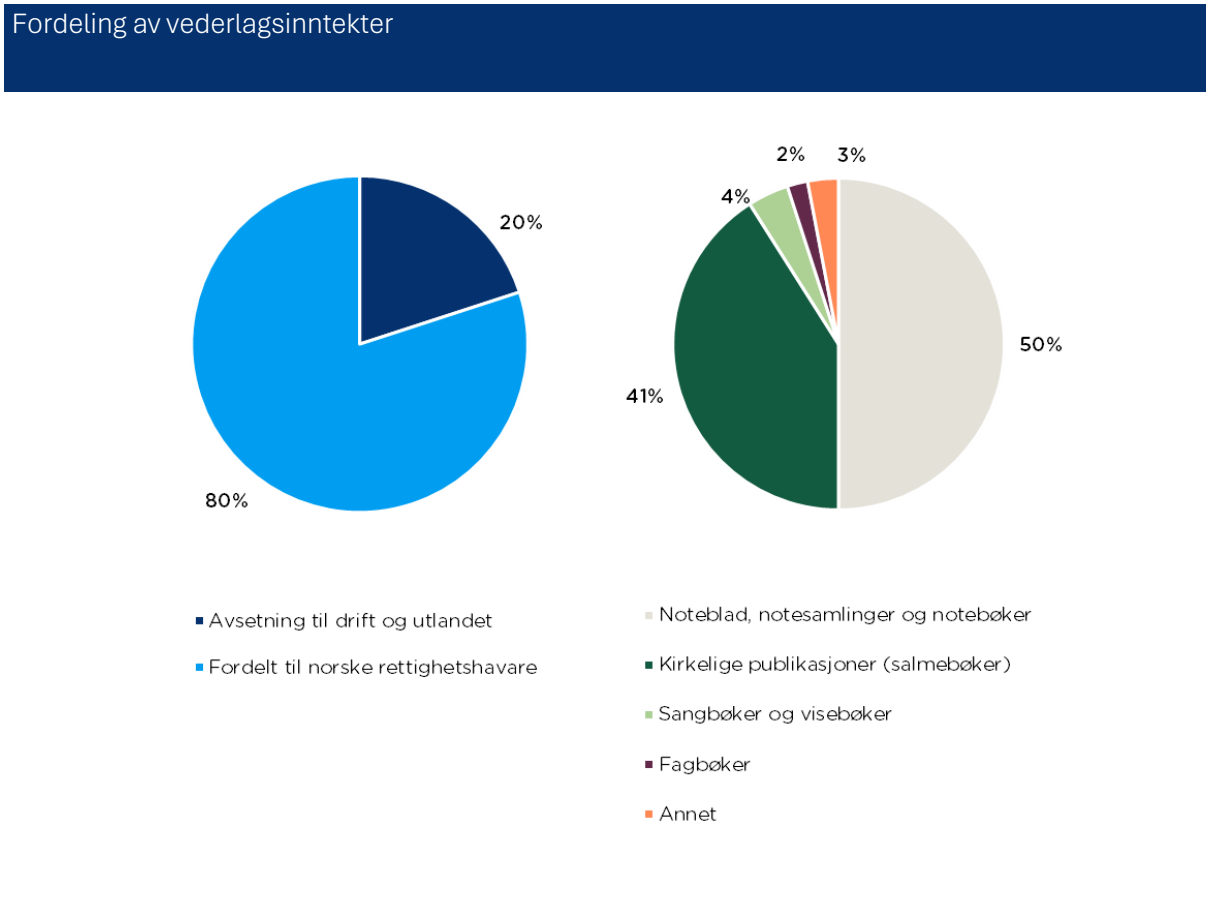
Kirken er en språkaktør som produserer liturgiske tekster, salmer, sangtekster, bøker og poesi. Kirken bidrar gjennom sin aktivitet også til ivaretagelse av språklig kulturarv. I vår analyse verdsettes kirkens kulturelle bidrag innenfor litteratur og språk gjennom produksjon av litteratur og ivaretagelse av språklig kulturarv. I denne sammenheng holdes preken, minnetaler og annet arbeid knyttet til kirkelige handlinger utenfor beregningen.

3.3.1 Produksjon av litteratur

For å estimere den samfunnsøkonomiske verdien av kirkens bidrag til produksjon av litteratur, har vi benyttet oss av vederlagsinntekter knyttet til kirkelig kulturelle verk. Disse inntektene er tilgjengelig gjennom data fra Kopinor og Eide forlag, som rettighetsforvalter. Basert på disse dataene er verdien av kirkens bidrag gjennom produksjon av litteratur 10,2 millioner kroner.

10
MNOK

8,2 av de 10,2 millionene (80 %) var distribuert til norske rettighetshavere. Inntektene kan også fordeles på ulike kategorier. Oversikt over fordelingen av vederlagsinntektene er illustrert i figur 3.5. Omtrent 50 prosent av det kopierte materialet består av notesamlinger, og 41 prosent består av kirkelige publikasjoner (primært salmebøker). Resten består av sangbøker og visebøker (4 %), fagbøker (2 %) og annet (3 %).

Kilde: Kopinor, Eide forlag

Figur 3.5 Fordeling av vederlagsinntekter, hos forlaget og til produsentene

Hvordan vi har estimert verdien

Vi har brukt eksterne data fra rettighetsforvalteren Kopinor. I 2022 var de totale inntektene knyttet til verk som Kopinor hadde rettighetene til, 10,2 millioner kroner.

Usikkerhet i beregningene

Vi vurderer at reliabiliteten og fullstendigheten av dataene er høy, på grunn av tilfredsstillende kvalitet på inntektsdataene fra Kopinor. De underliggende dataene fanger opp markedets verdi for kulturelle verk som noter og annet trykt materiale.

Imidlertid har beregningen fortsatt lav gyldighet på grunn av de iverende utfordringene med å skille religiøse og kulturelle elementer i forbruket av religiøs musikk og salmer.

3.3.2 Ivaretagelse av språklig mangfold og kulturarv

Den norske kirke jobber for å ivareta språklig mangfold, med et ønske om at kirken skal være åpen og inkluderende på tvers av språk. Kirken arbeider aktivt med flere språk for å bevare og fremme språklig og kulturelt mangfold. Dette omfatter blant annet opplæring av prester og ansatte, oversettelse av liturgiske tekster, og tilrettelegging for språklig mangfold i gudstjenester og andre arrangementer. Kirken har bokmål, nynorsk, samisk og tegnspråk som administrativ og liturgisk språkform.

Nynorsk

Alle kirkens liturgiske tekster som brukes under gudstjenester, bønner og salmer, vedtas både på bokmål og nynorsk. Det er den enkelte menighet og det enkelte bispedømme som vedtar hvilket målføre som skal gjelde. I Ål kyrkjelyd og Borgund menighet, er for eksempel nynorsk gjeldende målføre. Dette er menigheter med en dyp språklig identitet med et særlig fokus på formidling og ivaretagelse av det nynorske skriftspråket.

Liten
positiv

Mellom 10 og 15 prosent av den norske befolkningen har nynorsk som hovedmål (Foss, 2022). Vi vet ikke hvor mange av denne andelen som er medlem av Den norske kirke, eller hvor mange som får en direkte bruksverdi knyttet til kirkens bruk av nynorsk. Vi kan imidlertid anta at en vesentlig del av befolkningen som har nynorsk som hovedmål, opplever en verdi av at kirken bidrar til å ivareta språket. Et eksempel på dette kan vi finne i Norsk salmebok 2013, hvor mange av salmene er skrevet på nynorsk opprinnelig eller oversatt til nynorsk. I tillegg kan vi anta at deler av befolkningen for øvrig også opplever en ikke-bruksverdi gjennom tilfredshet med at nynorsk i kirken eksisterer og er tilgjengelig for andre, både i dag (eksistensverdi og altruistisk verdi) og i fremtiden (arveverdi). Den samfunnsøkonomiske verdien av dette vurderer vi som *liten positiv*. Den samfunnsøkonomiske verdien er beheftet med høy usikkerhet.

Samisk

Språk er blant de viktigste bærebjelkene i det samiske samfunnet. Språkene bærer i seg den samiske kulturen, kunnskaper og verdier (Norske Samers Riksforbund, 2021). Den norske kirke er opptatt av å respektere og styrke samisk kultur og språk og har vedtatt i Kirkemøte at samisk språk er en del av deres liturgiske språk. Det er flere menigheter i samiske språkområder som gjennomfører gudstjenesten på samisk.

Liten
positiv

I 2023 ga Den norske kirke ut «Den nordsamiske spilleboken», også kjent som «Sálbmagirjji šuokŋagirji» (Den norske kirke, 2023b). Spilleboken anvendes innenfor den nordsamiske kirkelige tradisjonen og inneholder sanger og salmer som benyttes under gudstjenester og kirkelige seremonier på nordsamisk. Spilleboken er spesielt tilpasset den karakteristiske samiske salmesangen ved å fremheve den særegne samiske syngemåten, og den formidler estetikken i samisk salmesang. Arbeidet med spilleboken startet i 2017. Arbeidet har involvert samarbeid med komponister for å utforske mulighetene for å skape musikalske arrangementer til melodiene.

I Norsk Salmebok finnes 15 salmer på nordsamisk, sørsamisk og lulesamisk (Den norske kirke, 2024a). Det finnes også en lulesamisk salmebok, som ble gitt ut av Verbum i Sverige. Flere liturgier finnes på samiske språk, herunder for hovedgudstjeneste (ordning for hovedgudstjeneste, samlingsbønner, dagens bønn og kirkeårsprefasjoner), dåp og konfirmasjon, vigsel og gravferd (Den norske kirke, 2024b). Slik bidrar samlediktning til at flere sokn innarbeider samisk språk i kirkens virksomhet generelt.

I 2022 ble samiske kirkedager arrangert, som er et nordisk samarbeid med kirkene i Norge, Sverige og Finland. Målet er å legitimere og styrke den samiske kirketradisjonen og løfte samisk kirkeliv lokalt, regionalt og nasjonalt.

Det finnes ingen offisiell registrering av personer med samisk identitet i Norge, og vi vet derfor ikke hvor mange samer som bor i Norge. Sametingets valgmanntall gir imidlertid et hint om hvor mange samer som finnes i landet og i hvilke kommuner det bor samer. Ifølge Sametingets valgmanntall³ er tallet 23 488 personer (Sámediggi, 2024). Valgmanntallet forteller ikke hele sannheten ettersom ikke alle (myndige) samer er registrert der. Vi kan derfor ikke med sikkerhet si hvor mange som vil oppleve en direkte nytte av samisk språk i kirken, utover en antagelse om at det omfatter de samer

³ Den som vil stemme ved sametingsvalget må være registrert i Sametingets valgmanntall.

som er medlemmer i Den norske kirke og at det er en betydelig andel i minst 286 sokn. I tillegg kan vi anta at en stor del av ikke-kirkemedlemmer med samisk identitet og en mindre del av den norske befolkningen for øvrig også vil oppleve en ikke-bruksverdi gjennom tilfredshet over av at samisk kirkeliv eksisterer og er tilgjengelig for andre, både i dag (eksistensverdi og altruistisk verdi) og i fremtiden (arveverdi). Den samfunnsøkonomiske verdien av dette vurderer vi som *liten positiv*. Den samfunnsøkonomiske verdien er beheftet med høy usikkerhet.

Kvensk

Kirken anerkjenner viktigheten av å betjene det kvenske språkområdet og tilbyr ressurser og tjenester på kvensk der det er mulig. Dette kan omfatte gudstjenester, prekener og andre kirkelige aktiviteter. Et eksempel er at Nord-Hålogaland bispedømme ga ut et kvensk salmehefte i 2022. Kvensk er et finsk-ugrisk språk som historisk har vært brukt av kvenske samfunn i Nord-Norge. Det kvenske språket er listet opp som et av de aller mest truede språkene i Europa (Norske kveners forbund, 2024).

Liten
positiv

På samme måte som for samer, eksisterer det ingen offisiell statistikk over hvor mange som regner seg som kvener i Norge, men i offentlige dokumenter blir mellom 10 000 til 15 000 ofte brukt som et anslag (Forsgren & Minken, 2024). Det er også usikkert hvor mange som er del av Den norske kirke og som får en direkte nytte av at kirken tilbyr ressurser på kvensk. Man kan derimot anta at noen vil oppleve en direkte nytte av dette, i tillegg til at en andel av resten av befolkningen vil oppleve ikke-bruksverdier gjennom eksistensverdi, arveverdi og altruistisk verdi. Vi vurderer den samfunnsøkonomiske verdien av kvensk litteratur og språk i Den norske kirke som *liten positiv*. Den samfunnsøkonomiske verdien er beheftet med høy usikkerhet.

Tegnspråk

Norsk tegnspråk er et minoritetsspråk på linje med andre norske minoritetsspråk (Språkrådet, 2024). Tegnspråkbrukere har rett til å møte, bruke og lærer språket sitt, og språkloven sier at offentlige organ skal verne og fremme norsk tegnspråk. Døvekirken er det tegnspråklige tilbudet i Den norske kirke. Døvekirken tilbyr kirkelige handlinger, trosopplæring og menighetsliv på tegnspråk og punktskrift for blinde og svaksynte. Tegnspråkpoesi og andre estetiske uttrykk tilgjengelig for blinde og svaksynte er en del av Døvekirkens kunstneriske og kulturelle tilbud. Dette illustrerer mangfoldet av kunstformer som er tilgjengelig i kirken. Døvekirken består av åtte menigheter i byene Tromsø, Trondheim, Ålesund, Bergen, Stavanger, Kristiansand, Sandefjord og Oslo (Den norske kirke, 2024).

Kirkerådet har for øvrig en samarbeidsavtale med KABB (Kristent arbeid blant blinde og svaksynte) om en mer tilgjengelig kirke. KABB mottar tilskudd fra Kirkerådet til sitt arbeid.

Fordi det ikke finnes god nok dokumentasjon av arbeidet med tegnspråk og punktskrift, har vi ikke gjort en vurdering av den samfunnsøkonomiske verdien av dette arbeidet.

3.4 Kirken bidrar til samisk kultur og kulturarv

Den norske kirke har hatt en betydelig innvirkning på samisk kultur og kulturarv, også utover det språklige. I kulturutredningen *Kunsten å være kirke*, understrekes det at samisk kulturarbeid i kirken først og fremst handler om å sikre samisk kultur som en grunn dimensjon ved de basale funksjonene i samisk kirkeliv (Den norske kirke, 2013). Med andre ord blir samiske kirkelige kulturaktiviteter først og fremst knyttet opp mot kulturidentitet.

En viktig dimensjon ved kirkens historiske innvirkning på samisk kultur og kulturarv er deres rolle i fornorskningspolitikken som pågikk i Norge fra rundt midten av 1800-tallet til midten av 1900-tallet. Denne prosessen førte til store tap av samisk kultur og språk (Sylte & Berge, 2023). Frem til 2017 var Den norske kirke en statskirke, noe som gjør det utfordrende å skille kirkelig fra statlig innvirkning. Det er likevel tydelig at kirken var en viktig del av fornorskningen av samene, gjennom fornektelse av både språk og religion (Høybråten, et al., 2023). Fornorskingsprosessen, og ytterligere urett mot samer og nasjonale minoriteter, har blant annet ført til at kirkelig kulturliv gjennomføres annerledes i samiske områder i dag. I mange år ble det samiske folket tvunget til å undertrykke egne tradisjoner, kultur, identitet og språk. Dagens samiske kirkelige kulturliv, fordrer derfor at det gjøres et stort forsoningsarbeid mellom kirken og det samiske folket.

Læstadianismen⁴ har hatt stor påvirkning på samisk kultur og identitet. Læstadianismen har bidratt til å bevare og styrke samisk språk og kultur, samtidig som den har hatt en kritisk holdning til fornorskningspolitikken. Deltakerne i Læstadianske kristne samfunn er også i stor grad medlemmer av Den norske kirke (Larsen, 2012).

I dag har Den norske kirke et tydelig mål om å bevare, synliggjøre og fremme samisk kultur og kulturarv, i tillegg til et pågående forsoningsarbeid. Den norske kirke har nylig igangsatt ulike initiativer for å fremme samisk kultur, eksempelvis samisk spillebok (beskrevet i forrige kapittel). Kirken har også utarbeidet en kulturarvstrategi som tar sikte på å synliggjøre det nasjonale,

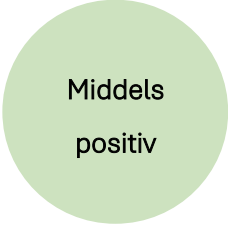
⁴ Læstadianismen er en kristen vekkelsesbevegelse grunnlagt av den svensk-samiske presten Lars Levi Læstadius.

regionale og lokale aspektet ved kulturelle uttrykksformer. Denne strategien oppleves som et viktig skritt i å styrke samisk kirkelig kulturarv, samt det pågående forsoningsarbeidet mellom kirken og de samiske folket.

Samisk kirkelig kulturliv må forstås som et pågående arbeid. Gitt at flere av de igangsatte initiativene er relativt nye, er det for tidlig å se gevinster av kirkens tiltak. Verdsettelsen vi har gitt er derfor noe prematur. For at verdsettelsen skal bli så treffende som mulig, er den gjort i samråd med samisk kirkelige representanter.

Synliggjøring og fremming av samisk kultur i kirken

Den norske kirke har som mål å være et sted hvor alle føler seg velkomne. Utover å gjøre kirkens aktiviteter tilgjengelige på samisk, legger kirken vekt på å synliggjøre og fremme samisk språk og kultur som en del av sitt virke. Dette har stor betydning for mange i det samiske folket, ved at kirken og gudstjenester kan oppleves som et tryggere rom enn tidligere, og bidrar til å styrke den samiske identiteten (Johnsen, 2015).

Middels
positiv

På bakgrunn av ovennevnte argumenter, er synliggjøring av samisk språk og kultur i kirken verdsatt til *middels positiv*, fordi det skaper ulike typer verdier for den samiske kirkelige befolkningen i form av både forbruk og opplevelser. Eksempler på forbruk er samiske salmebøker og samisk tekstilkunst i kirken. Eksempler på opplevelser kan være samiske konserter i kirken eller samisk kirkelige bygg.

Selv om den positive verdien for kirken og det samiske folket er svært høy, har vi likevel satt verdsettelsen til middels positiv. Tilgjengeliggjøring og synliggjøring av samisk kultur og tradisjoner i kirken er av høy verdi for de som blir direkte påvirket av det, men ikke nødvendigvis for den øvrige befolkningen, som ikke blir direkte påvirket. Verdsettelsen tar utgangspunktet i verdien for hele befolkningen i Norge.

Synliggjøringsarbeidet bidrar også til en indirekte bruksverdi. Dette er verdier som ikke gir direkte nytte, men likevel har betydning for mennesker, til sammenlikning betydningen av historiske landemerker eller sosiale tiltak som påvirker en annen samfunnsgruppe positivt. Synliggjøring kan ikke direkte brukes av alle, men det er et tydelig behov for arbeidet. At samisk språk og kultur fremmes bidrar også til å styrke den kulturelle identiteten, og fremme samiske identitetsmarkører.

Tilgjengeliggjøring av samisk språk og kultur i kirken, kan også ha en verdi for den øvrige befolkningen, både nasjonalt og globalt. Denne verdien vil være en ikke-bruksverdi, men eksistensverdi og altruistisk verdi. Vi antar her at befolkningen generelt har et ønske om at kirken tilgjengeliggjør samisk språk og kultur. Altruistisk verdi vil være at det oppleves en tilfredshet over at samisk kultur og språk fremmes på denne måten i kirken.

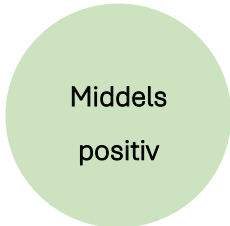
Den norske kirke ønsker å gi den enkelte menighet de beste forutsetningene for å møte sine samiske medlemmer gjennom inkluderende tjenester. Synliggjøringen har derfor en betydelig verdi, da den for mange bidrar til å styrke samisk kulturell identitet. Det viser en bevisst innsats for å ivareta og fremme samisk språk og kultur.

Den norske kirke fremstår derfor i dag som en arena for synliggjøring av samisk språk, hvor det legges vekt på å fremme samisk kirkelig kulturarv. Dette viser både en bevissthet rundt den kulturelle og språklige arven, samt en vilje til å fremme arven i flere deler av kirkens virke. Gjennom å tilrettelegge for bruk av samisk språk og kultur, viser kirken en altruistisk verdi ved å anerkjenne og respektere den samiske kulturelle identiteten og eksistens.

Forsoningsarbeidet mellom kirken og det samiske folket

Kirken jobber også aktivt med et forsoningsarbeid. Forsoningsarbeidet mellom kirken og det samiske folk har også effekt på kultur, og særlig kulturell identitet. Kirken er en pådriver for dette arbeidet på et samfunnsnivå, som kan ha positive ringvirkninger.

Prosessen om forsoning mellom kirken og samene kan deles inn i tre nivåer av verdi, ut ifra hvem det påvirker og hvor mye. For det første vil det samiske folk påvirkes i stor grad. For det andre vil det påvirke hele Den norske kirke. For det tredje vil det ha en verdi for hele den norske befolkningen.

Middels
positiv

Verdien for Den norske kirke og det samiske folk vil være størst, mens for andre mennesker i Norge som ikke er medlem av kirken eller har samisk bakgrunn, vil det sannsynligvis ha en lavere verdi. Dette er fordi ikke alle vil få en direkte nytteverdi av arbeidet, men heller vil få en indirekte nytteverdi i form av en altruistisk verdi. Verdien kommer i form av en direkte verdi for samiske folk i kirken, og for andre en indirekte bruksverdi, altruistisk verdi, arveverdi og en eksistensverdi.

Den kulturelle delen av forsoningsarbeidet har en indirekte bruksverdi, da det kan bidra til å skape et trygt og likeverdig rom for alle i kirken, uavhengig av bakgrunn. Blant annet har kirken utviklet et kurs om hva forsoning er og krever. Dette kurset blir pålagt alle kirkens ansatte. For store deler av

den norske befolkningen vil det være en eksistensverdi. Det er mulig at en stor del av majoritetsbefolkningen i Norge mangler en erkjennelse av at forsoningen med samer og nasjonale minoriteter er nødvendig og angår alle. Samtidig er det sannsynlig at de fleste vil være fornøyde for at det er igangsatt et forsoningsarbeid.

3.5 Kirken bidrar til å stimulere visuell og temporær kunst

Visuell kunst har en lang og betydningsfull historie i Den norske kirke. Kirker i Norge har i mange hundre år vært dekorert med kunstverk på altertavler, ikoner, glassmalerier, skulpturer og malerier. Kirken har ved flere anledninger gitt utsmykkingsoppdrag til dyktige kunstnere for å utforme kirkerommet og andre kunsteriske oppdrag, som å arrangere temporære kunstutstillinger. På den måten har kirken bidratt til at kunstformene har overlevd gjennom tidene, samtidig som kirken stimulerer det temporære kunstfeltet. I kraft av kirkens interiør, utsmykking, materiale, kunst i ulike former og funksjon, blir kirkene samlet sett ofte omtalt som ett av Norges største kunstgalleri.

I dette kapitlet verdsetter vi kirkens årlige bidrag til visuell kunst. Dette har vi gjort ved å beregne inntekter og kostnader til temporære kunstutstillinger og innkjøp av tekstilkunst. Vi har ikke tatt med verdien av eksisterende verk og fast utsmykking i beregningene, fordi det ikke finnes tilgjengelige data på dette og er utenfor omfanget av dette oppdraget.

3.5.1 Temporære kunstutstillinger

Temporære utstillinger i kirkerom har sin verdi fordi den spiller sammen med den fast installerte kunsten i rommet. Våre beregninger viser at verdien av temporære kunstutstillinger er omtrent 557 000 kroner. Beregningene baserer seg på data fra en spørreundersøkelse gjort blant alle norske kommuner.

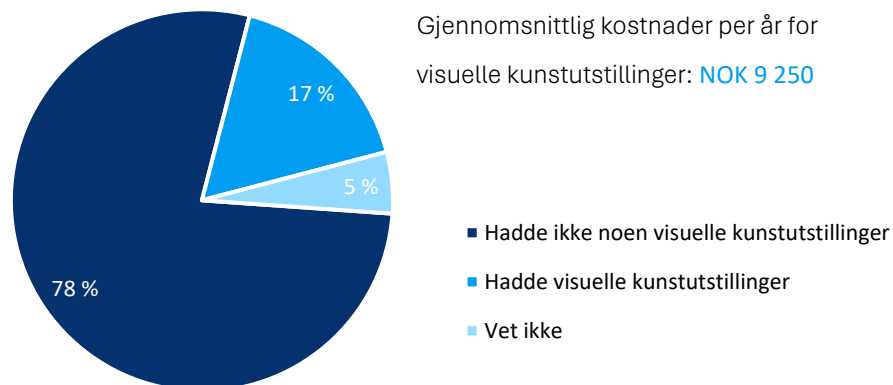

Hvordan vi har estimert verdien

Vi har samlet data om inntektene og kostnadene knyttet til temporære kunstutstillinger i kirker. Dataene er samlet inn gjennom en spørreundersøkelse som er distribuert til alle norske fellesråd. 13 av 77 respondenter (17 %) svarte at de hadde arrangert minst én temporær kunstutstilling i 2019 og/eller 2022. Siden temporære kunstutstillinger ofte er gratis å besøke, rapporterte ingen kommune inntekt knyttet til utstillingene. I gjennomsnitt koster det årlig 9 250 kroner per kommune å arrangere temporære kunstutstillinger. Siden det er 357 kommuner i Norge, er den totale verdien

av visuelle kunstutstillinger omtrent 557 000 kroner. Ut over dette vet vi at kunstutstillinger i kirken ikke alltid er gratis. Det tas betaling for noen av disse utstillingene, men vi har ikke datagrunnlag til å estimere verdien av dem.

Visuelle temporære kunstutstillinger i kirker, 2019 og/eller 2022

Kilde: Egen undersøkelse

Figur 3.6 Andel av kirkene med visuelle kunstutstillinger

Usikkerhet i beregningene

Vi vurderer at påliteligheten av dataene er lav. Det er ikke mulig å få en detaljert oppdeling av kostnadene for å vite nøyaktig hva som er innberegnet i kostnadene knyttet til organisering av en temporær kunstutstilling. Derfor kan vi ikke fastslå om kostnadsestimeringsmetoden er konsistent på tvers av ulike kommuner. Undersøkelsen har også lav svarprosent, noe som har ført til at dataene er ufullstendige. Dette gjør at det er usikkerhet knyttet til omfanget. Representativiteten til de innsamlede svarene blant kommunene er også usikker, noe som gjør at ekstrapoleringen⁵ fra undersøkelsesfunn til hele kirkekollektivet bygger på usikkerhet. Med tanke på disse problemene knyttet til både pålitelighet og fullstendighet, er den generelle gyldigheten av dataene kompromittert.

⁵ Ekstrapolering er en matematisk metode for å estimere verdien av en variabel utover det opprinnelige observasjonsutvalg, på grunnlag av dens forhold med en annen variabel.

3.5.2 Tekstilkunst

Tekstilkunst i norske kirker har en kulturell verdi. Tekstilkunsten omfatter tekstilutsmykninger som tepper, alterduker, draperier og liturgiske klær som messehagler og korkapper. Disse tekstilene er i mange tilfeller spesialdesignet og håndlaget for kirkene. Utover det estetiske, er tekstilkunsten av symbolsk og liturgisk betydning. Tekstilkunst er, som all kunst i kirkerommene, en del av kirkens kulturarv og har en unik rolle i å berike kirkelige rom. I en samfunnsøkonomisk analyse kan verdien av tekstilkunst i kirken derfor ikke kun måle økonomiske verdier, men må også inkludere verdien av kulturell arv og åndelig berikelse.

Analysen av den økonomiske verdien av tekstilkunst omfatter beløpet som har blitt brukt på innkjøp av tekstilkunst. Årlig innkjøp av tekstilkunst går i hovedsak på liturgiske klær. Vi har sett på årene 2019 og 2022, da pandemiårene 2020 og 2021 er avvikende, og beregnet et gjennomsnitt av hva som brukes på dette årlig. Annen tekstilkunst kjøpes kun sporadisk og ikke hvert år. Dette er først og fremst verdier som kirken forvalter. Verdien av dette er derfor ikke beregnet, men heller beskrevet kvalitativt.

Liturgiske klær

Liturgiske klær i Den norske kirke har en kulturell verdi ved sin historie, tradisjon og utseende. Mange av dem er spesialdesignede og har blitt brukt i mange generasjoner og representerer en kontinuerlig forbindelse til kirkens historie. Messehaglener er som regel håndlaget med omhu og detalj, og er utsmykket med liturgiske symboler. Den kunstneriske og kulturelle betydningen av liturgiske klær går ut over deres praktiske funksjon og er en verdifull del av kirkens kulturarv.

Det er vanlig at nytilsatte prester, diakoner, kateketer og kantorer selv går til anskaffelse av alba⁶ og stolaer⁷. Dette får de støtte til fra Den norske kirke. Noen velger å gå til innkjøp av de liturgiske klærne direkte fra en tekstilkunstner, mens andre kjøper masseproduserte liturgiske tekstiler. I denne beregningen er kun støttebeløpet fra Den norske kirke inkludert, og ikke det ekstra beløpet prester kan betale selv.

Vi har mottatt intern kostnadsdata fra Den norske kirke knyttet til utgifter for innkjøp av liturgiske individuelle klær. Denne dataen viser at kostnaden Den norske kirke hadde for liturgiske klær i

⁶ Alba er en fotsid kappe, navnet har opprinnelse fra latin og betyr lang, hvit messeserk.

⁷ Et farget bånd som bæres retthengende eller på skrå fra venstre skulder til høyre hoft.

2022 var over 1,8 millioner kroner. Utgifter knyttet til liturgiske klær i 2019 var nesten 1,7 millioner. Gjennomsnittsbetøpet per år blir dermed omtrent 1,8 millioner kroner.

Usikkerhet i beregningene

Vi vurderer at validiteten på dataen om tekstilkunst er god. Imidlertid vurderes både reliabilitet og fullstendighet som lav. For reliabilitet handler det om at det fra år til år kan svinge mye i innkjøp av tekstilkunst, for eksempel dersom en ny biskop blir ansatt og ny bispek pe må lages. I tillegg vil innkjøp av tekstilkunst til kirkens interiør ofte være et engangskjøp. Fullstendigheten vurderes også som lav fordi vi ikke har data knyttet til innkjøp av all tekstilkunst i alle kirker, og kun det beløpet som brukes av Den norske kirke sentralt.

Tekstboks 5

Bispekåper

Bispekåper er liturgiske drakter som har røtter tilbake til tidlig kristendom. De bæres tradisjonelt av biskoper og er et symbolsk plagg som reflekterer deres posisjon. Bispekåpene er av høy kulturell verdi. Hvert bispedømme har sin bispekåpe. Av og til skiftes bispekåper ut og som regel blir den gamle ivaretatt som det kunstverk den ofte er, enten av Domkirken eller av et regionalt eller nasjonalt museum.

Bispekåpene lages av kunstnere, og det tar omtrent ett årsverk å ferdigstille dem. De er ofte laget av dyre materialer og har spesielle broderier eller andre dekorative elementer som symboliserer rolle, landsdel og bispedømme.

Det er 11 biskoper i Norge, og én preses som bærer bispekåpene. I analyseårene denne rapporten tar utgangspunkt i, har det ikke blitt laget noen bispekåper, og de er derfor heller ikke med i tallgrunnlaget. Bispekåpene representerer likevel en betydelig verdi, som dokumentasjon av håndverkstradisjoner, som egne kunstverk og inntekt for kunstner.

Foto: Biskopene i Den norske kirke 2020, TITT Melhuss, Den norske kirke.

3.6 Kirken bidrar til å ivareta og utvikle bygg og arkitektur

Gjennom sitt arbeid med å ivareta kirkebyggene bidrar Den norske kirke til å ivareta kulturelle verdier. Dette inkludert interiør, eksteriør og historiske gjenstander. I tillegg forvalter kirken historiske presteboliger og bygger nye kirker. De siste tiårene har flere nye kirker blitt bygget i regi av Den norske kirke.

3.6.1 Bygging av nye kirker

Ifølge Den norske kirke ble det bygget seks nye kirker i perioden fra 2019 til og med 2022. Dette tilsvarer 1,5 nye kirker per år. For å beregne den årlige verdien av bygging av nye kirker, har vi sammenstilt prosjektkostnadene for alle seks kirkene som ble bygget i nevnte periode og beregnet en gjennomsnittskostnad. Gjennomsnittskostnaden er beregnet til omtrent 78 millioner kroner og representerer den verdien som skapes årlig gjennom bygging av nye kirker.

De nye kirkebyggene i Den norske kirke er markante byggverk som vekker oppmerksomhet og engasjement. Alle de nye kirkene er arkitekttegnet og mange har blitt tildelt viktige arkitekturpriser, både i Norge og i utlandet. De representerer dermed viktige milepæler og referanser i nåtidens byggekunst. Kirken i Vennesla fikk Årets byggepris i 2022 (Kristiansand kommune, 2022). Tidligere har også andre kirker mottatt ulike priser. Noen av disse er listet under:

- Mortensrud kirke i Oslo (2002, arkitekt: Jensen & Skodvin) fikk Grosch.medaljen i 2003 og AC Houens fonds diplom i 2008.
- Knarvik kirke (2014, arkitekt Reulf Ramstad og kunstner Tor Lindrupsen) ble i 2015 nominert til den viktigste prisen for moderne arkitektur i EU: Mies van der Rohe award. På nettstedet Architizer vant kirken klassen for religiøse bygg og monumenter (New York) og nominert til A+Award
- Våler kirke i Solør (2016, arkitekt Espen Surnevik og kunstner Espen Dietrichson) fikk i 2016 både Statens byggeskikkpris og arkitekturprisen Best religious building Archmarathon-Award. Våler kirke har også fått Årets bygg repris i 2015 fordi kirken var nyskapende i sin helhet: monumental, åpen og inkluderende.
- Ålgård kirke (arkitektfirma LINK signatur ved Rene de Groth/Erik Thesen og kunstner Tor Lidrupsen) fikk Gjesdal kommunes byggeskikkpris for 2015 og ble i 2015 nominert til prisene: Statens byggeskikkpris og Best religious building Archmarathon-Award i Milano

Hvordan vi har estimert verdien

Vi har sammenstilt prosjektkostnadene for byggingen av alle de nybygde kirkene de siste fire årene, og funnet gjennomsnittskostnaden for dem. Datagrunnlaget er gitt av Den norske kirke.

Usikkerhet i beregningene

Vi vurderer at reliabiliteten og fullstendigheten til denne beregningen er tilfredsstillende. Samtidig baserer datagrunnlaget seg på et fåtall nybygde kirker og kostnadene for disse varierer. Validiteten vurderes imidlertid som svært lav, fordi det ikke er mulig å måle det kulturelle bidrag isolert knyttet til bygging av en ny kirke.

3.6.2 Driftskostnader

Hvert år brukes det store summer for å ivareta kirkebyggene. Kirken får både statlig og kommunale overføringer til drift. Over de kommunale budsjettene blir det bevilget midler til virksomheten i menighetene og i de lokale kirkelige organene (fellesrådene og menighetsrådene), herunder midler til drift og vedlikehold av kirker (Barne- og familiedepartementet, 2021). Ut ifra det fellesrådene rapporterer til SSB, er summen av driftskostnader til kirkene i snitt 2 879 millioner kroner for årene 2019 og 2022, når lønnskostnader er trukket fra (Statistisk Sentralbyrå, 2024). Denne summen omfatter inntekter- og utgifter vedrørende presteboliger, kommunenes overføringer til kirken, og kommunens utgifter når det er inngått tjenesteyting mellom kommunen og kirken. Rambøll har ikke funnet eller fått detaljerte beskrivelser av hvordan disse midlene brukes, og kan dermed ikke si noe om hvor mye av det som går til bevaring av kultur og kulturarv.

Hvordan vi har estimert verdien

Datagrunnlaget for beregningene er hentet fra SSB og baserer seg på egenrapporterte tall, under kategori 390 Den norske kirke. Vi har beregnet et gjennomsnitt for årene 2019 og 2022. Vi har brukt *netto driftsutgifter*, altså utgifter etter skatt, slik de er oppgitt under SSBs statistikk. I datagrunnlaget inngår følgende underkategorier: inntekter og utgifter vedrørende presteboliger, kommunens overføringer til kirken og kommunens utgifter når det er inngått tjenesteytingsavtale mellom kommunen og kirken.

Vi har skilt ut og ekskludert lønnsutgifter fra beregningen. Vi har også ekskludert kategorier innenfor posten som ikke er relevante i denne sammenheng. Dette er for eksempel utgifter knyttet til gravplasser og krematorier (post 393) og tilskudd til tros- og livssynssamfunn (post 392) (Kommunal. og moderniseringsdepartementet, 2020).

Usikkerhet i beregningene

Vi vurderer at validiteten av vår beregning er lav. Driftsutgiftene er ikke systematisert på en måte som gjør det mulig å skille mellom vedlikeholdsaktiviteter som bidrar til kulturelle verdier (for eksempel vedlikehold av kunstverk og dekorative elementer) og generelt vedlikehold av bygningsmassen (for eksempel vedlikehold av rørlegging, elektriske systemer og varmesystemer). Mangelen på detaljerte oppdelinger i økonomiske poster gjør det utfordrende å vurdere akkurat hvilke ressurser som har et kulturelt bidrag, noe som resulterer i en lav total validitet av beregningen.

3.6.3 Sysselsetting gjennom kulturarv

Kirken sysselsetter eksterne håndverkere til vedlikehold og restaurering av kirkelig eksteriør og inventar. Gjennom kjøp av disse tjenestene, opprettholder Den norske kirke et marked for fagarbeider i viktige nisjefag. Gjenstandene som vedlikeholdes eller restaureres har også ofte høy kulturell og historisk verdi. På denne måten bidrar kirken til at samfunnet opprettholder kunnskap om hvordan man lager og ivaretar viktige kulturelle objekter og arkitektur.

For å beregne verdien av kirkens sysselsetting, har vi benyttet data om antall, stillingsbeskrivelser og lønnstrinn fra Hovedorganisasjonen KA og SSB. Når vi har tallfestet sysselsettingen av håndverkere i kirken, har vi brukt yrkeskategorien «Fagarbeider» slik den fremkommer i kirkens HR-systemer. Det skal merkes at denne kategorien kan inneholde annet enn håndverkere og andre stillinger som bidrar til kulturell verdi. Dette har ikke vært mulig å tallfeste eller skille ut av beregningsgrunnlaget.

Basert på tilgjengelige data har vi beregnet verdien av sysselsetting av håndverkere til 270 millioner årlig.

Hvordan vi har estimert verdien

Vi har verdsatt arbeidsinnsatsen fra produksjonssiden, altså kostnadene av sysselsetting for vedlikehold og restaurering i kirken. Kostnadene består i dette tilfellet kun av utbetalt lønn. Tilgjengelig data hos Hovedorganisasjonen KA har inkludert antall ansatte og årsverk knyttet til de relevante yrkeskodene («Fagarbeider» og «Fagarbeider med fagskole»), men ikke utbetalt lønn for disse. Vi har derfor benyttet lønnsdata fra SSB (Statistisk sentralbyrå) for å gi oss gjennomsnittlige lønnsutgifter for de samme yrkeskategoriene. Lønnsutgiftene er multiplisert med antallet årsverk i Den norske kirke innenfor de relevante yrkeskategoriene for å gi en beregning av den totale verdien.

Vi har benyttet årsverk, sammenlignet med antall ansatte, for å gi en nøyaktig representasjon av arbeidsinnsatsen, da noen ansatte jobber deltid.

Tabell 3.5: Oversikt over kirkens sysselsetting knyttet til drift og vedlikehold.

Yrkeskategori	Antall årsverk	Brutto månedslønn	Totale lønnsutgifter (i MNOK)
Fagarbeider	540	39 963	259
Fagarbeider med fagskole	22	41 963	11
Sum	562		270

Usikkerhet i beregningene

Til tross for reliabiliteten og fullstendigheten av SSBs lønnsdata, vurderer vi at validiteten av vår beregning er lav. Kirkens systemer har ingen mulighet for å bryte ned «fagarbeidere» i mer konkrete kategorier, noe som betyr at vi ikke kan være sikre på andelen som arbeider med å bevare og vedlikeholde den kulturelle og historiske verdien av kirkens bygninger, hager og omgivelser, i forhold til ansatte som jobber med andre oppgaver.

I tillegg er det ikke mulig å fange opp den bredere samfunnsmessige verdien av å bevare kunnskap og håndverk, noe som innebærer begrenset omfattende dekning og dermed en undervurdering av den totale samfunnsmessige verdien.

3.7 Kulturfrivilligheten er sterk i Den norske kirke

Den norske kirke har mange frivillige og mye av kirkens aktiviteter er avhengig av frivillig innsats. Kirken har til sammen mellom 75 og 100 000 frivillige hvert år (Den norske kirke, 2024c). Mellom 12 og 17 000 av disse er engasjert i kirkens kulturarbeid.⁸ De kulturfrivilliges bidrag varierer både

194
MNOK

⁸ Tall tilsendt fra kirken.

i type oppgaver, omfang og hyppighet. Noen deltar frivillig på ukentlig basis, mens andre stiller opp en helg i året.

Basert på antall kulturfrivillige, forventet timebruk og timelønn, har vi estimert at verdien av kulturfrivillighet i kirken er omtrent 194 millioner kroner årlig. Det kan derimot være store variasjoner i tidsbruk og oppgaver blant de frivillige, og beregningene av verdi er derfor heftet med noe usikkert.

Frivillighet innenfor kirkelig kulturarbeid refererer til den innsatsen som enkeltpersoner eller grupper bidrar med i kirkesamfunn for å bevare, formidle og berike kirkens kulturarv, tradisjoner og verdier, uten en forventning om å få igjen for arbeidet i kroner og øre. Dette kan være organisering av kulturelle arrangementer, musikk- og kunstuttrykk, og andre aktiviteter som styrker kirkens kulturelle dimensjon. Kulturfrivillige spiller en betydelig rolle i å opprettholde og formidle kirkens rike arv til kommende generasjoner.

I hovedsak kan vi dele frivillighet i to ulike typer: punktfrivilligheten og den kontinuerlige, eller medlemsbaserte frivilligheten. Den kontinuerlige frivilligheten omfatter de som deltar frivillig på jevnlig basis, mens punktfrivilligheten omfatter den sporadiske og ujevne frivilligheten. I samtaler med informanter i kirkene ved casebesøkene fremkommer det at de ser en trend til en lavere grad av kontinuerlig frivillighet. I samfunnet for øvrig er det også en tendens til at det er mindre «bindende» frivillighet (Rambøll, 2019). Dette gjelder imidlertid ikke punktfrivilligheten, verken for kirken eller samfunnet ellers, hvor organisasjoner og personer i kirken nevner at de ser en økning.

Hvordan vi har estimert verdien

Det finnes ikke noe rammeverk eller datamateriale som beskriver effekten av det frivillige arbeidet, den sosiale verdien i kirkefelleskapet eller den verdien som de frivillige selv sitter igjen med. Det nærmeste vi kommer er å likestille frivillige arbeidstimer med lønnede arbeidstimer, samtidig som vi er oppmerksomme på den totale samfunnsnyttens trolig er større enn verdien av frivillighetstimene alene.

For å kunne si noe om antall arbeidstimer, er vi avhengige av et estimat. Den norske kirke dokumenterer ikke enkelttimer, og har kun oversikt over hvor mange som har deltatt frivillig én eller flere ganger. Tallene som har blitt benyttet for denne beregningen er et gjennomsnitt på antall kulturfrivillige i Den norske kirke, både for 2019 og 2022. Menon Economics har tidligere beregnet verdien av frivillighet innenfor Røde Kors sitt kulturbidrag, hvor de blant annet har undersøkt hvor mange timer en frivillig i gjennomsnitt bidrar med i året. Ut fra forventet data og innrapportert

timebruk har de kommet frem til at timene innenfor dette temaet er omtrent 70 timer per person per år (Menon Economics, 2020).

Tabell 3.6 Verdi av frivillig kulturarbeid i kirken

Antall timer brukt på frivillig kulturarbeid per år	Antall kulturfrivillige	Antall timer	Estimert lønnsverdi (i MNOK)	Antall årsverk
3 timer	3 574	10 721	3	5
37,5 time	3 574	134 006	40	69
70 timer	7 294	500 290	150	257
Sum	14 588	645 017	194	331

Kilder: Den norske kirke, Menon Economics

Rambøll anser estimatet om timebruk innen kulturarbeid for Røde Kors som sammenlignbart med kirkens frivillighet innen kultur, og vi har derfor gjort en *verdioverføring*⁹ med dette som tallgrunnlag. Samtidig er vi oppmerksomme på at det kan være ulike typer kulturfrivillige, samtidig som de er organiserte annerledes i Røde Kors. Estimaten fra Menon Economics sin rapport anses likevel for å være de mest reliable, og derfor benyttes disse i vår beregning. Vi har videre lagt til grunn en timelønn på 300 kroner, regnet ut fra lønnsstatistikk fra SSB og data fra undersøkelsen om Røde Kors.

Usikkerhet i beregningene

Vi vurderer estimatet av kulturfrivillighet som middels usikkert. Reliabiliteten vurderes å ha lav usikkerhet, ettersom kirkens eget datagrunnlag for antall kulturfrivillige er sikkert. Datagrunnlaget for timelønn er kjent fra andre frivillighetsberegninger, og vi vurderer også dette til å ha svært lav usikkerhet. Fordelingen av hvor

⁹ Verdioverføringer er overføring av estimater fra tidligere gjennomført studier, som omfatter samme tema.

mange timer som brukes på kulturfrivillighet per frivillig vurderes derimot til å ha høy usikkerhet, ettersom det er basert på kvalitative vurderinger, og andre frivillighetsberegninger utenfor kirken. Validiteten vurderes å være høy, fordi datagrunnlaget fanger opp det vi ønsker å måle. Fullstendigheten vurderes til å ha høy usikkerhet. Datagrunnlaget som finnes knyttet til den frivillige sektoren i kirken er begrenset.

Det er grunn til å anta at verdien av det frivillige arbeidet knyttet til kultur i kirken er høyere enn det som fremkommer av beregningene. Rambøll har lagt en nøktern timelønn til grunn, i tillegg til den ikke-tallfestede sosiale verdien av frivillighet i lokal- og kirkesamfunnet. Det er også viktig å merke seg at det er flere som både er ansatt av kirken og driver med frivillig arbeid i kirken. Disse er ikke med i beregningene, eksempel kan være kirkemusikere som tar initiativ til samarbeid med en lokal forening for å arrangere en festival. Denne typen oppgaver kan være utenfor arbeidsoppgavene til de som er ansatt i kirken, og er dermed frivillig innsats, men kan likevel gi en positiv innvirkning på arbeidet.

3.8 Samarbeid med lokale samfunnsaktører

Kirken har en lang tradisjon for å samarbeide med lokale samfunnsaktører som skoler, frivillige organisasjoner, lokale kunst- og kulturaktører og andre initiativer for å styrke fellesskap og inkludering. Menigheter i både små og store kommuner samarbeider også utover soknets kretser, altså med lokale samfunnsaktører andre steder, både regionalt, nasjonalt og internasjonalt. Ved å samarbeide med kunst- og kultursentre, museer, kunstnere, teatergrupper, danseensembler, kor og andre musikkgrupper, samt andre kulturelle organisasjoner, kan kirken aktivt fremme estetisk utfoldelse og kreativitet i lokalsamfunnet. I tillegg til å fremme ny type kultur, fra andre steder, til det lokalsamfunnet soknet tilhører.

I 2022 publiserte Kulturalliansen rapporten «Rom for kultur», som viser at kirker i stor grad blir brukt til både øvings- og fremføringslokaler for ulike lokale lag for teater, dans, kor, med mer. Rapporten viser at blant de 25 kommunene som var med i analysen, bruker 22 prosent av lagene som svarte på undersøkelsen kirker eller menighetshus eid av Den norske kirke som øvingslokale. 26,5 prosent av lagene bruker kirker og menighetshus som fremføringslokaler (Kulturalliansen, 2022). Dette viser at selv utenfor kirkens egne kulturinitiativer, spiller fortsatt kirkerommene og menighetene en viktig rolle for å ivareta kulturlag i lokalsamfunn.

Et godt eksempel på kirkens samarbeid med lokale samfunnsaktører, er Kirkeakademiene (Kirkeakademiene, 2024). Tiltakene Kirkeakademiene gjennomfører er ofte knyttet til musikk, kunst- og andre kulturbidrag, slik som forfattermøter, og andre møter med utøvende kunstnere. Gjennom for eksempel Kirkeakademiene skapes møteplasser og dialog mellom kirken og eksterne kunstnere, og på denne måten får også kunstnere en plattform til å utfolde sin kunst.

I tillegg til å selv ta initiativ til utvikling av kunsten, er også kirken representert i ulike kulturhistoriske institusjoner. På denne måten bidrar kirken med kunnskap og informasjon om den norske kulturarven, som gir en verdi til mange lokalsamfunn. Et godt eksempel på et slikt samarbeid er Borgund kirkes partnerskap med Sunnmøre museums middelalderavdeling. De samarbeider om felles arrangementer, som middelalderfestivalen, og skaper arenaer for å feire og dele historiske og kunstneriske aspekter av fellesskapet. Dette finner vi også igjen i Borge kirke, hvor kirken har et samarbeid med Vikingmuseet. Dette er beskrevet tydeligere i kapitlet om casebesøk.

Særlig i små kommuner kan kirken være en viktig ressurs i kulturarbeidet. Mens større kommuner ofte har flere ressurser og institusjoner til å løse spesifikke oppgaver, har ofte mindre kommuner færre ressurser til å løse de samme oppgavene. I mindre kommuner er det ofte også færre lokaler til bruk for kultur og lignende. På grunn av dette kan menigheter og kirkerommene i seg selv spille en viktig rolle, både gjennom musikkundervisning eller ved å stille lokaler til kulturelle arrangement til rådighet. Kirkens støtte og ressurser kan, på grunn av dette, være avgjørende for gjennomføringen av kulturelle initiativer. Eksempelvis støttet Møre bispedømme den lokale kulturskolen med midler til et elektronisk orgel.

Kirkens tilstedeværelse kan også ha en samlende kraft i små samfunn, hvor kirken representerer en av få felles arenaer. Den lokale kirken kan bidra til å bevare og formidle kulturelle tradisjoner, organisere arrangementer som involverer lokalsamfunnet og gi et åndelig og kulturelt fundament for enkeltpersoner.

Kirkens deltakelse i kulturskaping går bredere enn selve aktiviteten. Den bidrar til bevaring og ivaretagelse av lokale tradisjoner, og den åpner opp for dialog og forståelse på tvers av kulturelle perspektiver, styrker fellesskapsbåndene.

Vi vurderer den samfunnsøkonomiske verdien av samarbeid mellom kirken og lokale kulturaktører som middels positiv. Verdsettelsen inkluderer den direkte bruksverdien av arrangementer, økonomisk og praktisk støtte og bruk av kirkerom til musikalske formål. Verdsettelsen av samarbeid inkluderer også indirekte ikke-bruksverdier. Ikke-bruksverdier kan oppstå gjennom en

eksistensverdi og en altruistisk verdi ved at det gir en tilfredshet i befolkningen å vite at for eksempel kulturskoler kan låne spesielle instrumenter og at kor kan låne kirkens rom til å øve i, hvis de trenger det. Det er viktig å merke at innsatsen kan variere fra menighet til menighet, og mye avhenger av lokale forhold, tilgjengelige ressurser og behovene til det aktuelle lokalsamfunnet. Den samfunnsøkonomiske verdien er videre beheftet med høy usikkerhet.

3.9 Turisme og pilegrimsledene

Mange av byggene som Den norske kirke forvalter kan være attraktive turistmål og dermed bidra til turisme. Dette omfatter kirkebyggene i seg selv, men også formidlingen av dem og deres kulturelle bidrag. Kirkene i Norge kan imidlertid variere i kulturell verdi i denne sammenheng ut fra hvor tilgjengelig de er for turister. For eksempel vil det være lettere å oppsøke Nidarosdomen i Trondheim sentrum, enn stavkirkene som befinner seg i mindre tettsteder og mindre tilgjengelig med for eksempel kollektivtransport.

Det finnes ingen oversikt over antall turister som besøker en kirke hvert år, eller antall turister som velger å dra et sted i Norge på grunn av en kirke. Den dataen som finnes om turisme og kirkebruk omhandler først og fremst om de største kirkene eller kirker med særlig høy kulturell verdi. Vi finner ikke data som samlet viser kirkens direkte bidrag til turisme.

For å beregne den direkte verdien av Den norske kirkes bidrag til turisme har vi tatt utgangspunkt i data fra Nasjonalt Pilegrimssenter, som er den dataen vi om turisme som er tilgjengelig. Pilegrimsledene er et nettverk veier som alle leder frem til Nidarosdomen, Olav den helliges gravkirke i Trondheim. Pilegrimsledene representerer på den måten en form for turisme i denne sammenheng. Basert på de tilgjengelige dataene har vi beregnet verdien av turisme og pilegrimsvandring til å være 37 millioner kroner årlig.

Hvordan vi har estimert verdien

Pilegrimer bidrar med en betydelig økonomisk innsats til den lokale turistindustrien. Vi har samlet data på det totale antallet betalte overnattinger for pilegrimer fra en rapport utarbeidet av Nasjonalt Pilegrimssenter. I 2022 ble det registrert 17 986 betalte overnattinger langs Gudbrandsdalsleden og St. Olavsleden, som er to av de viktigste pilegrimsledene i Norge.

Dataene fra Nasjonalt Pilegrimssenter inneholder også informasjon om fordelingen mellom norske turister og turister fra utlandet. Blant utenlandske turister er størst andel fra Tyskland, Nederland

og USA. I en vektet gjennomsnittsberegning utgjør norske pilegrimer 29 prosent, mens 71 prosent kommer fra utlandet.

Vi har multiplisert det totale antallet betalte overnattinger med gjennomsnittlig beløp som en turist i Norge bruker per dag, som er 1 283 kroner (Budget Your Trip, 2024). I tillegg har vi multiplisert denne verdien med en multiplikator for turistindustrien. Ideen bak en multiplikator er å fange opp den økonomiske innvirkningen som en endring i turistenes utgifter kan ha på den samlede økonomien i en destinasjon. Konseptet bygger på ideen om at når turister bruker penger i en bestemt region, har denne bruken ringvirkninger som skaper ytterligere økonomisk aktivitet utover den første utgiften. Multiplikatoren 1,6 er basert på empiriske vurderinger fra turistsektoren (Kronenberg, Lexhagen, & Fuchs, 2014).

Totalt sett har overnattingene til pilegrimene langs Gudbrandsdalsleden og St. Olavsleden en direkte samfunnsøkonomisk verdi på 37 millioner kroner.

Usikkerhet i beregningene

Vi vurderer at både påliteligheten og gyldigheten av vår beregning er lav. For det første er de underliggende dataene om overnattinger ufullstendige, da vi kun har data for to pilegrimsruter, Gudbrandsdalsleden og St. Olavsleden. Selv om disse er to av de mer reiste pilegrimsrutene i Norge, finnes det også andre ruter, som for eksempel Østerdalsleden, leden til Røldal, Kystpilegrimsleia, Nordleden, Borgleden og Tunsbergsleden. Av denne grunn er de underliggende dataene om antall overnattinger ufullstendige. For det andre er det gjennomsnittlige daglige forbruket på 1 283 kroner en indikativ verdi, heller enn eksakt verdi. Forbruksmønstrene varierer betydelig, avhengig av hotellstandard, lokale prisnivåer og

tilgjengeligheten av hoteller og restauranter. Beløpet som brukes her, er et gjennomsnitt for hele Norge og gjenspeiler ikke nødvendigvis de økonomiske forholdene i nærheten av pilegrimsrutene. Konklusjonen er at de underliggende dataene som brukes i våre beregninger, ikke har høy pålitelighet, og derfor er gyldigheten også lav.

3.10 Øvrige kulturelle aktiviteter

I tillegg til bidragene vi til nå har gått igjennom har Den norske kirke også øvrige kulturelle bidrag som vi inkluderer i analysen. Dette gjelder representasjon, domkirkemidler og øvrig sysselsetting i Den norske kirke som er relatert til kulturelle aktiviteter.

3.10.1 Domkirkemidler og representasjon

Domkirkemidler er midler domkirkene får årlig til kirkemusikalsk virksomhet ved domkirkene. Disse midlene skal bidra til å opprettholde og styrke domkirkene som viktige kultur- og kirkelige aktør i sine lokalsamfunn. Samlet fikk domkirkene 1,87 millioner kroner i 2019 og 1,94 millioner kroner i 2022 til musikalsk virksomhet i domkirkene.

Oslo og Nidaros domkirker får i tillegg midler grunnet oppdrag knyttet til offentlig representasjon. Til sammen fikk disse 5,3 millioner i 2019 og 5,4 millioner i 2022 i representasjonsmidler.

I et gjennomsnittså bidrar kirken altså med tilsammen 7,3 millioner kroner i form av Domkirkemidlene og midler til representasjon.

Usikkerhet i beregningene

Vi vurderer at både reliabiliteten, validiteten og fullstendigheten av dataene er høy. Informasjonen er hentet fra Kirkerådets interne registre. Med tanke på at Domkirkemidlene og midlene til representasjon er spesifikt tildelt kulturelle aktiviteter, betrakter vi dem som et solid datagrunnlag for vurdering av kulturelle bidrag. Denne iboende sammenhengen med kulturelle initiativer bidrar til en høy validitet av målingen.

3.10.2 Øvrig sysselsetting

I Den norske kirke er det ansatt 186 kulturkonsulenter, 212 konsulenter, samt et mindre antall kulturrådgivere i Kirkerådet og på

bispedømmekontorene. Det er én kulturrådgiver per bispedømme.

Kulturkonsulentene, konsulentene og kulturrådgiverne tilsvarer henholdsvis

147, 141 og 15,5 årsverk. I samtaler med Hovedorganisasjonen KA forklares

det at kulturkonsulenter jobber med organisering og gjennomføring av kulturelle arrangementer, som konserter og kor og lignende. Konsulenter på sin side kan være ansvarlig for det

administrative arbeidet knyttet til kirkens kultur, samt økonomistyring og administrasjon for

arrangementer og prosjekter. Kulturrådgiverne skal inspirere lokalt kirkeliv til økt kulturvirksomhet i

et samspill mellom ulike kulturaktører fra det brede kulturliv, koordinere aktiviteter, bygge den

kirkelige kulturkompetansen og drive erfaringsutveksling innen kulturfeltet (Den norske kirke,

2024d). Kulturrådgiverne er knyttet til hvert sitt bispedømme.

Hvordan vi har estimert verdien

Vi har verdsatt arbeidsinnsatsen fra produksjonssiden. Det betyr at vurderingen er basert på kostnadene ved å produsere disse tjenestene. For å gjøre dette, har vi brukt lønnsdata som er innhentet fra SSB (Statistisk sentralbyrå), samt data fra Hovedorganisasjonen KA, for å komme frem til riktig antall årsverk. Vi har multiplisert disse lønnsutgiftene med antallet årsverk i Den norske kirke for å komme frem til en total årlig lønn.

Tabell 3.7: Oversikt over kirkens øvrige sysselsetting innen kultur og kulturarv.

Yrkeskategori	Antall årsverk	Gjennomsnittlig månedslønn, brutto	Totale lønnsutgifter (i MNOK)
Kulturkonsulent	147	45 180	80
Konsulent	141	39 901	68
Kulturrådgivere i Kirkerådet og på bispedømmekontorene	15,5	69 969	13
Sum	288		161

Usikkerhet i beregningene

Vi vurderer at selv om reliabiliteten og fullstendigheten av den underliggende dataen er tilfredsstillende, er validiteten av vår beregning lav. Lønningen til stillingene som kalles «kulturrådgiver» vurderes til å ha svært lav usikkerhet, ettersom datagrunnlaget er tilsendt direkte fra Kirkerådet. Det er knyttet mer usikkerhet til de øvrige stillingene kulturkonsulent og konsulent, fordi vi ikke vet om hvor av deres oppgaver kun er knyttet til kulturaktivitet eller oppgavene også omfatter annen aktivitet.

3.11 Fordelingsvirkninger av kirkens kulturarbeid

I det følgende beskriver vi nytte- og kostnadsvirkninger som treffer samfunnsgrupper ulikt. Disse effektene kalles fordelingsvirkninger. Fordelingsvirkningene påvirker ikke resultatet av analysen, men skal leses som en tilleggsanalyse. Formålet med denne analysen er å vise hvordan det kontrafaktiske scenarioet vil kunne påvirke enkelte grupper i analysegrunnlaget. Det kontrafaktiske scenarioet vi vurderer etter her, er at kirken slutter å prioritere kulturarbeid. Selv om analysen i seg selv gir et bilde på hvordan kirkens bidrag til kultur og kulturarv er, kan informasjon om hvordan enkelte grupper i samfunnet blir påvirket av dette scenarioet være viktig nøkkelinformasjon for beslutningstakere, både lokalt og nasjonalt.

I henhold til DFØs veileder for samfunnsøkonomiske analyser skal det vurderes fordelingsvirkninger knyttet til scenarioet man analyserer (DFØ, 2023). I dette tilfellet vil det være knyttet opp mot det kontrafaktiske scenarioet. Det kontrafaktiske scenarioet i denne analysen er at kirken slutter med sine kulturaktiviteter, og forvaltningen av de kulturhistoriske verdiene blir overført til en annen offentlig myndighet. Kirkens kulturarbeid har mange ulike effekter, og en av effektene er at kulturarbeidet i mange tilfeller får en sosial effekt som en synergi.

Dersom kirken slutter med sine tilbud av kulturaktiviteter, kor og babysang vil det kunne ha en negativ effekt på barn og unge. Kirken tilbyr reduserte priser for kulturaktiviteter, sammenliknet med andre aktører med samme tilbud. Hvis disse aktivitetstilbudene med redusert pris blir borte, vil det være færre rimelige tilbud for at barn og unge kan delta i kulturaktiviteter. Det vil i tillegg bli færre tilbud av kulturaktiviteter generelt, som gjør at andre aktører kan vurdere å øke sine priser. På grunn av dette vil vi kunne se en økt ulikhet knyttet til hvem som har mulighet til å delta på kulturaktiviteter.

Dersom kirken slutter med konserter, vil dette ha flere konsekvenser. Det vil kunne føre til at de med lavere inntekt får dårligere tilgang på kulturelle opplevelser. For det andre vil det være

vanskeligere for kunstnere å finne en plattform å utøve sin musikk på, som igjen vil kunne føre til at markedet for kunstnerne blir tøffere.

Dersom kirken ikke lenger prioriterer kulturelle aktiviteter, vil det følgelig påvirke antall musikere, kunstnere og kulturarbeidere ansatt av kirken. Dette vil kunne resultere i at kunstnere og musikere i mindre grad kan finne relevant jobb.

4. Andre kulturelle verdier som kirken forvalter

Utover de verdiene vi har beskrevet i den samfunnsøkonomiske analysen (kapittel 3), forvalter Den norske kirke også andre kulturelle verdier som vi ikke har tatt med i den samfunnsøkonomiske verdsettingen. I kapitlet Sammenligningsscenario beskrives verdiene vi måler opp mot et konstruert scenario hvor kirkene ikke driver med noe kulturarbeid, samtidig som forvaltningen av alle kirkebygg blir overført til et annet offentlig organ. Kirkebyggenes materielle verdi er derfor ikke verdsatt i den samfunnsøkonomiske beregningen. Dette inkluderer også en del av kirkebyggenes inventar og utsmykking, som orgler, utskjæringer og lignende.

Den norske kirke er tett sammenvevd med både nasjonal og lokal kulturarv, som en del av felles kulturell praksis og utøvelse. Kirkebyggene er viktige kulturminner og mange viser det ypperste landet har produsert innen arkitektur, kunst og håndverk (Riksantikvaren, 2024). Kirkene fungerer som samlingssteder for familier og for samfunnet, både ved viktige markeringer og høytider og i stunder man søker felleskap i sorg. Kirkene er også en arena for performative utøvende kunst- og kulturuttrykk av mange slag. Som en arena der mange grupper møtes kan kirken bidra til å styrke samholdet mellom ulike grupper og på tvers av generasjoner. Kirkens kulturarv kan på den måten sees både som et ansvar og en ressurs.

Kirken forvalter med andre ord store verdier gjennom byggene i seg selv, men også knyttet til arbeidet med å bevare og restaurere byggene. I dette kapitlet har vi valgt å ta med kirkebyggenes og orglenes materielle verdier for å kunne gi et innblikk i hva kirken forvalter hvert år. Vi beskriver disse verdiene med utgangspunkt i tilgjengelige data.

4.1 Kirkebygg

Verdien av kirkebyggene er sammensatt. De iboende helhetlige verdiene som ligger i byggenes historie, lagene med kunnskap og kultur i gjenstander, utsmykning, med mer, omfatter immaterielle verdier som gjør at de utover den materielle kostnaden av gjenreising med vanskelighet kan erstattes til det fulle. Forvaltningen av kirker og deres kulturminneverdier skal ivareta disse helhetlige verdiene.

Videreføring av kunnskapen om bevaring av kirkebyggene og tilhørende tilsyn og reparasjoner er en viktig del av kulturarven forvaltet av kirken. Kirken gjennomfører tiltak av ulik størrelse, slik som

enkeltstående restaurering av malte himlinger, reparasjon av bærende konstruksjoner, eller større restaureringsprosjekter som Nidarosdomen (Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeider, 2024) og Stavanger domkirke (Domkirken 2025, 2024). Gjennom dette er kirken en viktig aktør for ivaretagelse og utvikling av relevante fagmiljø. Kunnskap om tradisjonshåndverk og tradisjonell byggeskikk er viktig i et samtidsperspektiv. Kirkebyggene blir planlagte for å ha lang levetid, og kirken prioriterer reparasjoner fremfor større rehabiliteringer. Dette kan få positive ringvirkninger, for eksempel i omstilling av byggenæringen til mer miljø- og klimavennlige byggemetoder.

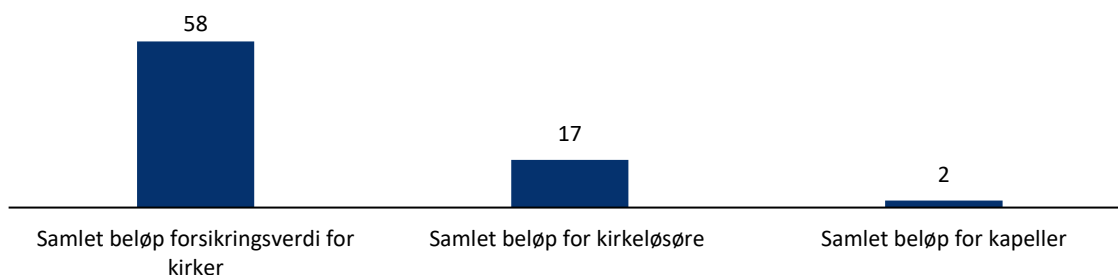
For å vurdere verdien av kirkens kulturarv har vi samlet inn data fra KNIF, KA Kirkebyggforsikring. Forsikringsverdien gir oss en *indikasjon* på hva det ville koste å bygge opp en ny kirke dersom noe skulle skje, men den fanger ikke opp de immaterielle verdiene knyttet til kirkebyggenes kulturelle og historiske betydning.

Kirkebyggenes reelle verdi strekker seg langt utover deres gjenoppbyggingskostnad. De spiller en viktig rolle i norsk historie og kultur, fungerer som arkitektoniske landemerker og stedsmarkører i landskapet, og bærer med seg visuell kunst og symbolikk. Kirkebyggene er synlige for alle som passerer, og de formidler mange historier og betydninger.

Forsikringsverdiene nedenfor reflekterer heller ikke den kunnskapen og de tradisjonene som kirkebyggene viderefører til kommende generasjoner. I tillegg til kirkebyggene selv, inkluderer forsikringsverdiene en samlet verdi for løsøre, som omfatter gjenstander med kulturhistorisk verdi, samt praktiske ting som pianoer og andre instrumenter som brukes i kirkene.

Denne helhetlige vurderingen viser at kirkebyggenes kulturelle og historiske verdi ikke kan reduseres til kun deres økonomiske forsikringsverdi.

Forsikringsverdi av norske kirker, milliarder NOK

Kilde: KNIF

Figur 4.1 Verdi av norske kirkebygg

Kirkens kulturarv er av stor betydning for det norske samfunnet som helhet. Den kirkelige kulturarven er tett knyttet til Norges historie, og kan utgjøre en viktig del av den norske befolknings kulturelle identitet. Kirken har i lang tid vært en sentral aktør i samfunnet, og kirkens kulturarv forteller historier om impulser som har formet samfunnet og bidratt til utvikling, både med positive og utfordrende sider. Den kirkelige kulturarven binder samfunnet sammen på tvers av generasjoner og kan oppleves som en del av nasjonal identitet, samtidig som den reflekterer skiftende kulturelle, sosiale, økonomiske og samfunnsmessige forhold. Gjennom formidling av kirkens kulturarv kan samfunnet få innsikt i historiske tradisjoner, arkitektur, kunst og kirkens rolle som samlingssted for ulike livshendelser. Dette kan bidra til å styrke forståelsen av Norges historie og kulturelle arv, og er dermed av stor betydning for samfunnet (Den norske kirke, 2021a).

4.2 Orgler og instrumenter

Den norske kirke eier mange orgler og andre instrumenter. Vi har ikke en fullstendig oversikt over kirkens instrumenter. Data om orglene er registrert i den interne orgeldatabasen. Orgeldatabasen inneholder informasjon om 1 843 orgler som eies av Den norske kirke. Det eldste orgelet registrert i databasen er plassert i Nidarosdomen og stammer fra 1741. Dette orgelet betraktes som en uerstattelig kulturskatt. Til sammen er forsikringsverdien av kirkens orgler beregnet til omtrent 4 milliarder kroner. Beløpet er beregnet ut ifra kirkens egen orgeldatabase, og en gjennomsnittspris for orgler. Verdien av kirkenes orgler er inkludert i forsikringsverdien presentert i figur 4.1. I det følgende gir vi et bredere innblikk på de faktiske verdiene av orglene som vi ikke kan prissette.

På samme måte som for forsikringsverdien av kirkebygninger og inventar, er verdien av orgelparken og instrumentene i seg selv ikke en del av kirkens årlige samfunnsøkonomiske kulturbidrag. Dette er verdier som forvaltes, ikke skapes. Eventuelle verdier som skapes gjennom forvaltningen inngår i de indirekte ikke-bruksverdiene som belyses andre steder i rapporten, for eksempel ivaretagelse av historisk kulturarv. Forsikringsverdiene belyses derimot omfanget av kulturell verdi som forvaltes av Den norske kirke.

Vedlikeholdet av orglene innebærer jevnlig oppdrag for relevante fagpersoner. Det er blant annet behov for jevnlig stemming og vedlikehold. Dette gjelder også andre instrumenter som kirken forvalter, som piano og konsertflygler. Dette er verdier vi ikke har kunnet prissatt i vår analyse.

Orglene brukes av kirken selv til ulike arrangement og til opplæring, herunder til kirkens orgelklubber og KFUK-KFUM Kulturskole. Opplæringen skjer både i egen regi samt i samarbeid med andre aktører slik som de kommunale kulturskolene. De fleste orgelklubbene er organisert under Ung kirkesang. I 2022 var det innmeldt 12 klubber med 133 medlemmer under 26 år. Kirken har også et eget *Nettverk for orgelpedagoger*, hvor Kirkemusikksenteret Nord (KIN) har en sekretariatfunksjon. Nettverket arrangerer årlige fagsamlinger for orgelpedagoger, noe som er med på å høyne kvaliteten i orgelundervisningen. Et annet eksempel på hvordan kirken bidra med å utvikle og ivareta orgeltradisjonene er kunnskaps- og formidlingsprogrammet OrgelKids, hvor barn og unge lærer hvordan et orgel bygges og hvordan man spiller på det (Den norske kirke, 2021b).

Orglene er også i bruk som instrumenter til ulike arrangementer både i egen regi og andres, gjennom for eksempel orgelfestivaler. Eksempelvis samler orgelfestivalene i Stavanger, Bodø, Trondheim og Oslo bredt og nasjonalt overfor orgelspillene ungdom.

Rambøll har gjort en omtrentlig vurdering av den totale verdien av kirkens orgler i Den norske kirkes instrumentpark. Vår vurdering er basert på å multiplisere antall orgler eid av Den norske kirke med deres gjennomsnittlige priser ved anskaffelsestidspunktet. Denne informasjonen er hentet fra Den norske kirkes orgeldatabase.

Å fastslå gjennomsnittsprisen på et kirkeorgel er en utfordrende oppgave på grunn av ulike faktorer. Orgler er anskaffet i forskjellige år, og de kommer i ulike typer, størrelser, dekorative stiler og nivåer av teknisk kompleksitet. Disse forskjellene omfatter faktorer som antall piper og pedaltipe. I tillegg er orglene tilpasset sine kirker i form og uttrykk, og danner sammen med interiør og arkitektur kirkebyggenes helhet. Videre er ikke informasjon om kjøpesum tilgjengelig for alle orgler i databasen.

For å håndtere disse kompleksitetene har vi gjennomført en tilfeldig utvelgelse av orgler der kjøpesummen er kjent, og justert de opprinnelige kjøpesommene deres for å gjenspeile prisnivået i 2023. Vårt utvalg består av 181 observasjoner, som grovt sett representerer 10 prosent av det totale orgelregisteret. Dette medfører at verdsettelsen innehar en høy usikkerhet, da det er et lite utvalg. Likevel baserer det seg på to ulike estimeringer, noe som kan indikere at verdien vil være omtrent på dette nivået.

5. Oppsummerende vurdering

Vår gjennomgang av Den norske kirkes kulturaktiviteter viser at kirken representerer et betydelig og positivt samfunnsøkonomisk bidrag til norsk kultur og kulturarv. Samfunnsøkonomiske verdier er en betegnelse på verdiskaping som kommer samfunnet til nytte, gjennom økt kvalitet eller mengde av goder (DFØ, 2023). Det inkluderer både økonomisk verdiskaping og de verdiene som oppleves av hvert enkelt individ. Kirkens bidrag omfatter også tiltak og aktiviteter som skaper positive langtidseffekter, som for eksempel kulturaktiviteter for barn og unge eller ivaretagelse av nisjekompetanser.

I vår analyse har vi gått gjennom alle kirkens bidrag til kultur og kulturarv. Kirkens kulturelle aktiviteter har videre blitt verdsatt ut ifra direkte verdiskaping for samfunnet. Verdiskapingen har deretter blitt målt opp mot et konstruert sammenligningsscenario hvor kirken ikke driver med noen kulturelle aktiviteter, og hvor forvaltningen av kirkebyggene overføres til et annet offentlig organ.

Ut fra våre analyser er Den norske kirkes samfunnsøkonomiske direkte bidrag til kultur og kulturarv beregnet til å være like under 4,3 milliarder kroner. Til sammenligning var det satt av 9,8 milliarder kroner til kulturformål generelt i statsbudsjettet for 2022 (Kultur- og likestillingsdepartementet, 2021).

Kirken er en stor organisasjon og har mange ansatte og kulturfrivillige. Gjennom kirkens arbeid blir det tilgjengeliggjort et bredt spekter av tilbud og aktiviteter innen kultur og kulturmiljø for et bredt publikum. Så lenge dette er tilfellet vil kirkens samfunnsøkonomiske bidrag alltid være av betydelig størrelse. I denne rapporten har vi kun verdsatt de direkte verdiene. Det vil alltid være indirekte verdier og ringvirkninger ved ulike aktiviteter og tilbud som vi ikke fanger i vår rapport. Det er derfor mulig å anta at kirkens bidrag til kultur og kulturarv er større enn de direkte verdiene vi har beregnet.

Kulturfrivillighet har en verdi for både utøveren av frivilligheten og mottakeren av selve tjenesten. Etter våre beregninger utgjør kirkens kulturfrivillige innsats nesten 200 millioner kroner, målt i direkte verdier. Frivillig arbeid har samfunnsnytte på ulike måter. Det kan ha en samfunnsnytte gjennom arbeidet i seg selv, for eksempel vil timene som har blitt lagt ned for å lede et kor alene ha en verdi for den som leder koret. De som mottar tjenesten vil også få en samfunnsøkonomisk verdi av innsatsen som har blitt lagt inn, for eksempel gleden ved å delta i et kor. Frivillig arbeid gir i tillegg en såkalt «warm glow» for de som utfører arbeidet. Det betyr at frivillige selv vil kunne få en

positiv følelse av å utføre noe gratis for noen som trenger det. Verdien av kulturfrivillighet er derfor mer enn hva vi har estimert i de direkte verdiene.

Vår analyse viser at kirkens bidrag til *kulturaktiviteter* i stor grad treffer musikkfeltet, være seg gjennom bidrag til konserter, kor og opplæring av barn og unge. Dette er det største beløpet knyttet til kulturaktiviteter som vi har kvantifisert. I tillegg har vi gjennom casebesøkene illustrert viktigheten av kirkens arbeid innen kulturaktiviteter og musikk. Dermed er det ikke bare den direkte verdien svært høy, men også den indirekte verdien og langtidseffekten for individer og samfunn kan være av høy samfunnsøkonomisk verdi innenfor dette området.

Den norske kirke har en sterk posisjon i lokalsamfunnet. Kirkene brukes som fremføring- og øvelseslokaler og er en arena for et bredt spekter av kulturarrangement og formidling av kulturhistorie og kulturarv. Dette er en verdi som kan være mer uklar å definere, men kommer tydeligere frem som en samfunnsøkonomisk verdi ved å sette den opp mot sammenligningsscenarioet: Hvis kirken slutter med sine kulturaktiviteter vil mange lokalsamfunn miste viktige bidrag innen kultur, kulturarenaer og forvaltning av kulturarv, fordi de ikke har andre lokaler, eller organiserte tilbud.

Kirken har vært mer påvirket av smittevernsrestriksjonene enn andre kulturinstitusjoner. I rapporten Rambøll har utformet om forbruk av kunst, *Kunst i Tall 2022*, kommer det tydelig frem at inntekter knyttet til musikk- og scenekunstbransjen har i stor grad tatt seg opp i 2022, i etterkant av smittevernsrestriksjonene (Stampe, Thomassen, Vindøy, Wee, & Alstad, 2023). I vår gjennomgang finner vi at antall besøkende og deltakere på konserter og kulturelle arrangementer i kirken ikke er på samme nivå i 2022 som før pandemien. Det ser derfor ut til at kirkens kulturaktiviteter har blitt påvirket i større grad av pandemien enn andre deler av Norges musikk- og scenekunstinstitusjoner.

Kirkens bidrag til lokalsamfunnet kommer også til syne i deres arbeid med turisme og visuell kunst. Pilegrimsledene stimulerer både religiøse og sekulære mennesker til å besøke by og bygd, som igjen kan gi inntekter til lokalsamfunn. Videre har kirkene mange ordninger for å stimulere kunstmarkedet i seg selv, både ved gi oppdrag til lokale kunstnere i utforming og restaurering av kirkebygg, men også i form av visuelle kunstutstillinger og tekstilkunst. Dette har en verdi både for individene det gjelder, men også for samfunnet for øvrig. I tillegg er det mulig at disse verdiene får større langtidseffekter, fordi det i stor grad påvirker barn og unge eller gir et tilbud der det ellers ikke er noe.

Videre har kirkens arbeid med å fremme samisk kunst og kultur verdi, til tross for at det ikke er prissatt i kroner og øre. Mange av planene kirken har på dette feltet har også blitt satt i gang i etterkant av analyseårene for denne rapporten (2019 og 2022), og er et pågående arbeid. Det er derfor grunn til å anta at kirkens samfunnsøkonomiske bidrag knyttet til samisk kultur kan ha ytterligere positiv effekt i fremtiden.

Beregningene vi har gjort tydeliggjør omfanget og viktigheten av kirkens samfunnsøkonomiske bidrag til kultur og kulturarv. For å belyse de indirekte verdiene og ringvirkningene av kirkens aktiviteter, vil det være behov for ytterligere forskning og datainnsamling. De direkte verdiene som vi har presentert i denne rapporten viser likevel at Den norske kirke har et høyt samfunnsøkonomisk bidrag innenfor kultur og kulturarv i Norge.

6. Litteraturliste

- Árran julevsáme guovdásj AS. (2023). *Om Árran*. Hentet fra <https://arran.no/omarran/?Article=91>
- Barne- og familiedepartementet. (2021). Endringer i finansiering av Den norske kirke som følge av skille mellom stat og kirke. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/tema/tro-og-livssyn/den-norske-kirke/innsiktsartikler/kirkens-okonomi/id2009472/#:~:text=Finansieringen%20av%20de%20lokale%20kirkelige%20organenes%20arbeid%20skjer,kirke%2C%20er%20regulert%20i%20kirkeloven%20etter%20s%C3%A6rs>
- Budget Your Trip. (2024). *The Prices of Tours to Norway*. Hentet fra [budgetyourtrip.com: https://www.budgetyourtrip.com/norway/tours](https://www.budgetyourtrip.com/norway/tours)
- Clift, S. M., & Hancox, G. (2001). The perceived benefits of singing: findings from preliminary surveys of a university college choral society. *The Journal of the Royal Society for the Promotion of Health*(121.4), 248-256.
- Den norske kirke & Riksantikvaren. (2024). *Kirkebevaringsprogrammet*. Hentet fra <https://www.riksantikvaren.no/tilraadingar-til-bevaringsprogram-for-kyrkjebygg/>
- Den norske kirke. (2013). *Høringssvar Kulturutredning 2014*. Hentet fra https://www.regjeringen.no/contentassets/94c4bfac03354d338363bd4fd1a1662a/kulturutredningen_191_den_norske_kirke_m.pdf?uid=Den_norske_kirke
- Den norske kirke. (2020a). *Strategiplan for samisk kirkeliv*. Oslo: Norgga girku - Den norske kirke. Hentet fra https://www.kirken.no/globalassets/kirken.no/samisk-kirkeliv/dokumenter/strategiplan%202019-2028/strategiplan%20for%20samisk%20kirkeliv%202019-2027_bokm%C3%A5l.pdf
- Den norske kirke. (2020b). *Kirkelig kulturavstrategi*. Oslo. Hentet fra <https://www.kirken.no/globalassets/kirken.no/samisk-kirkeliv/dokumenter/samisk-kirkerad-sakspapirer/sept2020/kirkelig%20kulturavstrategi%20-%20dokument.pdf>
- Den norske kirke. (2021a). *Kirkelig kulturav*. Hentet fra <https://www.kirken.no/globalassets/kirken.no/om->

kirken/kulturliv/kulturarv/kirkelig%20kulturarv%20-%20den%20norske%20kirke%20-%202021.pdf

Den norske kirke. (2021b). *Orkelkids - hvordan bygge et pipeorgel*. Hentet fra kirken.no:

<https://www.kirken.no/nb-NO/om-kirken/for-medarbeidere/nyheter/nyhetsartikler/orgelkids/>

Den norske kirke. (2023a). *Kunst og kultur*. Hentet fra kirken.no: <https://www.kirken.no/kultur>

Den norske kirke. (2023a). *Årsrapport 2022*. Oslo: Den norske kirke. Hentet fra

<https://www.kirken.no/globalassets/kirken.no/om-kirken/slik-styres-kirken/kirkeradet/arsmeldinger/%C3%A5rsrapport%20den%20norske%20kirke%202022.pdf>

Den norske kirke. (2023b). Hentet fra [https://www.kirken.no/globalassets/kirken.no/samisk-](https://www.kirken.no/globalassets/kirken.no/samisk-kirkeliv/dokumenter/samisk-kirkerad-sakspapirer/mars2017-snasa/1017-koralbok/prosjektbeskrivelse-nordsamisk-koralbok.pdf)

[kirkeliv/dokumenter/samisk-kirkerad-sakspapirer/mars2017-snasa/1017-koralbok/prosjektbeskrivelse-nordsamisk-koralbok.pdf](https://www.kirken.no/globalassets/kirken.no/samisk-kirkeliv/dokumenter/samisk-kirkerad-sakspapirer/mars2017-snasa/1017-koralbok/prosjektbeskrivelse-nordsamisk-koralbok.pdf)

Den norske kirke. (2024). *Døvekirken - Kirkens tegnspråklige tilbud*. Hentet fra

ressursbanken.kirken.no: <https://ressursbanken.kirken.no/nb-NO/diakoni/universell%20utforming/d%C3%B8vekirken/>

Den norske kirke. (2024a). *Salmer*. Hentet 2024 fra kirken.no: [https://www.kirken.no/nb-NO/om-](https://www.kirken.no/nb-NO/om-kirken/slik-styres-kirken/samisk-kirkeliv/Diakoni/digitale%20ressurser%20p%C3%A5%20samiske%20spr%C3%A5k2/salmer%20og%20musikk/)

[kirken/slik-styres-kirken/samisk-kirkeliv/Diakoni/digitale%20ressurser%20p%C3%A5%20samiske%20spr%C3%A5k2/salmer%20og%20musikk/](https://www.kirken.no/nb-NO/om-kirken/slik-styres-kirken/samisk-kirkeliv/Diakoni/digitale%20ressurser%20p%C3%A5%20samiske%20spr%C3%A5k2/salmer%20og%20musikk/)

Den norske kirke. (2024b). *ressursbanken.kirken.no*. Hentet fra Liturgier:

<https://ressursbanken.kirken.no/nb-NO/gudstjenesteliv/liturgi2/liturgier/#na>

Den norske kirke. (2024c). *Frivillig*. Hentet fra kirken.no: [https://www.kirken.no/nb-NO/bli-](https://www.kirken.no/nb-NO/bli-med/frivillig/)

[med/frivillig/](https://www.kirken.no/nb-NO/bli-med/frivillig/)

Den norske kirke. (2024d). *Kulturrådgivere*. Hentet fra kirken.no: [https://www.kirken.no/nb-](https://www.kirken.no/nb-NO/om-kirken/kultur/kulturradgivere/)

[NO/om-kirken/kultur/kulturradgivere/](https://www.kirken.no/nb-NO/om-kirken/kultur/kulturradgivere/)

- DFØ. (2023). Veileder i samfunnsøkonomiske analyser. Hentet fra <https://dfo.no/fagomrader/utredning-og-analyse-av-statlige-tiltak/samfunnsokonomiske-analyser/veileder-i-samfunnsokonomiske-analyser>
- Domkirken 2025. (2024). *Stavanger domkirke restaureres*. Hentet fra domkirken2025.no: <https://www.domkirken2025.no/forside/>
- Finansdepartementet. (2021, juni 25). Prinsipper og krav ved utarbeidelse av samfunnsøkonomiske analyser. *Rundskriv R*. Det kongelige finansdepartement. Hentet fra https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/fin/vedlegg/okstyring/rundskriv/faste/r_109_2021.pdf
- Forsgren, A., & Minken, A. (2024). *snl.no*. Hentet fra Kvener: <https://snl.no/kvener>
- Foss, E. S. (2022). *1 av 9 har nynorsk som hovudmål i skolen*. Hentet fra ssb.no: <https://www.ssb.no/utdanning/grunnskoler/statistikk/elev-ar-i-grunnskolen/artikler/1-av-10-har-nynorsk-som-hovudmal-i-skolen>
- Høidahl, H., & Rosness, M. (2023). *Medlemsundersøkelse for Den norske kirke*. Opinion. Hentet fra <https://www.kirken.no/globalassets/ kirken.no/aktuelt/filer%202023/den%20norske%20kirke%20medlemsunders%C3%B8kelse%202023%20-%20hovedrapport%20-%20opinion.pdf>
- Høybråten, D., Gurák, A. K., Lane, P., Semb, A. J., Bjørklund, I., Kjølås, P. O., . . . Turi, I. A. (2023). *Sannhet og forsoning - grunnlag for et oppgjør med fornorskningsspolitikk og urett gjort mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner*. Sannhets- og forsoningskommisjonen. Hentet fra <https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/sannhets--og-forsoningskommisjonen/rapport-til-stortinget-fra-sannhets--og-forsoningskommisjonen.pdf>
- Johnsen, T. (2015). Samisk språk i Den norske kirke. *Samiske tall forteller*. Hentet fra <https://samilogutmuitalit.no/nb/2015/samisk-sprak-i-den-norske-kirke>
- Hovedorganisasjonen KA. (2022). *Kirkens særskilte verdier*. KA Kirkens arbeidsgiverorganisasjon for kirkelige virksomheter . Hentet fra

https://www.ka.no/_service/300851/download/id/719741/name/Kirkenes+s%C3%A6rskilte+verdier+KA+rapport+2022+-+web.pdf

KFUK-KFUM Kulturskole. (2024). *Kultur for alle*. Hentet fra <https://kulturforalle.no/>

Kirkeakademiene. (2024). *kirkeakademiene.no*. Hentet fra Norske Kirkeakademier: <https://kirkeakademiene.no/>

Kirkelig kulturverksted. (2024). *KKV*. Hentet fra <https://www.kkv.no/kunst>

Kirkemusikksenter Nord. (2024). *Norsk kirkemusikkarkiv*. Hentet fra kin.no: <https://kin.no/?id=607077568>

Kirkerådet & Nemnd for gudstjenesteliv. (2022, Desember 07). Salmedatabasen. *Salmedatabasen*. Den norske kirke. Hentet fra <https://ressursbanken.kirken.no/nb-NO/gudstjenesteliv/salmer/salmedatabasen/>

Klima- og miljødepartementet. (1979). Kulturminneloven, §2. *Lov om kulturminner (LOV-1978-06-09-50)*. Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1978-06-09-50>

Kommunal. og moderniseringsdepartementet. (2020). *Veileder til kontoplanen i KOSTRA for rapporteringsåret 2021*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/bbb36cc4ebcc460b83aedfb68ca95c6d/2021/ny-forside/veileder-til-kostra-kontoplanen-2021-endelig-versjon-nov20-til-publisering.pdf>

Kristiansand kommune. (2022). *kristiansand.kommune.no*. Hentet fra Nye Vennesla kirke vant Byggeprisen 2022: <https://www.kristiansand.kommune.no/aktuelt/2022/nye-vennesla-kirke-vant-byggeprisen-2022/>

Kronenberg, K., Lexhagen, M., & Fuchs, M. (2014). *Ekonomiska spridningseffekter inom turism*. Etour. Hentet fra https://www.miun.se/siteassets/forskning/center-och-institut/etour/publikationer/etour-rapport-2014-4_ekonomiska-spridningseffekterpdf

Kultur- og likestillingsdepartementet . (2021). *Prop. 1 S (2021–2022)*. Oslo: Regjeringen Solberg. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-1-s-20212022/id2874942/>

Kulturalliansen. (2022). *Rom for kultur: Kartlegging av 25 kommuner* . Hentet fra <https://static1.squarespace.com/static/5615038de4b0a283deee9de2/t/638747326db1a64d4f050ccd/1669809990591/Rapport+25+kommuner+2022+pdf.pdf>

- Larsen, R. I. (2012). *Religion og fiendebilder - Læstadianismen, statskirken og kvenene 1870-1940*. Hentet fra <https://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/4739/thesis.pdf?sequence=2>
- Lexow, E., Bugge, A., & Stang, R. T. (1949). *Verdens kunsthistorie: Barokk, rokokko og klassisisme*. Oslo: H. Ascheoug & Co. Hentet fra https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2007021301066?page=3
- Menon Economics. (2020). *Verdien av Røde Kors' frivillige arbeid i Norge*. Røde Kors. Hentet fra https://www.rodekors.no/globalassets/_rapporter/frivillighet/menon-rapport-132-2020-verdien-av-rode-kors-frivillige-arbeid-002.pdf
- National Churches Trust. (2020). *The House of Good*. Hentet fra <https://www.houseofgood.nationalchurchestrust.org/wp-content/uploads/2020/10/House-of-Good-AW-digital-small.pdf>
- Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeider. (2024). *Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeider*. Hentet fra [nidarosdomen.no](https://www.nidarosdomen.no/): <https://www.nidarosdomen.no/ndr/>
- Norske kveners forbund. (2024). *Kvensk språk*. Hentet fra [kvener.no](https://kvener.no/kvenene/kvensk-sprak/): <https://kvener.no/kvenene/kvensk-sprak/>
- Norske Samers Riksforbund. (2021). *Valgprogram 2021-2025*. Norske Samers Riksforbund [Norgga Sàmiid Riikkasearvi; Vuona Sámiij Rijkasiebrre; Norwegian Saami Association]. Hentet fra <https://nsr.no/wp-content/uploads/2021/04/Arbeidsprogram-2021-2025-02.03.21.pdf>
- OECD. (2024). OECD Family Database. Hentet fra <https://www.oecd.org/els/family/database.htm>
- Peterson, R. A., & Kern, R. M. (1996). Changing highbrow taste: From snob to omnivore. *American sociological review*, 900-907.
- Putnam, R. D. (2015). Bowling alone: America's declining social capital. I *The City Reader* (ss. 188-196). Routledge.
- Rambøll. (2019). *Evaluering av kampanje for fellesskap og sosial støtte*. Kudos DFØ. Hentet fra <https://kudos.dfo.no/documents/12774/files/12902.pdf>
- Rambøll. (2019). *Svenska kyrkans samhällsekonomiska bidrag til kultur och kulturarv*. Svenska kyrkan. Hentet fra

<https://www.svenskakyrkan.se/filer/1374643/Svenska%20Kyrkans%20Samh%C3%A4llsekonomiska%20Bidrag%20till%20Kultur%20och%20Kulturarv.pdf>

Riksantikvaren. (2024). *Kirker*. Hentet fra riksantikvaren.no:

<https://www.riksantikvaren.no/arbeidsomrader/kirker>

Sámediggi. (2024). *Sametingets valgmanntall 2989-2023*. Hentet fra sametinget.no:

<https://sametinget.no/politikk/valg/sametingets-valgmanntall/sametingets-valgmanntall-1989-2023/>

Snowball, J. D. (2007). *Measuring the value of culture: measures and examples in cultural economics*. . Springer Science & Business Media. Hentet fra

https://www.researchgate.net/publication/237963173_Measuring_the_Value_of_Culture_Methods_and_Examples_in_Cultural_Economics_by_Jeanette_D_Snowball

Språkrådet. (2024). *Norsk tegnspråk*. Hentet fra språkradet.no:

<https://sprakradet.no/spraklova/norsk-tegnsprak/>

SSB. (2023a). 12026: Kirkelige brukere (K) 2015-2023. Oslo. Hentet fra

<https://www.ssb.no/statbank/table/12026/>

Stampe, P. L., Thomassen, M. N., Vindøy, A., Wee, M. S., & Alstad, E. D. (2023). *Kunst i Tall*.

Kulturrådet. Hentet fra <https://www.kulturdirektoratet.no/documents/10157/47d3c8c1-c1c3-4904-91e0-ad4a364b03d2>

Statistisk Sentralbyrå. (2024). 12362: Utgifter til tjenesteområdene, kommunekonsern, etter funksjon, art, region, statistikkvariabel og år. Hentet fra

<https://www.ssb.no/statbank/table/12362/tableViewLayout2/?loadedQueryId=10088883&timeType=from&timeValue=2015>

Sylte, T., & Berge, E. (2023). *Etter fordømmelsen*. Vårt Land. Hentet fra

<https://www.vl.no/reportasje/2023/09/14/etter-fordommelsen/>

Trondheim kunstmuseum. (2023). *Gustav Vigeland og Nidarosdomen*. Hentet fra

[trondheimkunstmuseum.no: https://trondheimkunstmuseum.no/gustav-vigeland-og-nidarosdomen](https://trondheimkunstmuseum.no/gustav-vigeland-og-nidarosdomen)

UNESCO. (2003, October 17). CONVENTION FOR THE SAFEGUARDING OF THE INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE. Paris. Hentet fra <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000132540/PDF/132540eng.pdf.multi>

Åsberg, A. R, & Mikalsen, K. (2015, August 30). Norges første kirkegamme er åpnet. NRK. Hentet fra <https://www.nrk.no/nordland/norges-forste-kirkegamme-er-apnet-1.12525620>